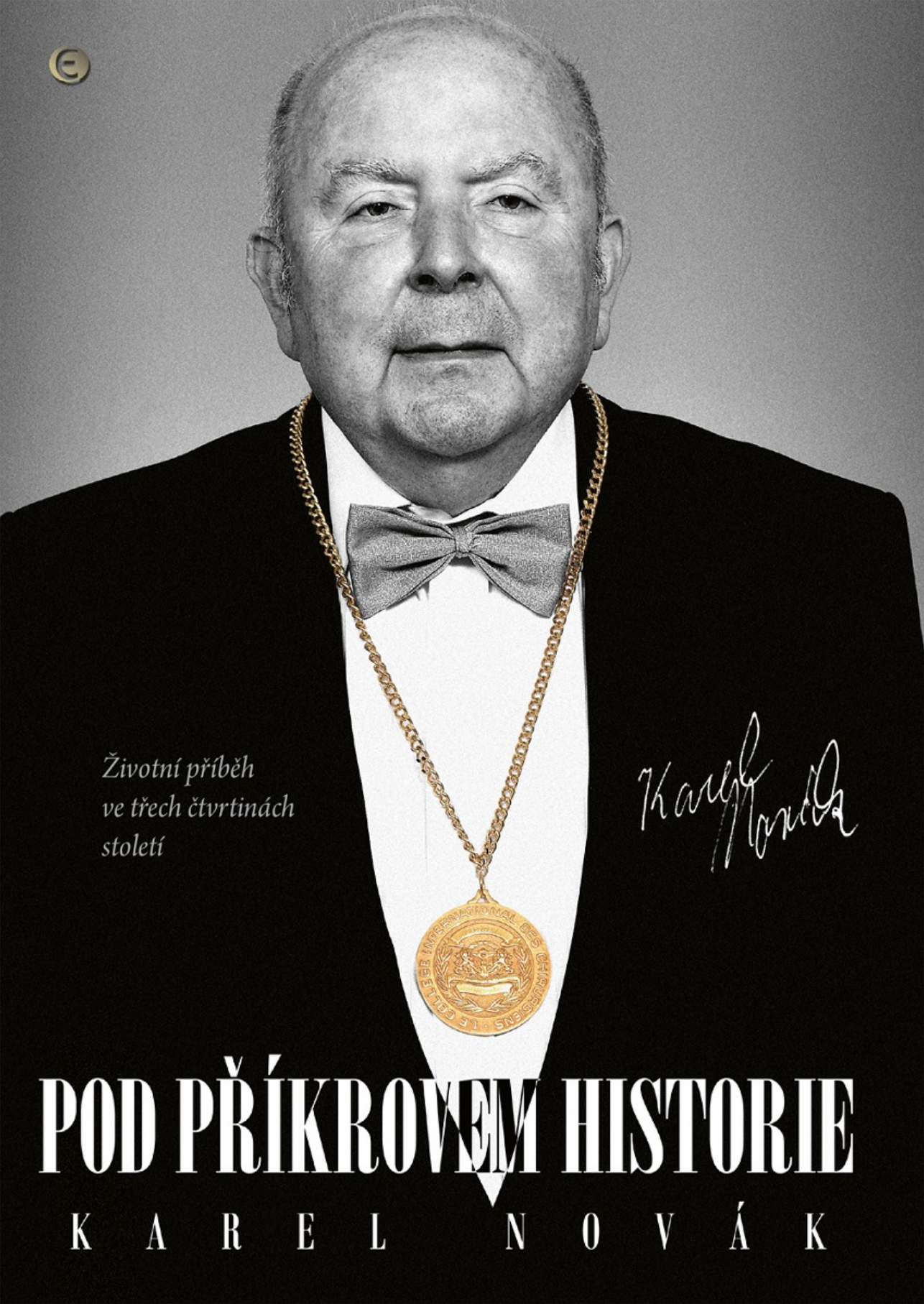

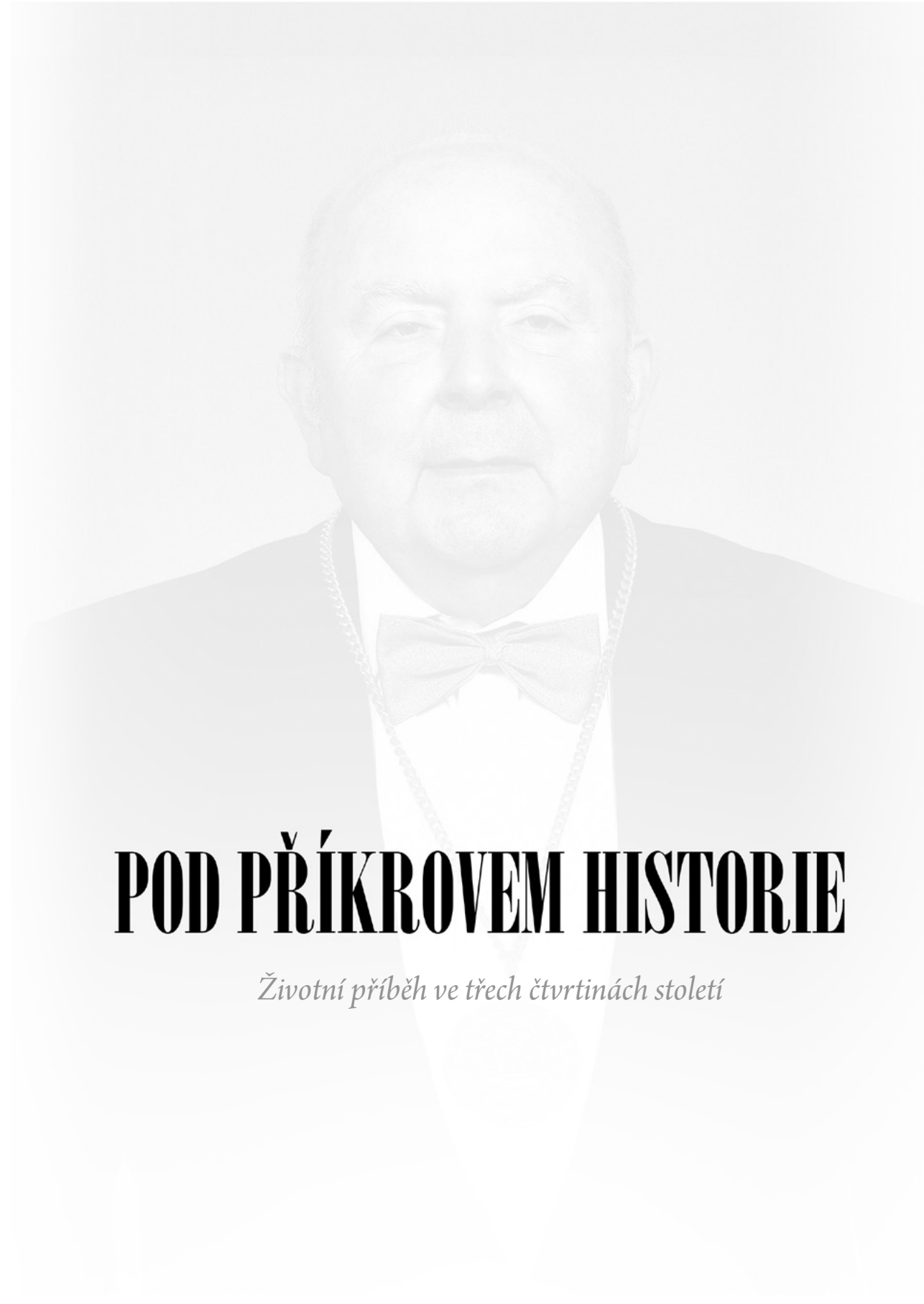

*Životní příběh
ve třech čtvrtinách
století*

Karel Novák

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

K A R E L N O V Á K

A faded, grayscale portrait of an elderly man with a serious expression, wearing a tuxedo and a bow tie. The image serves as a background for the text.

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

Životní příběh ve třech čtvrtinách století

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

K A R E L N O V Á K

Životní příběh ve třech čtvrtinách století

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Kniha není nikomu připsána. Stačí, když se v ní některé postavy poznají, a postačí, když je potěší, že většinu z nich chovám, i mnozí jiní chovají, v dobré paměti. A pokud hráli někteří v mém životě negativní roli a ještě žijí, snad mi moje kritické postřehy odpustí, stejně jako já postupně odpouštím jejich poklesky jim. Hoď kamenem, kdož jsi bez viny. A o mrtvých, kterých přibývá, jen dobře.

Jmenovaní i bezejmenní hrdinové mých vzpomínek prožili se mnou delší či kratší úseky svého i mého života v době, která byla komplikovaná, chvílemi krásná, chvílemi všední a nejednou i zlá a smutná. Bezpočet těch, kteří žili ve stejné době jako já, prožili snad zajímavější a významnější osudy než já. Ale jen zlomek z nich se odhodlal se o své vzpomínky podělit s ostatními tak, aby tyto vzpomínky zůstaly zachovány a každý si z nich mohl vybrat to, co jej zajímá nebo co potřebuje.

© Karel Novák, 2026

Cover art © Jiří Arbe Miňovský, 2026

Photos © Karel Beneda, Český rozhlas Plzeň, Václav Hejda, Václav Holeček, Humanitární spolek Cham, Zdeněk Chudáček, Martin Levý, Zdeněk Levý, Jan Mraček, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Osobní archiv autora, Táňa Petránová, M. Pytlík, Martin Sauer, SOkA Rokycany, Spolek pro ochranu přírodní rezervace a hradu Krašova, Středisko vědeckých informací LF UK v Plzni, B. Sůvová, Syndikát novinářů Plzeňského kraje, Milena Šmůlová, Zdeněk Varvařovský, 2026

Drawing © Martin Ďásek, 2026

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2026

ISBN 978-80-278-0270-8 (print)

ISBN 978-80-278-1638-5 (pdf)

OBSAH

Prolog.....	13
Metodologické poznámky	16

DÍL I

1951–1975	19
Životní motivace.....	19
Do života! Kořeny, Chotíkov	21
Nový domov, Rokycany.....	64
Padesátá léta.....	70
Dětství v Rokycanech	74
Škola Za Radnicí a Hudba mladých.....	85
Prázdniny	122
Česká a mezinárodní házená.....	127
Poznávání vlasti	131
Ve stříbrném větru, zlatá šedesátá.....	141
První chmelová brigáda, začátky na SVVŠ	144
Střední škola (SVVŠ, nesprávně gympl)	150
Srpen 1968.....	173
Poslední rok SVVŠ, družební Trnava, maturita	182
Hudba mladých – vrchol.....	192
Konec stříbrného větru a nástup kremelského mrazu	197
Smutný konec zlatých šedesátých.....	198
Přijetí na první vysokou školu.....	205
Poprvé v západním Německu.....	210
Studium medicíny – první ročník.....	216
Poslední sraz u Berounky.....	223
Studium medicíny – první úspěchy.....	228
Léto 1971 – Krkonoše s otcem.....	233
Studium medicíny, věda, úspěchy a překážky	240
Nemoc matky, otřes jistot celé rodiny, smrt dědečka.....	253
Stavba nového domu a závěrečné roky studia	257

Změna příjmení	271
Vojna není kojná! První promoce	273
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA I	278

Díl II

1975–2000..... 283

Vojna není kojná – pokračování.....	283
Začátky na chirurgické klinice.....	288
Roční vojenská služba – Kroměříž, Uherské Hradiště.....	292
Intermezzo v Bzenci.....	298
Závěr vojny	301
Klinika, doba odborného zrání	307
Ohlédnutí za sedmdesátými léty	309
Profesor MUDr. Aleš Podzimek, CSc., přednosta kliniky a růst pod jeho vedením	315
Největší osobnosti chirurgické kliniky, moji učitelé a přátelé.....	331
<i>Doc. MUDr. Milan Schück, CSc.</i>	331
<i>Doc. MUDr. Josef Maňhal, CSc. (1925)</i>	335
<i>Prof. MUDr. Jindřich Šebor, CSc.</i>	336
<i>Doc. MUDr. Zdeněk Anděl, CSc.</i>	338
<i>Prof. MUDr. Jiří Valenta, DrSc.</i>	339
<i>Odborný asistent MUDr. Vladimír Zuna, CSc.</i>	341
<i>(Prim.) MUDr. Josef Havel (1913)</i>	342
<i>Prof. MUDr. Zdeněk Mraček</i>	344
<i>(Prim.) MUDr. Ludvík Hasman</i>	345
<i>MUDr. Antonín Janek</i>	346
<i>MUDr. Vladimír Vojáček</i>	347
<i>Prim. MUDr. Herbert Jarošek</i>	348
<i>Prim. MUDr. Vladimír Černý</i>	348
<i>MUDr. Vladimír Novotný</i>	349
<i>(Prim.) MUDr. Božena Šůvová</i>	350
<i>Irena Hrdinová</i>	350
<i>Milena Šmůlová</i>	352
A ti z blízkého okolí kliniky	353
<i>Doc. MUDr. PharmDr. Mgr. Cyril Šimeček, CSc.</i>	353
<i>Prof. MUDr. Karel Opatrný, DrSc.</i>	353
<i>Doc. MUDr. Václav Fessler, CSc.</i>	354
<i>Prof. MUDr. Zdeněk Chudáček, DrSc.</i>	355

Nezapomenutelná láska Lenka. Tatry, Kavkaz, konec pohádky mládí	360
Další pracovní vývoj a běh života.....	399
Polsko poprvé.....	412
Za vědou do Sovětského svazu	417
Roky 1988 a 1989 – změny po smrti profesora Podzimka	425
Ohlédnutí za osmdesátými léty.....	427
Roky sametové revoluce 1989 a 1990	430
Aktivita Dr. E. P. Ledena.....	439
Studentka Dominika J.	441
Osmdesátá léta – druhé ohlédnutí.....	444
Vývoj na pracovišti	449
Politika – ODS, Federální shromáždění.....	453
Nemoci, smrt otce.....	465
Návrat z „velké“ politiky	470
Další aktivity v zaměstnání a chirurgické komunitě.....	477
Profesorské řízení	483
Cesta k odchodu z Plzně	491
Devadesátá léta	498
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA II	 500
 DÍL III	
2000–2025	518
Nová životní etapa	518
Země vycházejícího slunce.....	524
Léta 2000–2003, smrt matky	531
Klidné roky v Berouně, roky hledání	544
Pokračování politického působení a jeho konec	547
International College of Surgeons (ICS)	556
Mezidobí po odchodu z Plzně – rekapitulace a doplnění.....	575
Odchod do zahraničí	580
Weiden – zkušenosti z běžného života v Německu	593
S K.-H. Dietlem v Číně a Japonsku	598
Paříž	603
Filipíny	607
Egypt.....	611
Austrálie poprvé.....	617
Jubilejní světový kongres ICS – přípravy	628

Napříč Amerikou	630
Bali	673
Jubilejní světový chirurgický kongres ICS 2015	677
Srí Lanka	686
Nečekaně hořké dny po návratu	697
ICS – pokračování	698
Ukrajina a Banát	704
Ukončení zahraniční chirurgické dráhy a následující roky	708
Druhá vysoká škola – studium historie, Obecné dějiny	710
Švýcarsko	719
Moderní dějiny, cesta k doktorátu filozofie	724
Srdce	725
Studium Moderních dějin, úspěšné zakončení	732
Rigorózní řízení	735
Další aktivity raného stáří	737
Cyklus <i>Češi a Němci v dějinách</i>	738
Hrad Krašov a jeho spolek	740
Střípky z osobního života posledních let	742
Amerika podruhé. Nečekané problémy	745
A léta běží dál, návrat do stříbrného větru	749
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA III	 760

DÍL IV

Cesta kolem světa	789
Cestopis, nebo něco více?	789
Z domova k lodi, nalodění	791
Po dolním Labi a Severním moři	795
První dojmy na moři	797
La Manche a Biskajský záliv	798
Galicie a Santiago de Compostela	800
Na jih, do tepla!	802
Gran Canaria	804
Od Kanárských ke Kapverdským ostrovům	805
Kapverdské ostrovy, São Vicente	807
Od severního k jižnímu Atlantiku	809
Rovník	810
Recife	812

Od Recife k Riu.....	814
Rio de Janeiro	817
Jižní Atlantik	822
Montevideo.....	823
Buenos Aires	825
Argentina – předcházející pobyt a hlavní zážitky	828
Na jih podél Patagonie.....	831
Puerto Madryn	832
Plavba k jednomu z konců světa.....	835
Hornův mys.....	836
Ushuaia a národní parky Ohňové země	839
Jižní kraje Jižní Ameriky	841
Bouře u Punta Arenas	842
Ledovce.....	844
Puerto Chacabuco, řeka Simpson.....	847
Puerto Montt, Frutillar	850
San Antonio, Viña del Mar a Valparaíso	852
Santiago de Chile.....	855
Na západ Tichým oceánem.....	858
Příznivé zprávy z ICS	859
Ostrovy Juana Fernándeze	860
Velikonoční ostrov	861
Pitcairn	865
Mangareva.....	868
Tahiti, ostrovy dávných snů	870
Moorea	876
Cookovy ostrovy.....	879
Časové rozhraní	882
Království Tonga.....	883
Tragické noční zprávy	886
Fidži – Suva	887
Fidži – Lautoka.....	890
Štědrý den a galavečer.....	892
Vánoce na moři v tropech	894
Vanuatu, Mystery Island.....	895
Nová Kaledonie – ostrov Lifou	898
Nová Kaledonie – Nouméa a hlavní ostrov Grande-Terre	900
K Austrálii	903

Sydney	904
Nový rok v Modrých horách – Sbohem Sydney!	909
Kolem jihu Austrálie	912
Melbourne	913
Tasmánie	916
Zpět k nejmenšímu kontinentu	919
Adelaide.....	920
Kangaroo Island – Klokaní ostrov	922
Na západ podél Jižní Austrálie	925
Fremantle a Perth.....	926
Týden na Indickém oceánu.....	931
Mauricius.....	935
Réunion.....	940
Další tři dny na moři	944
Afrika	945
Durban a safari Gwahumbe.....	945
Na moři na východ od jižní Afriky	950
Port Elizabeth – Sundays River.....	951
Safari Amakhala	954
Kolem mysu Dobré naděje.....	958
Kapské Město a okolí.....	960
Atlantikem na sever, Namibie	965
Napříč Guinejským zálivem.....	970
Pobřeží slonoviny	972
Pokračování plavby Guinejským zálivem	977
Kapverdké ostrovy podruhé – Santiago, vnitrozemí	980
Z Afriky do Evropy.....	984
Tenerife.....	985
Madeira	988
Lisabon	992
Leixões, Porto, Gaia.....	996
Na sever k staré dobré Anglii	1000
Poslední etapa cesty	1006

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA IV

Cesta kolem světa.....	1010
------------------------	------

DÍL V.

NEDOKONČENÝ	1078
Slovo před závěrem knihy	1078
Doma.....	1081
Srbsko.....	1085
Ženeva	1086
Znovu do Polska.....	1087
Problémy a starosti v ICS	1090
USA potřetí, úspěchy i problémy, ohrožení života	1092
Po létech na Národním chirurgickém kongresu	1094
Příkrov historie	1096
Léto 2025	1100
Současnost a světový řád	1103
Nástup podzimu 2025, výjezdní zasedání ICS v Třinci	1105
80 let LF UK v Plzni.....	1109
Japonsko krásné i trochu smutné.....	1111
Světový kongres v Singapuru 2025.....	1114
Zpěv páteční, předvánoční.....	1119
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA V	 1120
Doslov.....	1135
Poděkování.....	1139
Bibliografie.....	1140
Seznam zkratk	1144
Summary <i>Under the Veil of History</i>	1148
Rejstříky.....	1150
Rejstřík jmen a názvů	1150
Rejstřík místní a geopolitický	1166

*Dárek amerických vojáků mamince, slavný znak indiánské divize, která osvobodila
Chotíkov, Plzeň i Rokycany. Cenný znak trvale zdobí vitrínu v autorově domě a byl
s respektem obdivován pamětníky bojů v Evropě v roce 1945 při autorově
slavnostní přednášce v Chicagu v roce 2025.
(Osobní archiv autora)*

Prolog

Historie není jen dílčím seznamem toho, co bylo. Ona utvářela a dále utváří nás, ať stojíme uprostřed jejího dění, nebo na jeho okraji. Je obsažena v našem těle i duši. Kdo ji ignoruje, ignoruje kousek sebe sama. Žijeme pod příkrovem historie a ten, kdo bez ohledu na události dějin tvrdí, že je nutné se dívat jen dopředu nebo že je nutné žít jen dneškem, velmi pravděpodobně jednou narazí, či spíše utrpí náraz. Nejednou slýcháme otřepané klišé, že dějiny píší vítězové. Platí to však jen pro oblast dějin politických, a ještě zdaleka ne vždy. Již antika zažila Pyrrhovo vítězství, jehož vítěz, byť se zapsal do dějin, je určitě nepřepsal. Toto vítězství zůstalo sice zachováno jako historický fakt, avšak vítěz dějiny nejen nezměnil, ale naopak sám důsledky vítězství pocítil. Celou historii nemůže jednotlivec obsáhnout, neboť ji tvoří dějiny stovek, ne-li tisíců oborů a podoborů historických věd. Proti makrohistorickému pojetí dějin se právem v šedesátých letech 20. století postavili mikrohistorikové s myšlenkou zalidnění dějin. Ale již dlouho předtím se proti Rankeho pozitivistickému přístupu ke zkoumání minulosti postavil Karl Lamprecht a obrátil pozornost k jinému pojetí historie. Byl zprvu odmítán, ale postupně se jeho myšlenky ujaly a chopili se jich následovatelé. Burkhardt a Huizinga rozvinuli kulturní dějiny a současně sílil a pučel košatý strom dějepisectví silnými větvemi, slabšími větvčkami i novými výhonky, na nichž si každý může utrhnout plod, o který má zájem. Pivař najde dějiny piva, milovník skla dějiny sklářství, lékaři dějiny medicíny a jejich přibývajících oborů a podoborů a tak by bylo možné pokračovat skoro donekonečna. Než bychom stačili všechny části historie vyjmenovat, již by přibýly další. Jistě se záhy dočkáme i dějin umělé inteligence, dějin válek 21. století nebo dějin dobývání vzdálených hlubin Vesmíru. Prameny pro moderní dějiny a jejich odnože přibývají exponenciální rychlostí a zpracovat a uchopit je v celé šíři není v lidských silách.

Pohnutky k psaní pamětí jednotlivců bývají různé. Někdo chce zachovat svoji památku pro rodinu a příbuzné, pro přátele, obec, kraj či vlast, nejednou na jejich přání. Jiný si poněkud bláhově myslí, že jeho autentické vzpomínky mohou být zajímavé pro zcela neznámé čtenáře; někdo má o sobě příliš vysoké mínění a chce se proslavit a jiný zase soudí, že v jeho životě lze přece nalézt opravdu zajímavé oka-

mžiky, o kterých by se mělo vědět. Někdo umí zasadit svůj život do historického kontextu a jiný naopak píše své memoáry více na pozadí módních trendů či zkráceného popisu dějinných událostí tak, jak je viděl jen on sám, zdaleka ovšem ne vždy zcela objektivně. Je také těžké ubránit se vlivu současnosti na vnímání minulosti. Mnoho z těchto pohnutek se více či méně promítá i do mého vyprávění, ať už chci, nebo se tomu snažím ubránit.

Významným impulsem k sepsání pamětí bylo pro mne naléhání přátel. Jich samotných se však týkají jen omezené úseky mého života. Vyvážený pohled na svět v celé jeho komplikovanosti je ovšem dopřán jen velkým duchům a každý historický fakt je jen ne definitivní a relativní. Tuto moudrost se nám, studentům obecných dějin, snažil v předmětu *Úvod do studia historie* vštípit do hlav vedoucí Katedry historických věd FF ZČU v Plzni pan docent Lukáš Novotný, i když jsme oba později při pátrání po jejím přesném původu vyšli naprázdno.¹

Většinou se ovšem v mých pamětech kombinují všechny tyto pohnutky a pohledy a určitě se v pozadí mimoděk ukrývají i mnohé další. Čtenář sám si udělá svůj soud, jak je to opravdu s mojí touhou nenechat upadnout v zapomnění to, co jsem prožil a na co, většinou rád, i když to nebylo vždy příjemné, vzpomínám. Se mnou to vše prožil i bezpočet dalších osob různých generací, těch mně nejbližších i jen náhodných souputníků, přátel, neutrálního obecnstva i několik nepřátel. Jen některým z nich bude snad souzeno, aby pohled na můj život doplnili, korigovali nebo kritizovali. Mnozí již nežijí, jiní nemají zájem, další by jej snad i měli, ale musím je nerad označit jako příliš lenivé a liknavé, a u dalších je předem zřejmé, že by své doplňky neformulovali z různých důvodů a pohnutek objektivně.

Začínám psát své vyprávění v první polovině osmého decennia svého života, v období, kdy by člověk měl již být alespoň trochu moudrý, a píšu je postupně, zvolna a nejednou těžce, a znovu se k již napsanému vracím. Píšu je s toužebným přáním, aby mi zdraví dovolilo celé vyprávění dokončit, nebo je alespoň dotáhnout tam, kde by úplný konec mého příběhu mohl někdo zaznamenat a do již napsaných pamětí doplnit. K některým úsekům života se musím znovu a znovu vracet, neboť se z hlubin paměti vynořují další a další vzpomínky. Většinu z nich si však již netroufám znovu a znovu přidávat do již připraveného textu. Pokud by alespoň několik vzpomínek z těchto pamětí obohatilo pohledy čtenářů na léta mého a současně i života některých z nich, tedy jinak řečeno na historický kontext, snad tyto memoáry splní svoji roli. Když nejednou přeruší rozlet mého „pera“ neodkladné povinnosti, jsem již po několika dnech odmlky netrpělivý, jako kdybych něco zanedbával. Přitom taková pauza obvykle kvalitu psaní spíše obohatí.

¹ NOVOTNÝ, Lukáš, *Úvod do studia historických věd*, Přednášky oboru Obecné dějiny, Plzeň 2016.

Když jsem v pokročilém věku naplnil svůj sen a začal k překvapení mnohých a za tutlaného posměchu či shovívavého úsměvu některých pozorovatelů konečně s mladou generací studentů řádně studovat historii, hned v několika úvodních předmětech bakalářského studia obecných dějin nás vyučující historikové varovali. Poučili nás v již zmíněném *Úvodu do studia historických věd* a rovněž v obsáhlém a prý některými studenty obávaném předmětu *Pomocné vědy historické*, že autoři svých životopisů mají odedávna tendence subjektivně příkrášlovat hodně z toho, co se týká jejich osoby, a že je třeba opatrnosti při hodnocení takových subjektivitou poznamenaných pramenů. Budu se snažit na tuto nepochybně zcela pravdivou poučku stále pamatovat a vyvarovat se jejího naplnění. A pokud se mi to vždy nepodaří, což nejen lidská slabost, ale i přirozený úbytek paměti s přibývajícím věkem nevylučuje, prosím snažně čtenáře o toleranci a odpuštění. Starší člověk často vzpomíná na své mládí i na další části života pod vlivem emocí a sentimentu a ani při veškeré snaze se mu nejednou nedaří se od těchto přirozených lidských vlastností oprostit. Každý z nás jsme udělali v životě chyby, ale jen moudrý člověk je dokáže přiznat a poučit se z nich, je-li to ovšem vůbec vždy možné.

Otřepanou frází, že „dějiny píší vítězové“, kterou jsem již zmínil, lze přijmout jen velmi omezeně. Ano, někteří je opravdu změnili vítěznými bitvami či využitím vynálezů ničivých zbraní. Jiní známí velikáni obohatili lidstvo užitečnými objevy či svojí geniální tvorbou. Další posunují historii nejružnějšími rekordy a jiní se touží dostat hlouběji a hlouběji do Vesmíru. Cožpak ale známe jména mnoha z těch, kteří zvítězili nad přírodou, když ovládli rozdělení ohně, vyrobili kolo, zkontrolovali či ochotčili jednotlivá zvířata nebo obdělali kdesi v krajině úrodného půlměsíce první malé políčko a zaseli do něj nikoli náhodně, ale již cílevědomě první hrst zrněk? Právě proto mezi jinými chovám úctu k těm historikům, kteří se svojí mikrohistorickou metodou snažili a snaží „zalistovat“ dějiny.

Metodologické poznámky

Kniha není koncipována jako vědecká či odborná monografie, jakkoli místy principy těchto literárních útvarů respektuje a zčásti i naplňuje. Odpovídá tomu poznámkový aparát, který jen zčásti odkazuje na vydané i nevydané prameny a literaturu, ale i na tisk a film a nevyhýbá se ojediněle ani citacím z beletrie. Jsou však zvolena taková díla a autoři, jejichž věhlas sám vstoupil do dějin a jejichž hrdinové přispěli k vnímání největších dějinných událostí mnoha generacemi. Je přirozené, že v autobiografii se nejeden autor snaží nejen o předložení výčtu ověřených faktů a jejich souvislostí, ale i o prezentaci svých osobních prožitků a postojů. Abych co nejlépe vystihl své rozpoložení a atmosféru, ve které se určité části mého života, například cesta kolem světa, odehrály, ojediněle jsem se obrátil i ke krásné literatuře a poezii, neboť lépe než citování nebo v textu jen okrajově zmínění autoři to dokázali mnohem výstižněji, než bych to svedl já sám. Podobně jsou ojediněle využity i některé údaje z cestopisů, pokud je zřejmé, že informace v nich vycházejí z důvěryhodných zdrojů, například z lodních deníků a podobných dobových záznamů.

Součástí bibliografického přehledu je navíc řada poznámek samotného autora, opřených o jeho znalosti, načerpané v průběhu života studiem i jinak. Tyto poznámky jsou o podobné znalosti nejednou opřeny intuitivně, aniž mohu přesně uvést, kdy a z jakého zdroje jsem své vědomosti načerpal. Soudím totiž, že některé pojmy je čtenářům různých generací, kteří nejsou historiky anebo nemají odborné medicínské vzdělání, nutné vysvětlit, či alespoň připomenout, neboť se s nimi v dnešní době a v běžném životě nemusí setkávat, ale vysvětlení není nutné dokládat primárními prameny. Nemá-li kniha ambice vědecké, může být nejednou u těchto pojmů a poznámek zbytečné se prameny zabývat, když navíc nezřídka z povahy věci ani nemohou existovat. Právě proto jsem zařadil i řadu svých osobních poznámek pod čarou. Od původního úmyslu vytvořit seznam těchto subjektivních poznámek jsem v průběhu zdokonalování díla upustil v pevné víře, že čtenář uvěří, že je nehodlám vydávat za plnohodnotné odkazy na dohledatelné prameny. Jak čtenář už z úvodu pochopil, již rozpracované dílo jsem znovu a znovu korigoval a doplňoval, mimo jiné významně i v průběhu své čtyřměsíční plavby kolem světa,

odříznut od knihoven a dalších zdrojů. Nejednou jsem si v dalekých končinách jižní polokoule vzpomněl na velkého francouzského historika Fernanda Braudela, vůdčí osobnost druhé generace francouzské historické Školy Annales, který své epochální gigantické dílo *Středomoří a středomořský svět v době Filipa II.* z největší části vytvořil v době druhé světové války v německém zajetí, sice s možností opírat se o některé prameny při svých povolených návštěvách knihovny v Mohuči, ale bez přístupu ke své knihovně a svým poznámkám. Srovnání českého amatéra mé maličkosti s francouzským géniem je sice jen málo patřičné a snad trochu drzé, ale chci tím jen říci, že i podobná, zdánlivě málo vědecká metoda může přinést vyzrálé ovoce.² Nemá-li tedy tato kniha vysoké vědecké ambice, snaží se přinejmenším o popularizaci historie.

V minulosti se snažili historii popularizovat i významní čeští historikové. Připomínám jen Josefa Šustu a jeho tragický osud.³ Skutečnost, že jsem obecné i moderní dějiny vystudoval teprve nedávno, v pokročilém věku a zatížen pozitivně i negativně životními zkušenostmi, mi dovoluje opírat se i o své poznámky z přednášek respektovaných učitelů a nejednou také o vědomosti, které jsem načerpal z desítek knih, jež jsem za dobu těchto studií, podobně jako moji mnohem mladší spolužáci, často s velkou radostí, jindy jen jako povinně doporučenou literaturu, přečetl. Poznatky z nich jsou obsaženy v některých mých autorských poznámkách pod čarou, ale nejsou citovány podle obvyklých norem a zvyklostí. Vracet se k těmto podrobnostem do desítek knih je nyní již nad mé síly.

Mikrohistorické metodě, tedy mimo jiné v ní obsažené snaze autorů o zalidnění dějin, odpovídá v této knize poměrně obsáhlý jmenný rejstřík, byť později výrazně redukováný, v němž zdaleka ne všechna příjmení jsou upřesněna křestními jmény. Ne vždy si je přesně pamatuji, jinde považuji uvádění křestního jména za zbytečné a v textu uvádím jen příjmení, ale ve jmenném rejstříku pak křestní jméno uvádím alespoň v závorce. Je-li přece jen nutné identitu postav upřesnit, je tak učiněno přezdívkou, uvedením povolání či jinou nezpochybnitelnou charakteristikou.

Na několika místech knihy popisují své četné cesty. Nejednou jsou to cesty pracovní, u jiných ale převažuje náplň poznávací. Jak se snažím vysvětlit v textu, byl jsem po desítky let omezován režimem v cestování na Západ, a tak jsem k popisům svých cest v pozdějším věku přistupoval již s mnoha předchozími znalostmi a zkušenostmi. Proto se snažím pojímat je nikoli jako běžný cestopis, nýbrž se zařazením historických a kulturních souvislostí, někdy za pomoci poznámkového aparátu.

² BRAUDEL, Fernand, *Středomoří a středomořský svět v době Filipa II.*, Praha 1996.

³ Josef Šusta, významný popularizátor historie, vedle Josefa Pekaře nejvýznamnější člen Gollovy historické školy, byl po druhé světové válce neopodstatněně podezírán z kolaborace s nacisty a dohnán k sebevraždě.

Je na čtenářích, aby sami posoudili, zda se mi podařilo oprostit se od formy cestopisu a přidat něco navíc.

Jakkoli jsem se snažil z technických i metodologických důvodů omezit obrázkovou dokumentaci na únosnou míru, je přesto značně rozsáhlá.

DÍL I

1951–1975

Životní motivace

Moje první učitelka, již starší paní Anna Běhavá-Veverková, původem z Mýta u Rokycan, která mne učila v první až třetí třídě osmileté školy v Chotíkově u Plzně, mi napsala do památníku, který tehdy byl mezi dětmi módou: „V pravdě šťasten jest pouze ten, kdo dle možnosti rozvine své schopnosti a dle sil svých přispívá k dobru jiných.“ Nevím dodnes, snad díky své nedůslednosti, od kterého klasika pochází tento citát. Jen mlhavě se domnívám, že by to mohl být Svatopluk Čech. Nepátral jsem dlouho po původu tohoto citátu, až nyní, ale stejně se mi nedařilo jeho zdroj zjistit. Vím jen, že si jej pamatuji po celý život, ač se onen památník brzy někde ztratil. Asi se tak stalo při mém stěhování z Chotíkova do Rokycan ve věku devíti let. Nejednou jsem se snažil tento vzletný, snad poněkud archaicky a nadneseně znějící text pln odhodlání naplnit. Zda úspěšně, či nikoli považuji za sporné, neboť ono citované rozvinutí schopností v rámci možností je vždy věcí vysoce relativní. Každý, kdo se něčemu naučí, vyučí, něco vystuduje a snaží se přitom brát si správné příklady a vzory, anebo se jen jednoduše ve správnou dobu ocitne na správném místě, rozvíjí přece své schopnosti. A přispění k dobru jiných je věcí ještě choulostivější. Nejednou jsem si myslel, že vynakládám všechny své síly správně ve prospěch jiných, abych si brzy poté, ale někdy i mnohem později uvědomil, že mnozí z těch, kterým jsem se snažil být prospěšný, o to vůbec nestáli, nebo mi to dokonce měli a dosud mají za zlé; nehledě na skutečnost, že dobro jedněch může být zlem pro druhé. Byli a jsou však i lidé vděční a uznalí.

A tak to asi bude i s touto knihou, k níž mne opakovaně někteří kamarádi z mládí i pozdější přátelé vyzvali, k jejímuž napsání jsem se dlouho neměl a také existovaly dočasné či dlouhodobé objektivní překážky. Odhodlal jsem se až po jistém nátlaku okolí a se zkracující se délkou zbytku svého života. Její přípravou zároveň usnadňuji úlohu jednomu ze svých dědiců, od něhož čekám, že se možná,

bude-li to nutné, vydání mých memoárů ujme, pokud tak nestihnu učinit sám, anebo je alespoň doplní. Nedávno mne ale jedna z mých středoškolských spolužáků vybídla: „Musíš už to dopsat, abychom si to ještě mohli přečíst.“ Tento aspekt, byť přirozeně vystihuje zákonitý běh lidského života, mne dříve nenapadl, a tak jsem chtěl nechtě donucen práci na knize a jejím vydání zrychlit a završit.

Do života! Kořeny, Chotíkov

Když jsem se narodil, bylo mamince Jarmile Lavičkové, rozené Burdové, jen pár týdnů přes 20 let. Byl jsem tedy počat v jejích 19. Tehdy, pár let po válce, to bylo běžné. Dnes jsou často prvorodičky 40leté, nezřídka uměle oplodněné. Opakovaně si kladu otázku, zda v těchto případech nezašla emancipace žen až příliš daleko a není v rozporu s odvěkými přírodními zákony. Víím, ve kterém pokoji dědečkova domu v Chotíkově č. p. 210 jsem přišel na svět, znal jsem i postel, kde mi maminka dala život a kde jí pomáhala „bába“ Brožová, která asistovala na konci roku 1930 i u porodu mé matky. Tato stará zkušená venkovská porodní bába prý maminku přemluvila: „...přece nepůjdeš do porodnice, když já jsem tady odrodila celou vesnici.“ A tak jsem byl zřejmě předposledním dítětem, které se ve vesnici blízko Plzně narodilo. Poslední asi byla moje spolužačka z dětství Jarmila J., jejíž rodinu i ji samotnou později stihl velmi tragický osud. Ještě se u něj ve svém vyprávění podrobněji zastavím. Narodil jsem se za pět minut dvanáct, 14. ledna 1951.

Mamince, která za války byla nucena navštěvovat německou školu v Chotíkově, po jejím konci protiněmecky nalaďený režim nedovolil studovat střední školu, a tak se vyučila v družstvu Konzum prodavačkou. Ještě neplnoletou ji

V peřince s maminkou.

(Osobní archiv autora)

Autorův rodný dům.

Vlevo v přízemí okno rodného pokoje.

(Foto Zdeněk Levý)

*Krámek v Nevřeni, někdejší působiště
maminky v dívčích letech.
(Foto Zdeněk Levý)*

Nevřeň, bývalý hostinec. (Foto Zdeněk Levý)

*Plzeňské hlavní nádraží,
za socialismu Gottwaldovo.
(Osobní archiv autora)*

pak učinili vedoucí malého krámku v nedaleké Nevřeni. Tam pak prodávala zboží všeho druhu a dojížděla tam z Chotíkova od svých 17 let na starém kole. Maličký krámek lze ještě dnes v Nevřeni rozpoznat podle zrezivělé plechové stahovací rolety při jízdě vesnicí shora od karlovarské hlavní silnice vpravo. Poprvé jsem jej viděl ve svých pěti letech, když jsem šel s babičkou pěšky do tamního hostince, kde bylo také možno objednat palivo, aby tam objednala uhlí na příští zimu. Tehdy ale již maminka v krámku neprodávala. Dostala místo nepříliš dobře placené literistky, tedy pomocné úřednice u ČSD v Plzni, nejprve na Správě drah v Purkyňově ulici, později v samotné budově hlavního nádraží.

Tehdy, v době svého nevřeňského zaměstnání, tedy koncem čtyřicátých let, také má budoucí maminka cvičila na památném XI. všesokolském sletu v roce 1948. Cvičila za ženy a vedla dorostenky. Zúčastnila se manifestačního sokolského průvodu Prahou, jehož účastníci skandovali protikomunistická hesla. To se neutajilo a mamčin kádrový posudek byl navždy ještě více pošramocen. Z krámku v Nevřeni ji ale nevyhodili. S mým pokrevním otcem, Karlem Lavičkou z vedlejší vesnice Příšov, prý matku seznámila její starší a zkušenější sestra Božena, moje pokrevní teta. Manželství rodičů netrvalo dlouho. Vlastní otec si prý nerozuměl s mým dědečkem, který mu nedovolil provést stavební úpravy cho-

tíkovského domu podle představ novomanželů. Dědeček totiž tehdy, na samém počátku padesátých let, stále ještě věřil, že se situace vzniklá po únorovém komunistickém puči obrátí a že obnoví svoji truhlářskou firmu, až komunistický režim padne. Přestavba truhlářské dílny na byt novomanželů by to již neumožnila, a tak po rozeptí s tchánem a druhotně i s mojí matkou odešel vlastní otec ke svým rodičům do Příšova a já se na něj vůbec nepamatuji. Kam moje paměť sahá, nikdy jsem se s ním vědomě nesetkal. Podobně jako ve svém dětství moje maminka, i já jsem sedával na pilíři u vrat dědečkova domu a sledoval provoz na karlovarské silnici. Když vlastní otec

*V době XI. všesokolského sletu v Praze na Petříně. Chotkovské dorostenky a jejich vedoucí Jarmila Burdová – vpravo, doplněné několika cvičenkami z kategorie žen.
(Osobní archiv autora)*

*Matka v dětství na pilíři, kde jsem později jako malý chlapec sedával i já.
(Osobní archiv autora)*

*Zašlý nápis na průčelí dědečkova domu:
„Truhlářství stavební a nábytkové,
František Burda“. (Foto Zdeněk Levý)*

*Prarodiče Anežka a František Burdovi
v roce 1935 s dcerami Boženou a Jarmilou,
autorovou matkou, sedící na klíně babičky.*

(Osobní archiv autora)

V předškolním věku s maminkou v Plzni.

(Osobní archiv autora)

jezdíval domů do Příšova kolem, prý se dle tvrzení pamětníků snažil na mne podívat z okna autobusu.

Po rozvodu, který tehdy ještě byl na vesnici vzácností a pro ženy jakousi pohanou, se mnou matka zůstala sama, a tak za významnou část své rané výchovy vděčím babičce a dědečkovi Burdovým. Starali se o mne jak v nejútlejším dětství, tak v mých prvních školních letech a za mnohé jsem jim zůstal navždy velmi vděčný. Tito obyčejní nemajetní lidé pro mne dělali, co bylo v jejich silách a skromných možnostech. Měli mne rádi.

Přesto jsem vždy nedočkavě a toužebně očekával návrat maminky z práce, obvykle před sedmou hodinou večerní, kdy přijížděly autobusy z Plzně. U ČSD v Plzni matka často sloužila 12hodinové služby i služby nedělní. Jednou za čas mne v neděli vzala s sebou na nádraží, kde mne posadila do prázdné kanceláře k volnému psacímu stroji. Vydržel jsem si dlouhé hodiny s tímto vynálezem hrát, trochu jej i ovládat a zejména se bavit tím, jak při posunu válce stroj zvoní. Velmi jsem se vždy na tyto hodiny těšil. Nesměl jsem zlobit a vyrušovat a občas jsem musel

maminčiným spolupracovníkům k jejich pobavení recitovat nějaké básničky. Jednou mne maminka zadním vchodem ze spojnice západních a východních nástupišť zavedla do kuchyně restaurace na plzeňském nádraží a kuchař, který ji znal, jí tam do kastrůlku připravil velkou porci svíčkové. Když krájel maso, kousek mi velikým nožem posunul k okraji stolu. Já jsem po něm nedočkavě chňapl a ihned si pochutnával, což vzbudilo veselí. Dodnes vzpomínám na vynikající chuť naložené právě svíčkové.

Na rozdíl od maminky, dědeček, zaměstnaný u bytového družstva, se vracíval domů již odpoledne po třetí hodině dělnickými autobusy. Vyjížděly ve tři hodiny odpoledne z Plzně a směřovaly do Všerub, Krs a Hubenova. Chodíval jsem dědečkovi naproti po příjezdu autobusu na nejbližší, takzvanou „horní“ zastávku, která tehdy byla umístěna naproti poště, jež měla sídlo v domě rodiny Holzmannových. Dědeček měl z mého vítání zjevnou radost. Nahrazoval jsem mu trochu syna, kterého se nedočekal.

Dědeček František Burda.
(Osobní archiv autora)

Jak maminka, tak dědeček měli v padesátých letech velmi nízké příjmy a výživné od vlastního otce bylo rovněž almužnou. Činilo 230 Kčs a později bylo zvýšeno na 270 Kčs. Do jisté míry ho lze omluvit tím, že poté, co se zapojil do plzeňských protestních bouří po komunistické měnové reformě v roce 1953, byl jeho plat rovněž nízký a naděje na služební postup v Závodech Vladimíra Iljiče Lenina, jak se tehdy nazývala Škodovka, byla mizivá. Později se podruhé oženil a narodily se mu dvě mé napůl nevlastní sestry, které jsem poprvé viděl až při povinném projednávání pozůstalosti po jeho smrti. Dožil se více než 90 let. Cítím, že jsem z jeho genetické fyzické výbavy asi získal jen málo a že se v tomto směru spíše podobám své matce a dědečkovi. Jemu asi ještě více. Ale asi jsem po pokrevním otci něco získal z genetické výbavy psychické. Tvrdohlavost, vytrvalost, ctižádostivost. Z oné zmíněné pozůstalosti po něm pro mne přirozeně nezbylo skoro nic. Zmiňuji ji jen okrajově pro věcnou úplnost. V podstatě jsem do Lavičkovy rodiny po celý svůj život nepatřil a majetek byl již předem rozdělen jinak. Ale já jsem v době, kdy došlo k formálnímu projednávání zbytku pozůstalosti, již nic nečekal ani nepotřeboval a symbolický nepatrný zbyteček jsem si převzal jen proto, že mi moje matka před svou smrtí zdůrazňovala, abych se ničeho nezříkal, neboť prý mi vlastní otec dlužil mnoho. Napolovic vlastní sestry na mne při tehdejší jediném životním setkání udělaly u notáře dobrý dojem, zvláště ta starší z nich, starostka Příšova. Cítil

jsem v průběhu onoho úředního aktu, že stejně jako já zdělila po otci jisté duševní schopnosti. Obě dcery měly svého tatínka nepochybně rády, zatímco já jsem k němu nemohl cítit zhola nic. Od jednání u notáře jsem tyto sestry již opět nikdy neviděl. Je možné, že o mnejevily více zájmu než já o ně, jak při onom jediném setkání u notáře trochu naznačila starší z nich. Prý se zájmem sledovaly občasné zprávy o mně v některých tiskovinách.

Skoro stejně času jako s matkou jsem v batolecím a předškolním věku trávil zejména s babičkou a postupně si rozšiřoval vědomostní obzor jak jejím vyprávěním, tak z poslechu rádia. Starý předválečný přijímač vyhrával v babiččině kuchyni, kde jsem se kolem ní batolil, skoro pořád. V padesátých letech se v rozhlasě hrálo hodně vážné hudby, a tak jsem ji již jako malé dítě rozpoznával, zapamatoval si názvy skladeb a autorů a dodnes jsou mi mnohé kompozice klasiků, dnes již jen zřídka různými rádii hrané, důvěrně známé. Babička tomuto druhu hudby sice říkala „ni-ňání“, snad podle starobylého nástroje niněry, a měla raději říznou dechovku, ale mně v tomto směru dal rozhlas dobrý základ. Také si již z útlého dětství pamatuji názvy orchestrů i významných dirigentů z Prahy i Plzně.⁴ Jedním z mých prvních a zároveň i trochu zvláštních hudebních zážitků je vzpomínka na smuteční hudbu, kterou rozhlas vysílal 5. března 1953, kdy mi byly dva roky a necelé dva měsíce. Ptal jsem se: „Dědo, proč tak smutně hrajou?“ Dědeček se trochu tajemně zatvářil a řekl: „To umřel Stalin.“ Za devět dní hráli znovu podobné vážné skladby a zvědavý chlapec se zase dědečka ptal: „Dědo, a to už zase umřel Stalin?“ Pobavený děda již s méně tutlanou škodolibou radostí, trochu obveselen i vážněji potěšen svým naivním dotazem, odpověděl: „Ne Kádýku, to umřel Gottwald.“⁵

Dědeček neměl Klementa Gottwalda rád. Sám pocházel z osmi dětí z chudé rodiny z vesnice Hromnice u Třemošné a jeho nejoblíbenější bratr Antonín, v rodině zvaný Tonda, se za Rakouska-Uherska učil ve Vídni truhlářem. Spolu s ním se u stejného mistra ve stejné vídeňské truhlářské dílně čistou náhodou učil stolařem, jak truhláře nazývají na Moravě, i jakýsi mladík Klement Gottwald z Dědic u Vyškova. Vídeňský strýček mé maminky Tonda vyprávěl Františkovi, mému dědečkovi, že prý „Kléma byl líný, když jen mohl, povaloval se v dílně v hoblinách, četl stále nějaké letáky a noviny a každou chvíli byl na nějaké schůzi.“ Po druhé světové válce dědeček nakoupil na úvěr stroje a chtěl své venkovské truhlářství v Chotíkově, o němž bude ještě řeč, povznést na trochu větší firmu. Komunisté mu však vše záhy po únorovém puči sebrali. Bratr Tonda napsal z Vídně poněkud naivně býva-

⁴ Z plzeňských dirigentů rozhlasového orchestru pamatuji z dětství například jména Josef Blatský, Antonín Devátý či poněkud později Hynek Farkač. Působili tam tehdy i jiní významní umělci, ale jejich jména mi v tehdejší době v paměti neutkvěla.

⁵ Josef Vissarionovič Stalin zemřel 5. března 1953 a Klement Gottwald devět dní po něm.

lému druhu z učení, tedy dělnickému prezidentovi Klémovi, osobní dopis, v němž prezidenta prosil, aby bratra Frantu ušetřili. Odpovědi se však pochopitelně nedočkal. „Maloburžoazním“ původem utrpěla i moje matka, která byla navíc od roku 1938 do roku 1945 nucena navštěvovat v sudetoněmeckém Chotíkově německou školu, což jí po válce, jak jsem již psal, kádrově ubližovalo.

Babička se snažila vylepšovat domácí rozpočet chováním slepic, hus, králíků či pro rodinu důležitých koz a častým navštěvováním lesa, odkud na lehkém čtyřkolovém vozíku přivážela zbytky spadáných větví, pařezů, suché šišky a houby. Já jsem ji rád doprovázel, tahal nebo tlačil čtyřkolový vozík a malou sekyrkou odlupoval tlusté kůry z velkých pařezů borovic. Vedle maminky mne také babička naučila dokonale znát lesy při karlovarské silnici. Prostředí lesa bylo pro mne lákadlem a lze říci, že je jím od dob raného dětství dodnes. V posledních letech se do lesů dostávám jen zřídka. Je to ale pro mne vždy svátek.

Ještě než budu pokračovat, vrátím se k vůbec prvním mlhavým vzpomínkám, které se mi vynořují z hlubin paměti z období mezi prvním a druhým rokem batolícího života. První vzpomínka je na nahatou holčičku, se kterou jsem si hrál na betonu pod schody u vchodu do dědečkova domu. Sám jsem byl rovněž nahatý. Kdo byla tato nahatá batolivá kráska, jsem se nikdy nedozvěděl, ale jsem si naprosto jist, že jsem již tehdy rozpoznal holčičku od chlapečka. Někdy však přesto sám sebe podezírám, že si pamatuji spíše dětský sen než skutečnou událost.

Porodní bába Brožová, bydlící jen asi 100 metrů níže na opačné straně silnice, měla dvě dcery, paní Pretlovou a paní Krátkou. Mladší z nich, paní Annu Krátkou, maminka občas navštěvovala, vyměňovaly si navzájem vlnu, bavlnu, přízi a vzory na pletení a háčkování. Maminka byla v těchto ručních pracích velmi pilná a zručná. Dodnes mi po ní zbyly krásné háčkované bílé stolní dečky, které zdobí veliký stůl v horní zasedací hale mého domu. Při jedné mé návštěvě kojila paní Krátká svého druhého syna Stáňu, který byl o rok mladší než já a později byl mým oblíbeným kamarádem. Náhle se mne zeptala: „Chceš taky?“ Než jsem stačil odpovědět, stříkla po mně proud mléka z velikého, snad lze bez nadsázky říci obrovského, prsu. Dodnes si tento pohled a událost pamatuji a myslím, že Sigmund Freud by tuto vzpomínku rozvinul do nejedné hlubší teorie o vztahu mužů k ženským nádrům. Tato vzpomínka už určitě není snem, spíše mne někdy inspirovala ke snění a k fantastickým představám, jako asi mnoho jiných pubertálních hochů. Syn paní Pretlové, Karel, o několik let starší než já, mne o něco později naučil hrát šachy. Musím uznat, že velký zločinec lidské historie V. I. Lenin měl pravdu, když tvrdil, že „šachy jsou nejlepší gymnastikou mozku“. Hrál jsem je vždy rád, ale nevěnoval jsem se jim systematicky. Maminka si to nepřála, nechtěla, abych se v čemkoli podobal svému vlastnímu otci, o němž hovořila velmi kriticky. Byla v tomto ohledu

*Pěší rota 18. regimentu rakouských vojáků v roce 1914 v Haliči.
Osmnáctiletý František Burda, druhý zprava v druhé řadě shora. (Osobní archiv autora)*

*Na detailním portrétu na klopě
označení 18. pěšího regimentu.
(Osobní archiv autora)*

až překvapivě důsledná a snad trochu nemilosrdná. Promýšlet řešení situací několik tahů dopředu se mi často v životě osvědčilo, ale mnozí, kteří „hrají šachy jen na jeden či dva tahy dopředu“, mi často nerozuměli a poráželi mne jednoduše tím, že „smetávali figurky ze stolu“.

Dědečkova vyprávění jsem jako malé dítě doslova hltal. Vyprávěl mi, jak se učil truhlářem, jak přitom ještě za Rakouska-Uherska chodil v Plzni do pokračovací školy a jak musel jako 18letý mladík narukovat v roce 1914 a táhnout „za císaře pána“ do první světové války. V Haliči byl již po šesti týdnech pobytu na frontě zajat ruskými kozáky. Byli prý strašliví, když divoce útočili proti Rakušanům na koních. V ruce šavli, v zubech (dědeček použil slovo huba) nůž a po boku bambítky. Čeští psychicky nedospělí chlapci se divokým kozákům s velkým strachem houfně vzdávali. Ne každý

český zajatec se ale v ruském zajetí dostal do legií a ke Zborovu.⁶ Dědečka odveklí carští vojáci na střední Ukrajinu, kde v odlehlé vesnici v hlubokých lesích doslova v otrockých podmínkách sloužil u zaostalého, ale přitom natolik bohatého sedláka, aby si mohl zajatce koupit. Kozáci mu prý dědečka prodali skutečně jako otroka, jak to odedávna chodilo u starých Slovanů.

Líčil mi barvitě primitivní život na ukrajinské vesnici, kde v jednom malém dřevěném domku žili spolu lidé i domácí zvířata, kde se do pece posunovala poražená souš tak dlouho, až celá shořela a pak se jelo s koníky do lesa pro jinou; všichni včetně čeledi tam jedli po prastarém způsobu kaši ze společné mísy a čaj usrkávali přes upatlané úlomky cukrové homole. Vousatý hospodář se povaloval na peci a většinu domácích prací obstarávaly ženy a čeleď. Dívky prý byly krásné, světlovlasé, milé, ale zdaleka prý nevoněly a byly zavšivené. Vyptávat se, jak to bylo s dědečkovými vztahy s nimi, mne v dětském věku ani nenapadlo, a jak to bylo s jejich mravy, dědeček malému chlapci nevyprávěl. Když jsem ve zralém věku navštívil podobné domky ve skanzenu v Koločavě na Podkarpatské Rusi, dnes nazývané Zakarpatskou Ukrajinou, okamžitě se mi při návštěvě tamních primitivních obydlí z minulých staletí ve skanzenu pod vesnicí vybavilo dědečkovu vyprávění.⁷ Dědeček si v průběhu tříleté těžké služby u sedláka na Ukrajině opatřil jak papírové ruské bankovky, tehdy asi nevalné ceny, tak stříbrné rubly, z nichž část později dostal darem bratranec Venouš a druhou část dodnes opatruji jako cennou vzpomínku doma.⁸ Po Brestlitevském míru a v průběhu občanské války v Rusku se dědečkovi konečně podařilo s kamarádem, který otročil v těžce vesnici, od sedláka utéci, dostali se šťastně do Oděsy, odtud lodí západních spojenců do Rumunska a pak se v druhé polovině roku 1918 protloukli přes Rumunsko a Jugoslávii, tehdy čerstvě oficiálně nazývanou Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, domů.⁹ Ihned po návratu do vlasti byl pak děda na svoji žádost zařazen do nové Československé armády a záhy poslán na Slovensko hájit hranici mladé Československé republiky proti Maďarům.¹⁰ U Rimavské Soboty byl vojáky komunistického vůdce Bély

⁶ KUDELA, Josef, *Zborov*. In: MALYPETR, Jan – SOUKUP, František – KAPRAS, Jan, *Armáda a národ*, Praha 1938, s. 151–152.

⁷ Podkarpatská Rus byla po Stalinem nařízené anexi tohoto území přičleněna k Ukrajinské sovětské socialistické republice a přejmenována na Zakarpatskou Ukrajinu. Rusínské obyvatelstvo však s ukrajinským národem nemělo historicky nic společného.

⁸ Po říjnové revoluci v roce 1917 byla stará carská měna prakticky bezcenná, proto mohl zajatec peníze získat.

⁹ V Oděse byly v roce 1918 francouzské jednotky, které se snažily pomáhat bělogvardějcům (jednotky bojující pod bílou carskou vlajkou proti Rudé armádě) a měly lodní spojení s Rumunskem.

¹⁰ V Maďarsku v roce 1919 fungovala komunistická Republika rad (sovětů).

Kuna zraněn, vyléčil se, znovu po uzdravení sloužil a z prvorepublikového vojska se na Plzeňsko vrátil až v roce 1921, tedy za sedm let po odvodu do císařské armády. Žádná trafika jej ale nečekala. Nebyl legionářem.

Ve dvacátých letech se František Burda oženil s Anežkou, rozenou Oliberiusovou, z Nadryb, malé vesnice nad řekou Berounek. Babička pocházela z 10 dětí tamního hajného. Tento rozvětvený rod se prý odvozuje od chudých španělských šlechtických žoldáků, sloužících císaři Ferdinandovi II. v období kolem Bílé hory. Vesnický farář prý asi o 100 let později popletl zápis v matrice, a tak vznikly větve Oliveriusů a Oliberiusů. Já sám se nesnažím o sestavení rodokmenů, jak to dnes mnozí úspěšně činí. Rodokmen ze strany pokrevního otce, který opustil moji mladou matku, mne nemotivuje a znát jen jednu větev předků mne také příliš neláká.

Již v roce 1926 pracovitý a schopný dědeček založil truhlářskou firmu v Chotíkově. Dodnes je na průčelí domu č. p. 210, prvního domu, který stojí v sousedství nad místní školou, možné rozpoznat značně vybledlý nápis: „František Burda, truhlářství stavební a nábytkové“. V době mého dětství v padesátých letech byl tento šedomodrý název dědečkovy firmy ještě dobře zřetelný. Bylo to jen několik let po komunistickém puči.

Ve vesnici, v níž ač leží pouhých osm silničních kilometrů od středu Plzně, žilo tehdy o něco málo více Němců než Čechů, se dědečkovi za první Československé republiky dařilo dobře. Ovládal několik řemesel a lidé, včetně bohatých německých sedláků, si jej jako pracovitého zručného univerzálního řemeslníka vážili bez ohledu na národnost. Ač byl ještě mladý, z Velké války si přinesl mnoho zkušeností.¹¹ Právě tato mladá, silná a vlastenecky nadšená generace byla ve dvacátých letech

*Hostinec U Tajšlů, dnešní stav. V levé části býval hostinec, v pravé kinosál.
(Foto Zdeněk Levý)*

¹¹ Až do druhé světové války byl pro označení první světové války užíván název Velká válka.

oporou mladého demokratického masarykovského Československa. Sotva se však dědečkovi podařilo splatit hypotéku na dům, vyostřily se v republice vztahy Čechů a Němců. Byly důsledkem zanedbání problematiky otázky menšin prvorepublikovými vládami, včetně ikonického prezidenta Tomáše G. Masaryka.¹² V Chotíkově to prý nebylo příliš znát, ale dědeček to přece pocítil. Jak známo, sociální demokracie česká i německá patřily v meziválečném Československu ke státoporným aktivistickým stranám.¹³ Dědeček byl jednou večer pozván na jejich společnou schůzi v hostinci U Tajšlů. Když se ze schůze vrátil za tmy domů, našel na dvorku otráveného psa a vykradený a poničený velký ozdobný vlastnoručně vyrobený holubník, na kterém si, včetně jeho ptačího osazenstva, velmi zakládal. Holubi se nevrátili, asi jim zloději zakroutili krky. Pachatelé byli zřejmě příslušníci nebo příznivci Henleinovy strany. Od té doby již dědeček na žádnou schůzi nevstročil, byť byl zapřisáhlý masarykovec.

Po obsazení Sudet odešla z Chotíkova až na pět rodin většina Čechů, ponejvíce do Plzně. Dědečkova rodina nechtěla opustit těžce a s nemalým odříkáním získaný skoro nový dům. Němečtí okupanti jim umožnili žít v jeho skromnější polovině, do druhé usadili rodinu německého celního úředníka pana Ackermanna a do podkroví německého důstojníka z posádky wehrmachtu v obsazené vedlejší české škole. Byl prý podle vyprávění maminky vzdělaný a hodný, k Burdově rodině se choval slušně, hrával prý po večerech krásně na housle a mé matce, mladému děvčeti, připomínal, že má stejné křestní jméno jako česká operní diva Jarmila Novotná, kterou jako umělkyni světového formátu umělecky založený oficír obdivoval. Němci potřebovali dědečka na drobné řemeslnické práce ve vsi, ale živnost mu oficiálně provozovat nedovolili. Většinou jej sedláci vypláceli v naturáliích. Babička vypomáhala místním sedlákům na jejich statcích za skrovnou odměnu, rovněž vyplácenou v zemědělských přebytcích. Rodina v období protektorátu živořila na židovských listcích. Maminka navíc nesnášela kozí mléko, kterým se jí i babička snažila přelipsovat v dětství

*Dědečkův dům a firma vedle školy
a stav zástavby kolem karlovarské silnice
v roce 1942 i později v padesátých letech.
(Osobní archiv autora)*

¹² TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, Praha 2002.

¹³ Tamtéž.

a v období růstu. Snad kvůli nekvalitní výživě a nedostatečné odolnosti v době válečné epidemie záškrtu maminka touto nebezpečnou nemocí onemocněla, ale přečkala ji. Nikoli však bez následků, které se projevily až ke konci jejího života, jak ještě uvedu později. Velmi častou stravou Čechů za okupace bylo králíčí maso a to se později přeneslo i do mého dětství, mládí i dospělosti.

Dědečkovi bylo německými úřady dovoleno dojíždět za prací přes hranici do protektorátu, kde mu ji v Třemošné u Plzně poskytl jeho dávný přítel z doby společného učení se řemeslu v Plzni. Úřady, příslušné pro Chotíkov, tehdy sídlily až ve vzdáleném a špatně dostupném Stříbře. Dojíždět do Třemošné musel dědeček po prašných silnicích přes vesnice Příšov, Ledce a Záluží denně na kole. Hranice mezi Sudety a Protektorátem Čechy a Morava křížila silnici klesající do Příšova v lese, někde u dnešní příšovské pískovny. Starý černý a značně těžký dědečkův stroj ještě pamatují. Dědeček jej na památku až do své smrti schovával v podkroví svého domu. Předností bicyklu byla ovšem předválečná bytelnost, s níž se u současných výrobků všeho druhu již nesetkáme. Dědečkovi vydržel tento bicykl celá dlouhá desetiletí, ač byl používán denně a v těžkých povětrnostních podmínkách v drsné zimě i v parném létě. V krutých zimách válečných let to bylo mnohdy velmi těžké. Někdy musel děda při vysokých stavech sněhu v Třemošné nouzově přespát v nevytopené dílně. Zkratkou z Ledců přes pole, přímo přes protektorátní hranici se do Chotíkova jezdit nesmělo.

Maminčino vyprávění o válečné době, kterou dědečkova rodina strávila v Sudech, bylo, jakkoli někdy neradostné, velmi zajímavé. Později jsem je konfrontoval s tím, jak je interpretovali jiní pamětníci, kronikáři, dějepisci, historici i politici různých období a s tím, co nás učili historici v předmětu *Moderní dějiny*. Dozvěděl jsem se, že ve vedlejší bývalé nové české škole, kde se usadilo velitelství německé posádky, byly zaměstnány i takzvané „blitzmédl“. V době, kdy už jsem si tento termín dokázal z němčiny jednoduše přeložit, ptal jsem se na jeho význam. Maminka mi vyhýbavě odpověděla, že tam ty „holky“ uklízely a „blýskaly okna“. Až později mi došlo, jakou to službu zejména důstojníkům bleskově poskytovaly. Koneckonců Němci v období Třetí říše využívali dospělé dívky i mladé vdovy i k rozmnožování ušlechtilé árijské rasy.

Maminka musela od roku 1939 docházet do staré německé školy na druhém konci vesnice, kde dnes sídlí obecní úřad, veřejná obecní knihovna a pošta. Vzpomínala, jak se od útlého věku musely děti učit odříkávat životopis Adolfa Hitlera, jak zpočátku psaly německy kurentem, ale pak přešly na latinku a jak, jelikož byla dobrou žákyní, lepší než většina německých děvčat, k ní byly německé učitelky až nečekaně spravedlivé. Kdož však dnes ví, zda nespolehaly na to, že bude časem poněmčena. Německé dívky uměly česky, a tak několik českých dětí, které ve ves-

Žáci německé školy v roce 1941. Maminka v zadní řadě čtvrtá zprava. (Osobní archiv autora)

nici zbyly, popichovaly pokřikováním: „Češi mají bleši!“ Ale Češky se nedaly a odpovídaly: „Ale Němky vši a štěnice!“ I přes toto špičkování prý byly vztahy mezi dětmi obou národností dobré a kamarádké. Když po válce německé rodiny opouštěly s 50 kilogramy na zádech pěšky po silnici kolem dědečkova domu vesnici, prý se dospívající děti loučily s pláčem. Dospělí dle vyprávění maminky a dědečka prosili: „Nechte nás tady, všechny škody odpracujeme a napravíme, jen nás nevyhánějte.“ Ještě nějaký čas podle matky psala bývalá maminka kamarádka odněkud z Porýní, snad prý z Gastroprauxelu, aby jí „Jarmila poslala recept na ty dobré české švestkové knedlíky“. Pak však dopisy ustaly. Zda nebyly vůbec napsány, anebo je náš poválečný režim zadržoval, se již nedozvíme. Otázka poválečného odsunu Němců je komplikovanou a bolestnou kapitolou naší historie a do mých pamětí vlastně

*Bývalá stará chotkovská škola,
dnes obecní úřad, pošta a knihovna.
(Foto Zdeněk Levý)*

*Kamarádství děvčat obou národností,
rok 1943. Maminka druhá zleva,
12letá. (Osobní archiv autora)*

patří jen nepřímo. Němci však mé rodné vesnici, v níž jsem v útlém dětství vyrůstal, vtiskli jistý specifický ráz. Proto alespoň tato krátká zmínka.

Počátkem roku 1945, když bylo matce pouhých čtrnáct let, ji německé úřady, které tehdy sídlily ve Stříbře, nasadily nuceně do služby do Města Touškova k bohaté německé selce, jejíž manžel byl nezvěstný na východní frontě. Docházela tam vždy v neděli večer a vracívala se domů v sobotu odpoledne, když přísná selka dovolila navštívit děvčeti rodiče i s tím úmyslem, aby ji doma trochu nakrmili. Podle vyprávění matky byla na ni tato německá selka velmi zlá. Ukládala jí, ještě slabému dítěti, neúměrně těžké práce, špatně ji živila, nic jí v rozporu s německými předpisy neplatila, a když si děvče jednou vzalo trochu marmelády ze spíže, nemilosrdně ji zbila. Maminka se však selku přesto snažila zčásti omluvit, neboť prý na frontě ztratila manžela i syna. Cestou z Touškova do Chotíkova přes pole a vísku Dolní Vlkyš jednou maminku pronásledoval americký „hloubkař“, donutil ji zalehnout v mělkém příkopu u polní cesty, ale nestřílel po ní. Byl to prý černoš, vypadal v očích děvčete jako čert a letěl tak nízko, že maminka viděla, jak na ni cení bílé zuby. Zda se smál, anebo ji jen strašil, mi nedokázala říci.

Trosky amerického letadla sestřeleného u Chotíkova. (Osobní archiv autora)

V okolí Chotíkova bylo sestřeleno několik amerických letadel ať už při náletech na plzeňskou Škodovku a nádraží, nebo když letadla pronásledovala německé automobilové konvoje na karlovarské silnici. Jednou se automobil s cisternou s pohonnými hmotami ukryl před „kotlečem“¹⁴ do dvora dědečkova domu. Zděšení rodiny z hroziícího zásahu cisterny a požáru domu bylo veliké. Stromy přesahující ze školního hřiště však cisternu dostatečně zamaskovaly, stejně jako maskovaly bunkr, který si pod nimi v blízkosti dědečkovy zahrady vybudovali němečtí důstojníci, ubytovaní ve škole. Některé krátery po bombách byly ještě mnoho let po válce zdrojem kvalitního betonového ostrého písku s drobnými křemennými oblázky. Pamatuji, jak mne dědeček brávil s sebou, když si občas pro tento hrubozrnný žlutohnědý písek jezdil s pevným vozíkem do jam v blízkosti bývalé pily. Bylo to jen několik stovek metrů daleko od jeho domu. Tento písek se lišil od oranžového lehce hlinitého písku z okolních pískoven, který byl vhodný do malty, ale nikoli jako základ kvalitního betonu.

¹⁴ Jiný název pro „hloubkaře“. Šlo o nízko létající vojenská letadla.

Pátého května 1945 přijel od Nové Hospody po karlovarské silnici průzkumný oddíl americké armády. Maminka ráda vzpomínala, jak se k ní, když zvědavě přihlížela u silnice, z auta vyklonil obrovský černoš, šklebil se bělostným úsměvem od ucha k uchu, hodil jí čokoládu a ptal se: „Bl..., bl..., Blillevec?“ Tázal se na cestu do Bolevce, kterou mu děvče rádo ukázalo.¹⁵ Další den Američané osvobodili Plzeň a uvolnila se hranice mezi protektorátem a Sudety. Dědeček začal ihned pracovat v Plzni, kde bylo po náletech na Škodovku a nádraží mnoho práce. Namísto německých vojáků se v sousední škole usadili Američané. Maminka na ně ráda vzpomínala. Prý si ji jeden mladý voják oblíbil a chtěl odvézt do USA, ale její rodiče pro to neměli pochopení. Byla ještě příliš mladá, necelých 15 let. Jemu prý bylo 19 a zanechal matce na památku štítek s indiánem, který jeho pluk nosil na rukávu. Dodnes mám jeho originál uložený na významném místě ve vitrině obývacího pokoje a je též znakem plzeňských hokejistů. Ihned po odsunu Němců se ve vesnici objevili příslušníci takzvaných „revolučních gard“. Namísto toho, aby „gardisté“ zajišťovali ve vsi pořádek, bezostyšně vykrádali statky a domy odsunutých bohatých Němců. Brzy se z nedaleké Plzně naštěstí vrátili i původní čeští obyvatelé Chotíkova a někteří z nich natrvalo obsadili majetky po Němcích. Alespoň přišly do dobrých rukou, nikoli do rukou „rabovacích gard“. Z revolučních gard nezůstal po jejich prvotním nástupu brzy nikdo, vykradači odtáhli dále do pohraničí. Moje generace o nich získávala ve škole zkreslený tendenční obraz z knih Václava Řezáče *Nástup* a *Bitva*, zpracovaných i filmově.

Babiččinu výpomoc drobným rolníkům jsem zažil ještě v padesátých letech, kdy ji vzdálenější sousedé Mareškovi, velmi drobní dožívající zemědělci, zvali k pomoci při sklizni brambor na políčku pod vlkyšským lesem. Kolem školy, úvozem a dále po silnici směrem nad vísku Kůstí a pak doleva pod les jsme jeli na chatrném starém voze taženém jedinou krávou. Křížky stály při všech cestách ze vsi a byly symbolem německé katolické zbožnosti. Byly na nich německé pobožné nápisy, psané kurentem. Většinou byly zničeny až v sedmdesátých letech.

¹⁵ Bývalá ves Bolevec je dnes rozsáhlou plzeňskou čtvrtí.

Američtí vojáci a maminka.
(Osobní archiv autora)

Chotíkov, rok 2024. V místě okraje moderní čtvrti vesnice vedl úvoz ke křížku a dále ke Kůští. V dáli v pozadí komín chotíkovské spalovny. (Foto Zdeněk Levý)

Na prázdninách u babičky s křídlovkou. (Osobní archiv autora)

sátých letech v době normalizace, přečkaly dokonce i proticírkevní řádění komunistů a jejich celostátní akce na počátku padesátých let. Jeden zbytek takového křížku mám na památku uschován ve sklepe svého domu. Zachránil jsem jej v osmdesátých letech v Chotíkově na černé skládce. Ještě v šedesátých letech, když jsem pobýval u babičky na prázdninách, jsem často chodil ke křížku v polích ve směru na Kůští cvičit hru na křídlovku, když už babička nemohla má usilovná cvičení stupnic a Kolářovy školy, podle které nás v Hudbě mladých, o níž bude ještě zmínka, kapelník Josef Martiník st. vyučoval, poslouchat.

Zatímco ženy na malém políčku pod vlkýšským lesem sbíraly brambory a poněkud lenivý domkář Mareška, poté co úrodu malým pluhem taženým kravkou vyoral, pokuřoval, sedě na mezi, já jsem se seznamoval s vlkýšským lesem a zvědavě pronikal stále dále od Chotíkova. Vždy mne lákalo pouštět se v lesích dál a dál do dosud neznámých míst. V tomto nevelkém lese rostlo jen málo hub, a tak jsem jím byl zklamán. Jen na travnatém okraji lesa směrem k Chotíkovu růstávaly v té době pravé klouzky, kterých si maminka velmi cenila. Na rozdíl od jiných známějších druhů klouzků je možné jejich hnědou blánu na hlavičce snadno oloupat a mají pak bělavou barvu, podobně jako pravé hříby. Bylo možné je i snadno sušit, snáze než jiné klouzky, které se k sušení nehodí. Usušené pravé klouzky zůstávaly bílé a podobaly se bílým hřibům. V jednom slunném zářijovém dni jsem s kamarádem v tomto lese našel slepýše a myslel jsem si, že jím polekám babičku, sbírající bram-

bory. Jako dcera hajného z Nadryb jej však dobře znala a nařídila, abych jej odnesl na místo nálezu. Brzy nato, když jsme ve škole měli vyprávět o zážitcích z prázdnin, jsem se dozvěděl, že slepýš není had.

Do Dolní Vlkyše, jejíž název jsem dlouho vnímal jako maskulinum, a tak jej označovali i mnozí dospělí z Chotíkova, jsme vždy na jaře chodili s babičkou pro housata, z nichž do podzimu vykrmila na dvorku u domu tučné husy. Měly dokonce nedaleko studny malý mělký betonový bazének. Tradičně musela být pečená husa k obědu v září o Chotíkovské pouti a také na Vánoce. Mně v dětském věku vždy patřil biskup. Tehdy jsem nesnášel dušené teplé zelí, dnes ano. Dostával jsem namísto něj zelí syrové. Se zájmem jsem vždy pozoroval babičku, jak cpe huse do krku šrotové šišky. Husa byla prý pečená v troubě i při mém narození k pohoštění porodní báby a k posílení rodičky. Jako malé dítě jsem se velmi bál velkého syčícího husáka, který mne jednou pronásledoval po dvoře dědečkova domu. Vždy jsem mu ale unikl. Ještě více jsem se ale bál cizích husáků, když jsem při toulkách vesnicí narazil na cizí hejno. Takových hejn bylo ve vesnici mnoho a povrch hliněných vesnických ulic podle toho vypadal. Nikdo v té době ještě netušil, že nám bude jednou vládnout husák s velkým H.

Dědeček ovlivnil můj budoucí život v řadě směrů. Nejraději vzpomínám, jak mi v mých pěti letech daroval 37 sešitů *Obrázkových dějin* Josefa Richarda Vilímka s romantickými ilustracemi Věnceslava Černého.¹⁶ Tyto krásné dějepisné obrázky, jakkoli ve vlasteneckém duchu velmi idealizovaly historickou realitu, povzbuzovaly nejen můj raný zájem o historii a dětské vlastenectví, ale stejně tak, podobně jako o něco později krásně ilustrované verneovky, i bujnou chlapeckou fantazii. Abych jednoduchým historickým textům, psaným archaickou historizující češtinou, lépe porozuměl, naučil jsem se ještě v předškolním věku sám slabikovat. Naivně, s dětskou důvěřivostí, jsem věřil všemu, co se v těchto textech z doby pozdního národního obrození na konci 19. století a z doby nacionalisticky vyprovokovaných střetů Čechů s Němci, psalo.

V mateřské školce jsem strávil jediný den. Když jsem se po tamním, pro mne nezvyklém, chuťově mdlém jídle pozvracel, stal jsem se terčem posměchu malých vrstevníků a nikdo mne tam již nedostal. Školka byla tehdy ve vile na opačném konci vesnice, než kde jsme bydleli, a tak se ani babičce příliš nezamlouvalo mne tam denně vodit a zase vyzvedávat. Raději mne měla pod dohledem doma. Je možné, že bych jí byl býval scházel. Podobně to později dopadlo i se školní jídelnou, kam se mne maminka pokusila posílat, aby trochu ulehčila babičce.

¹⁶ Tato edice vycházela před první světovou válkou, aby v nejširší české veřejnosti a zejména v mládeži posilovala národní sebevědomí v době, kdy sílily a vrcholily střety mezi Čechy a Němci v Rakousku-Uhersku.

Dědeček mne také ve zbytku své původní dílny seznamoval s truhlářskými a dalšími nástroji a dovednostmi, svěchoval mi na ponku své dílny různé jednoduché práce, naučil mne zatloukat, vytahovat a narovnávat hřebíky, vyrobit si papírové draky, zalepit duši od kola, vyrobit si prak a jiné dovednosti potřebné pro tehdejší klukovský život. Byly to ovšem skromné podmínky. Později, po mém odchodu z Chotíkova, mi daroval skříňku s truhlářskými nástroji, z nichž jsem si zejména oblíbil vrtáky, svidřík a kolovrátek a hoblíky. Dodnes tyto staré nástroje s jistou pietní vzpomínkou na dědečka občas používám, i když jsou již morálně zastaralé a na nejednom zapracoval zub času. Některé jsou již 100 let staré. Zejména dřevěné násady různých typů dlát nevydržely úderu kladiva, ale pro občasné drobné údržbářské práce v domácnosti ještě nástroje postačují. Obdivoval jsem dědu, když si ostříl břitvu, která pamatovala císaře pána a holil se jí za použití pěny z levného nastrouhaného mýdla, rozdělaného v malé misce. I já jsem se ještě na počátku dospělosti holil levným mýdlem značky Holík. Své cennosti, včetně trošky peněz, které skrýval před babičkou, měl děda schované v šedivé skříni v rohu dílny. Tam měl také „tabáček“, z něhož si balil do jemných papírků cigarety. Byl to zvyk z Velké války. Až později kouřil levné cigarety Partyzánky nebo Lípy. Často jsme spolu řezali v kolně kulatinu, přičemž já jsem mu spíše jen přidržoval rovnováhu pily a většinu síly a fortelu zastával on. Byl také hrdý na studnu, kterou nechal vykopat koncem dvacátých let. Byla 20 metrů hluboká, vyztužená betonovými skružemi a voda z ní byla po dlouhá léta vynikající. Dědeček mi ukazoval na památku schované velké kusy černého uhlí, které kopáči vytáhli z hloubi studny. Zřejmě filtrace přes čisté kamenné uhlí dodávala vodě kvalitu. Babička mne z obavy, abych do studny, jejíž dřevěný střežovitý kryt byl otevírací a voda se čerpala kbelíkem na řetězu pomocí kola na hřídeli, nespadl, strašila vodníkem. Dědeček mi však i po protestech maminky vcelku brzy dovolil vodu z hluboké studny samostatně čerpat. Zprvu jsem musel těžce zmáhat rumpál s plným 10litrovým kbelíkem oběma rukama, ale s přibývajícím věkem to již byla i pro jedinou sílící chlapeckou paži legrace a babička pak oceňovala moji pomoc. Čerpání vody ze studny mi dělalo radost. Nikdy mi již nechutnala čistá voda tak, jako když jsem se napil přímo z plného kbelíku, stojícího na okraji dřevěného roubení studny.

Děda po dlouhá léta přilepšoval rodině chováním včel, získáváním medu a prodejem vosku. Med se vytáčel z plástů medometem v již zmíněné dílně. Na počátku léta, když se schylovalo k prvnímu vytáčení medu, dědeček snesl z půdy domu po strmých dřevěných schodech medomet, babička jej po zimním uložení vymyla a já jsem měl za úkol točit klikou, zatímco dědeček odstraňoval z plástů v rámečcích víčka, kryjící med. Velmi mne to bavilo, neboť jsem si při pravidelném zvuku tohoto jednoduchého včelařského stroje představoval jízdu vlakem a odříkával

zastávky a stanice z Plzně na různé strany. Znal jsem jejich názvy a pořadí od maminky, která pracovala u ČSD a stanice do Prahy, Českých Budějovic, Žatce, Domažlic, Klatov i Chebu mne naučila. Dodnes je k údivu známých přesně odříkám. Med vytékal výpustí medometu do plechové nádoby opatřené sítím, které zachycovalo zbytky víček z plástů v rámečcích. Takto jsem si hrával i s prázdným medometem nebo se staříčským šicím strojem, který zůstal v podkrovní místnosti domu po odsunutých Němcích. Pro dnešní děti, odchované mobily, počítači a moderními hračkami, mohou být takové hry nezvyklé, až nepochopitelné, mnohé by asi nad nimi ohrnovaly nos, avšak myslím, že dobře rozvíjely dětskou fantazii i paměť. Při práci ve dvou včelínech jsem dědečkovi rád pomáhal s vykuřováním včel dýmákem. Doutnalo v něm ztrouchnivělé vrbové dřevo, které jsme si opatrovali z vykotlaných vrb kolem malého Chotíkovského potoka pod vesnicí. Někdy jsme podél potoka došli až do Kyjovského lesa, takže jsem si pozvolna rozšiřoval znalosti okolí vesnice dalším směrem do blízkosti Radčic a Malesic. Stejně tak pro mne bylo zajímavé podzimní příkrmování včel cukerným roztokem, který děda nazýval sladinou. Dával mi ochutnávat z buclatých baněk. Nevím proč, ale nejvíce mi tento nepřilíš zdravý roztok chutnal z jedné nazelenalé baňky, která měla hrubý povrch skla, na rozdíl od všech ostatních, jež byly hladké.

Dědečkovou pýchou byly zahrady, v nichž měl různé staré odrůdy ovocných stromů. Naučil mne je znát. Dnes tyto odrůdy vymizely a můžeme o nich slyšet jen občas v různých naučných pořadech, když se je někde v odlehlých místech republiky snaží fanoušci ovocnářství zachovat. Byla to například panenská jablíčka, užívaná k ozdobě stromků na Vánoce, soudky, Zlaté renety nebo strinky. Strinky mi velmi chutnaly, ačkoli to byla malá, dosti nevzhledná jablíčka, která by dnes v žádném obchodě kvůli málo atraktivnímu vzhledu neprodávali. Veliká rozložitá jablň jich vždy urodila nadbytek. Strinky byly tvrdé a malým jablkům nevadilo, když spadla do trávy. Dědeček je na podzim ukládal do krechtů, které otevíral až na přelomu dubna a května dalšího roku. Byly to asi jeden metr hluboké jámy vyplněné slámou, do nichž v zimě po navršení půdy nad nimi nepronikl mráz. Já jsem se na otevření krechtu vždy těšil, neboť jablíčka byla v dubnu a květnu chutná, jakoby čerstvě ze stromu utržená. Jiné, více žádané a vzhledné odrůdy jablek prodával dědeček v Plzni, kde po zrušení jeho „buržoazní“ živnosti musel pracovat v bytovém družstvu a kde mu tamní paničky rády za kvalitní ovoce zaplatily, zejména když děda prodával lacino. Vím od matky, že babička na jednu z plzeňských dědečkových zákaznic dokonce žárlila. Zda právem, se již nedozvíme.

Velmi žádané Zlaté renety rostly na stromě ve staré zahradě za dřevníkem, který měl nepřilíš pevnou střechu. Dědeček mne na ni jako dítě vždy poslal a já mu snadno pomohl očesat všechny větve, které nad dřevník přesahovaly. Dílnu

měl děda ve sklepě domu v Purkyňově ulici, kam mu později můj druhý otec jablka cestou do Rokycan po návštěvě v Chotíkově vozil autem, aby mu ulehčil. Bylo to v domě nad zatačkou Purkyňovy ulice nad dnešním Krajským úřadem Plzeňského kraje.

Dědeček byl velmi skromný. Pracoval denně od 6 do 14 hodin, neobědval, pokud ovšem oběd někde od zákazníků nedostal, a teprve po práci si v bufetu Adria na rohu Třídy prvního máje, jak se tehdy nazývala Klatovská třída naproti „Lenince“, dnešní Husově třídě, odkud mu odjížděly autobusy do okolí Plzně, dával malé pivo sedmičku a 10 dekagramů francouzského salátu s dvěma rohlíky. Pozdní oběd měl až doma, krátce po půl čtvrté. A pak šel hned na zahradu, do včelína nebo za jinou práci ve vesnici.

V chotíkovském domě tehdy nebyla koupelna, a tak se hygiena odehrávala v dílně, kde byla vhodná sporáková kamna s širokou plotnou pro ohřev teplé vody ve velkých hrncích.

Bylo sem poměrně blízko z dřevěné kolny, kde bylo uloženo dřevo i část uhlí. Také zde poměrně brzy stála ruční pračka s ruční ždímačkou a o něco později pak na tehdejší dobu moderní elektrická pračka Perobot s keramickým svislým šroubem na dně. Ruční pračka měla dvě kliky, a když jsem se jimi jako malé dítě snažil otáčet, a tak pomáhat při praní prádla, šlo to velmi ztuhla a brzy jsem byl unaven. Podle vzoru šroubu v elektrické pračce Perobot jsem si při četbě dobrodružných knih trochu zjednodušeně představoval lodní šroub starých parníků. Koupání v dílně probíhalo zprvu v dřevěných neckách, nazývaných lidově troky, později v jednoduché přenosné plechové vaně. Na tuto vanu mám však špatnou vzpomínku. Když jsem se v její sluncem vyhřáté vodě o prázdninách mezi první a druhou třídou obecné školy vyhříval na dvorku, náhle mne přepadla zimnice a horečka. Když přes noc neustoupila a byl jsem zjevně nemocný, maminka mne odvezla do Plzně k lékaři. Vzpomínám si dodnes, že nás svezl kolemjedoucí „písař“ s velkou nákladní Škodou 706. Lékař odhalil typické kožní změny a skončil jsem na infekční klinice se spálou. Tato nemoc byla u sedmiletého dítěte koncem padesátých let ještě značně obávaná a mohla zanechat trvalé následky, ale naštěstí tehdy ještě vzácný moderní penicilín zabíral rychle a spolehlivě.

V nemocnici jsem byl nešťastný. Ležel jsem s několika dalšími dětmi na pavilonu číslo 14 fakultní nemocnice na Borech, kde později bývali léčeni dospělí nemocní s infekční žloutenkou. Já jsem do té doby nikdy nadlouho neopustil domov, velmi se mi proto stýskalo, a navíc maminku pustili jen pod zamřížované okno v přízemí nízké budovy situovaného pokoje. Smutně jsem na ni oknem mával. Většinu sester tvořily ještě tehdy na „infekční“ klinice plzeňské fakultní nemocnice jeptišky. Jako zkušené sestry ošetřovatelky měly velmi dobrou pověst, ale já jsem je v jejich čer-

ných uniformách viděl poprvé a strašně jsem se jich bál, neboť v mých očích symbolizovaly bolavé injekce do citlivého dětského zadečku. Injekce penicilinu byly tehdy velké a injekční jehly, opakovaně používané po sterilizaci, nejen silnější než pozdější jednorázové, ale také nejednou tupé. Moji budoucí starší spolupracovníci na řádové sestry s úctou a respektem vzpomínali. Již po dvou dnech léčby penicilinem mi sice bylo dobře, společnost ostatních dětí v pokoji mi byla příjemná, ale stesk po domovu byl přesto velký. Utěšovala mne o několik let starší copatá dívka, kterou jsem si ihned oblíbil, ale jejíž jméno jsem již zapomněl. Pamatuji si jen, že zpívala písničku „Běžela ovečka hore do kopečka a za ní beránek žalovat na zámek...“, která se mi velmi líbila. Šokem pro mne bylo, když po týdnu všechny mé nové kamarády propustili, ale mne jediného přesunuli na pokoj v tmavší zadní části nemocniční chodby, kde jsem byl úplně sám a bál jsem se tam. Důvodem byla vysoká sedimentace krve, které tehdy ještě lékaři dosti věřili. Moderní metody, jako je například vyšetření CRP, ještě ani později po celá desetiletí neexistovaly. Hned vedle pokoje jsem se poprvé v životě seznámil se splachovacím záchodem. V Chotíkově byl po dlouhá léta jen záchod suchý, hned vedle hnojiště, kam se ukládal hnůj od kozy, králíků, hus a slepic. Toaletní papír byl dlouhodobě nedostatkovým zbožím, a tak jej dědeček nejednou nahrazoval nastříhanými čtverci z novin. Tam jsem také poprvé noviny četl a zejména v nich sledoval tabulku druhé fotbalové ligy, kterou tehdy vedl Spartak Plzeň a postoupil pak do ligy první.

Druhý den po rozloučení s propouštěnými kamarády si však maminka u lékaře doslova vyplakala i mé propuštění. Na cestu jsem dostal injekci Pendeponu a zadek mě po ní bolel ještě několik týdnů.¹⁷ Celé první prázdniny byly pokažené. Byl jsem pečlivě hlídán, a když mne jednou maminka vzala na procházku k požární nádrži na „Freiteichu“, která dětem sloužila jako koupaliště, záviděl jsem kamarádům, že smějí do vody, a oni se mi naopak posmívali, že tam nesmím a jsem prý rozmazlený. Zkomolené německé názvy byly ve vesnici i v jejím okolí v době mého dětství nadále používány, a to nejen pamětníky, ale i námi dětmi. Byly tak vžité, že snahy učitelů vymýtít je počestšováním

*Modernizovaná nádrž na Freiteichu.
V pozadí vrby a další stromy obnoveného
přírozeného prameniště potůčku
napájějícího nádrž. (Foto Zdeněk Levý)*

¹⁷ Injekcí depotního penicilinu, nazývaného Pendepon, se po desítky let ukončovala léčba běžným prokain penicilinem G v domnění, že se tím omezí bakteriální rezistence.

nebo vzácněji alespoň vyjadřovat je spisovnou němčinou, byly marné. A tak jsme si hráli ve „Franciprédu“, „Kirchlu“ či „Pirklu“, koupali se v nádrži na „Freiteichu“, podnikali výpady směrem k Malesicím do vzdálenějšího „Prantlu“ nebo zkoumali horní části tajemné jámy „Venciprédu“. Některé názvy jsem již zapomněl, snad právě proto, že byly jako zkomoleniny dětem málo srozumitelné a ani učitelé je nedokázali výstižně přeložit. Maminka i babička mne po přestálé nemoci začaly rozmazlovat a nejednou na mne volaly, abych šel domů, kde dostanu „buřtíčka“. Samozřejmě že si tohoto volání rychle všimly jiné děti z okolí, touto přezdívkou mne dlouho škádli a možná nechtěně i trápily. Měly ovšem pravdu, neboť až asi do 12 let jsem buřtíka vzhledem skutečně připomínal a musím přiznat, že uzeniny mi od dětství také chutnaly, zejména dietní párky nebo vinná klobása. Tu občas jako pochoutku přinesl ze své oblíbené Adrie dědeček.

Babičku jsem občas zlobil, ale měl jsem ji velmi rád. Nezapomenu, jak mne zachránila, když jsem se jako asi čtyřletý nezbeda při přelézání nízkého dřevěného plůtku zahrádky před domem zaklínal napíchnutý citlivými místy v rozkroku na špičaté konce hradbičky, nedokázal se vlastními silami vyprostit a naříkal tam asi půl hodiny, než mne babička našla a vysvobodila. Díky babičce jsem se také poprvé, již v předškolním věku, seznámil s alkoholem a jeho účinky. Jako mnoho jiných šetrných venkovských žen vyráběla i babička domácí rybízové víno a po vykvašení v pětilitrových lahvích je v menších půllitrových nechávala dozrát na vysokém kredenci v chladném pokoji. Když mi bylo pět let, dokázal jsem na dolní část kredence snadno s pomocí židle vylézt, jedné půllitrové lahve se z horní části příborníku zmocnit a sladkou voňavou pochoutku, připomínající malinovou limonádu, během chvíle do dna vypít. Pak jsem zalezl do postele a celé odpoledne spal. Zprvu byli všichni rádi, že mají ode mne pokoj, když jsem však ani večer nechtěl vstávat, začalo to být mamince i babičce podezřelé, ale jen do té doby, než našly prázdnou lahev. Pak již bylo vše jasné, přešlo se to však s humorem.

Jindy mne babička asi opravdu zachránila, když jsem jen v trenýrkách pobíhal v parném létě po zahradě, zavadil o větev jabloně, právě oné strinky, o níž jsem již psal, a na holá záda mi spadla část velkého roje dědečkových včel. Začal jsem řvát, babička mne zabalila do ledového prostěradla, které často měnila a do chladné vody přitom přidávala ocet. Později s maminkou tvrdily, že žihadel bylo 40. Naštěstí byla všechna na ramenech a zádech, kde je kůže odolnější a vstřebávání jedu pomalejší. Myslím, že mnoho pětiletých dětí by podobná dávka jedu ohrozila na životě a že dnes by se příhoda neobešla bez sirény rychlé záchranné pomoci. Tehdy se tento úraz obešel bez lékaře. Opuchlý obličej a otokem zalité oko po včelím bodnutí u mne nebylo zvláštností, ale divím se, jak jsem tato nepříjemná poranění dobře snášel. Dodnes vcelku dobře snáším bolest.

Babička také mně i bratranci Venoušovi, který často přijížděl s tetou Boženou na návštěvu z Horní Břízy, dávala jako pochoutku takzvaný „cukr na francovku“. Byla to kostka cukru, do níž nakapala francovku Alpa, dodnes prodávanou v drogeriích. Tento lidový „všelék“ působil chuťově jako větrové cukroví.

V zimě se u babičky v kuchyni scházely její vrstevnice z vesnice, draly peří a předávaly si nejrůznější informace. Semlely toho opravdu hodně a já jsem si pozvolna rozšířil svůj dětský obraz o společenském dění ve vsi. Báby zejména nešetřily mnohé dospívající slečny, a tak mým pozorným uším neuniklo, která prý s kým co má a co se kde mezi nimi šustne. Klábosící ženy však netušily, že si mnohé z jejich klepů zapamatuji do pozdního věku a mohl bych být schopen to připomenout dnešním babičkám a prababičkám, oněm probíraným chotíkovským děvčatům. Čtenáře i jejich tehdejší mladičké nositelky jich však ušetřím. Kdo ví, které ještě žijí a kde je jim konec. Muselo by jim být dnes hodně přes 80 let.

Teta Božena, matčina o čtyři roky starší sestra, se provdala za sedláka Vaška Brťka do Horní Břízy. Tohoto nepokrevního strýce jsem měl vždy velmi rád, mnohem více než pokrevně příbuznou vlastní tetu. Občas mne vozíval po karlovarské silnici na Novou Hospodu a zpět posazeného před sebou na vejčitě nádrži své Jawy 150 a na rovině směrem k Nové Hospodě mi dovolil přidat plyn. Vzácně mne posadil i na koně zapřaženého do vozu, když občas něco přivezl dědečkovi a babičce do Chotíkova; někdy prkna z pily, jindy zrní či brambory ze svého hospodářství. Nebyl žádný velký movitý sedlák, přesto byl po komunistickém puči zařazen do kategorie nepřátel režimu. Hospodářství mu bylo omezeno, musel odvádět dávky, a aby vůbec malé hospodářství udržel, musel pracovat v kaolinovém lomu „na Ledecké“ a aspoň zčásti se tak zařadit do dělnické třídy. Mému bratranci jeden z chotíkovských učitelů později dlouho říkal kulaku a prý jej tak oslovovali ještě i v době, kdy se učil řemeslu. Tetě se ale v selském prostředí, kde se odedávna tvrdě pracovalo, příliš nelíbilo. Musela pomáhat manželovi a tchýni, která dle mého úsudku byla velmi hodná a moudrá, při pracích ve chlévě,

*Novomanželé Brťkovi, teta Božena
a strýc Václav. (Osobní archiv autora)*

v maštali a na poli, a tak si později začala chodit do Chotíkova k rodičům na těžkou dřinu sěžovat a plakat, až manželství nakonec skončilo rozvodem a odchodem tety s dvěma dětmi k rodičům do Chotíkova. Určitě nebyl vinen dobrácký strýc Václav, kterého jsem měl rád a až do jeho smrti ve vysokém věku jsem jej navštěvoval a pomáhal mu v nemoci. Ještě před tím, než došlo k rozchodu a rozvodu manželství, moje maminka občas sestru v Horní Bříze navštívila. Někdy to bylo i při příležitosti tamních poutí, které se odehrávaly současně v Horní Bříze na místě, které dodnes nese název U Kapličky, a v Ledcích, kde byl a stále je farní kostel. Kaplička stála a dodnes stojí na prostranství pod vzrostlými stromy hned před strýcovým hospodářstvím a dvory dalších nezámožných sedláků.

Když mi bylo pět let, byli jsme opět s maminkou v Horní Bříze na návštěvě. S mladším bratrancem Venoušem jsme se v letním odpoledni toulali na louce u potoka Hadovka mezi Horní Břízou, Zálužím a Ledci. Já jsem byl vůdčím duchem a o pár měsíců mladší bratranec Venouš mne poslouchal, byť byl již tehdy fyzicky zdatnější.

Z ničeho nic mne tenkrát napadlo, že bychom se mohli vydat pěšky k babičce do Chotíkova. Dětské nápady neznají někdy mezí. Bratranec mi na samém začátku vycházky ukázal cestu pod lesíkem kolem volně postavených včelínů do blízkých Ledců. Odtud jsem cestu již znal, neboť mne tudy vozila maminka na přední sedačce kola na návštěvu sestry po projetí Ledci a odbočkou před Zálužím do Horní Břízy. Nechtěla totiž jezdit zkratkou z Ledců přímo do Horní Břízy vedoucí po prašné cestě směrem do vršku, z vršku a znovu do vršku.

Neznal jsem však tehdy ještě zkratku od ledecké rybníční hráze přímo přes úzký lesík a pole nad ním kolem vrchu Krkavec do Chotíkova. A tak jsme šli s čerstvě pětiletým Venoušem z Horní Břízy přes Ledce a Příšov až na karlovarskou silnici a odtud shora do Chotíkova. Mezi Příšovem a Chotíkovem jsem již dokonce znal dvě zkratky lesem, kudy jsme si vždy s maminkou i kamarády trochu zkracovali cestu z Chotíkova na příšovské koupaliště. Dnes jsou tyto cestičky již zarostlé ostružiním a náletovými dřevinami, když přestaly být pěšími užívanými. I malé políčko uprostřed lesa zcela zmizelo.

Nic netušící překvapená babička nás v letním podvečeru vlídně přivítala. Domnívala se, že matka se se mnou již vrátila a je někde nablízku. Jen byla překvapena přítomností Venouše. Mezitím byl již v Horní Bříze vyhlášen poplach. Panovaly tam přehnané obavy, že jsme se utopili ve zrádném potoku Hadovce, a podobné panické úvahy. Když pátrání v Horní Bříze nevedlo k cíli, strýc objížděl okolní vesnice na motorce, až nakonec v Ledcích zjistil, že nás zahlédl jeden cyklista, chotíkovský chlapec, na cestě k Příšovu. Poté strýc s uplakanou matkou za soumraku dorazili na motorce do Chotíkova. Akce skončila pro mne jen vyhubováním, pro

mladšího Venouše ani tím, neboť všem bylo jasné, že původcem tajné dětské anabáze jsem byl já. Nebylo však pochyb, že jsem osvědčil dobrý orientační smysl, na nějž ještě přijde řeč.

Babička, která jako mladé děvče z chudé vesnické rodiny z Nadryb nad řekou Berouňkou sloužila ještě za císaře pána v bohaté rodině Wopršálkových v Plzni a na venkovských statcích této novodobé plzeňské šlechty, byla výborná kuchařka. V padesátých letech, v dobách, kdy rodina žila v nouzi, vařila řadu tradičních levných staročeských jídel, na která dodnes vzpomínám, neboť si je většinou sám nedokážu uvařit a ani v restauracích, jídelnách, natož pak v moderních bistrech již nejsou k sehnání. Houbovou omáčku nebo kořínek (plíčky) většinou babička nepřipravovala na smetaně, nýbrž starým způsobem na černo s perníkem. Já jsem si tyto lahodné omáčky k její nelibosti vždy okyseloval trochou octa a jedl je lžící z hlubokého talíře s takzvanou „buchtou“, jak babička nazývala staročeský, do zlatova vypečený rozpek. Mohl bych vyjmenovat celý sešit babiččiných levných a chutných jídel, která si skoro všechna osvojila i maminka, a dokud žila, mohl jsem si některé z nich objednat. Někdy mne dokonce kárala, že si vybírám tak obyčejná jídla, když jsem byl již pan doktor či později pan docent. Můj nevlastní otec, těžce pracující dřič, je však neměl příliš v oblibě, a tak jsem se později přizpůsobil jinému jídelníčku. Velmi mne těší, když podobná jídla připomene i některý ze starých kamarádů a nemusím se cítit atypicky. Nedávno se mé spolužačky ze střední školy bavily o tom, jak připravují uhlířinu a jak ji ten či onen manžel snáší nebo odmítá. Tu a tam se k starým recepturám vracejí i v rozhlasových a televizních receptářích a v důchodovém věku při studiu historie jsem některá dokonce znovu objevil ve studentské menze v Kollárově ulici v Plzni. Například právě onen rozpek, nazývaný babičkou prostě buchta.

Již od svého předškolního věku jsem s maminkou i babičkou od konce jara až do podzimu velmi často vyrážel do lesů. Šlo o lesy při silnici směrem na Karlovy Vary mezi Chotíkovem a křižovatkou na Nové Hospodě. Vlevo od silnice se rozkládal les „kůštecký“ a vpravo „příšovský“ s takzvanou „nebřemskou špičkou“, zkomoleně nazývanou podle vesnice Nevřeň.

Když jsem v prosinci 2024 náhodně potkal na nevřeňské návsi čilou pamětnici, která ještě pamatovala působení mé mladičké, tehdy ještě svobodné maminky v nevřeňském krámku, používala název „Nebřem“ a dobře se na „Jarušku Burdojc“ rozpomínala.

Zatímco s maminkou jsme chodili jen hledat houby, babička jezdila s vozíkem sbírat šišky a suché větve na roztopení ve velkých kuchyňských kachlových kamnech s objemnou troubou, podobných tradiční peci. I při této práci však občas našla také houby.

*Setkání s nevřeňskou pamětnicí konce
čtyřicátých let v prosinci 2024.*

(Foto Zdeněk Levý)

Například křemenáč byl v rodinném názvosloví nazýván „špičníkem“, strakoš „má-selníkem“ a hořký, ale nejedovatý hřib žlučový „satanem“. Opravdové hříby satany v těchto lesích vůbec nerostly. Babička odmítala jíst celou řadu výborných jedlých hub, což jsem jí měl stále více a více za zlé, neboť tím omezovala můj oblíbený jí-

*Přehledný pohled na chotíkovskou pohodnici a okolí. Vpravo cesta od Dolní Vlkýše
a Malesic, nalevo nahoře začínala pískovna, jejíž obrovská jáma je dnes zavezena
odpadem a stojí zde spalovna Plzeňské teplárenské. (Foto Zdeněk Levý)*

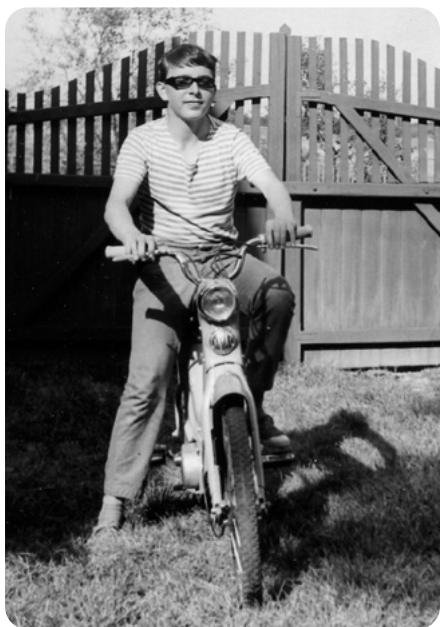
delníček. Byla v tomto směru pověřčivá. Odmítala například jíst suchohříby hnědé i další jedlé hříbovitě houby a všechny druhy jedlých holubinek. Když jsem ji později zval ke konzumaci jídel z muchomůrek růžovek, tedy z masáků, odmítala je s nelíčenou hrůzou. Lesy, povětšinou borové, byly čisté, slunné, příjemné. Maminka tam chodila již jako děvče od doby války, pravidelně přinášela houby a obohacovala tím od jara do podzimu chudý domácí stůl. To jsem se od ní záhy naučil. Jednou, ještě v předškolním věku, jsem se jí v lese ztratil, ale bez nesnází přišel přes pole kolem pohodnice sám domů, kde mne maminka celá uplakaná posléze našla. Od té doby jsem měl dovoleno pohybovat se v lese téměř samostatně, neboť byl rozpoznán můj dobrý orientační smysl. Hlavně ale bylo tehdy v lesích bezpečno a houbařů bylo málo. Nade všechny vynikala „Žofka“, svérázná žena středních let, trochu nezvyklého vzhledu, původem z Ukrajiny. Brzy ráno vyrážela ve svých gumovkách a staromódní sukni natažené přes vojenské kalhoty do lesů a stačila ještě s plnými koši na zastávce u kůšteckého lesa stihnout poslední ranní autobus do Plzně, kde houby na trhu na Chodském náměstí prodávala. Žofka patřila k několika rázovitým figurám, které mi z raného chotíkovského dětství utkvěly v paměti.

V pozdním školním věku jsem lesy při prázdninových pobytech u babičky projížděl na kole a ještě později na mopedu. Měl jsem přitom svůj systém, jímž jsem stačil obsáhnout a podrobně prokřižovat za jediný půlden velkou plochu lesa a důkladně vysbírat mnoho známých úrodných míst, zatímco ta obvykle neúrodná jsem rychle po lesních pěšinách objel a vynechal. Nikdy na ony krásné, již zmizelé lesy a bezstarostné dětství v nich nezapomenu. Rád bych se tam i ve stáří vracel, ale není kam.

V polovině padesátých let mne dědeček vzal na odpolední procházku. Přišli jsme na svah pod vlkyšským lesem nad již zmíněnou bývalou pohodnicí, která se nachází při staré polní cestě mezi Chotíkovem a Kůštím a dnes slouží novým majitelům jako odlehlá osamocená výletní chalupa. Dívali jsme se od louky pod lesem přes mělké údolí, v němž pramení kůštecký potok a sledovali, jak se poprvé bagry nemilosrdně zařezávají do svahu pod karlovarskou silnicí před kůšteckým lesem, jak odkrývají povrch svahu, porostlého krásným bujným vřesem, a jak obnažují ložiska „červeného“ písku. Ještě v době mého dětství pískovna postoupila k cestě pro pěši, která vedla od karlovarské silnice do Kůští a kudy, stejně jako do protilehlého severněji ležícího Příšova, chodili lidé od autobusové zastávky na karlovarské silnici, společně pro obě vesnice. Později však stoupající potřeba písku v rychle se rozrůstající Plzni nemilosrdně pohltila ony krásné a houbařsky bohaté jámy a pískovna postoupila velmi daleko, až do blízkosti Nové Hospody. Autobusová zastávka pro Kůští byla z okraje lesa opakovaně posunuta až naproti odbočce do Nevřeně, pak ještě dále a později pískovna přerušila i další pěší přístupy od silnice do Kůští, načež tam

Babička Anežka Burdová. Foto z konce padesátých let. (Osobní archiv autora)

Poslední prázdniny v Chotíkově u babičky po skončení ZDŠ v roce 1966. Již na mopedu. (Osobní archiv autora)

začal dojíždět autobus od jihu. To však bylo již v době, kdy mé dětství skončilo.

Pískovna rovněž změnila až dosud nepřilíh frekventovanou dopravu přes Chotíkov. Rychle přibývalo těžkých nákladních automobilů, které vozily písek do Plzně a jezdily po původní silnici kolem dědečkova domu a dále přes vesnici, kde je řada zatáček. Objevily se i automobily v Chotíkově do té doby nevídané, jako byly sovětské MAZy s obrovskými koly, silné Tatry 111 a velké nákladní Škodovky 706 s objemným nákladním prostorem, kterému se neřeklo jinak než korba, i další silná technika. Obchvat vesnice tehdy ještě zdaleka neexistoval. Karlovarská silnice vytvářela na horním konci vsi dlouhý přímý svažující se úsek, vedoucí od roviny k již popsaným lesům až k zatáčce v místě můstku, kterému se říkalo „kanál“. Tento mnoho set metrů dlouhý svažitý úsek silnice jsme jako malí kluci využívali k závodům takzvaných „ložiskáčů“. Byly to jednoduché nízké vozíčky, jakési boby, jejichž kola tvořila kuličková ložiska. Řídily se nohama a jezdily pomalu, úměrně váze závodníka, pro dětské závody však tato rychlost stačila. S přibývajícím provozem na silnici se však tato zábava stávala nebezpečnou, řidiči „pískaři“ ji nemilovali, a tak se přesunula jen do sobotních odpolední a do nedělí a někdy na počátku šedesátých let úplně zanikla. V zimě nahrazovala tento sport jízda na takzvaných „pukrlících“. Byla to primitivní obdoba bobů, ve své podstatě deska, k níž byly zdola připevněny staré brusle. Jízda na nich vyžadovala zledovatělý svah, nejlépe uježděnou a zledovatělou cestu. Oblíbenou disciplínou byl jednoduchý slalom.

Tam, kde z karlovarské silnice odbočovala již zmíněná polní cesta k pohodnici a dále do malé vesničky Kůstí, stával malý jednoduchý domek, pozůstatek pily, která v těchto místech ještě za války zpracovávala dřevo. Také se tam ještě dlouho po jejím zrušení říkalo „Na Pile“. Do tohoto domku se na přelomu padesátých a šedesátých let nastěhovala stará žena nevábneho vzezření, s dlouhými šedočernými neupravenými vlasy, vráscitým obličejem a pronikavými očima. Začalo se jí říkat čarodějnice a malé děti ze vzdálenějších částí vesnice se jí bály. Nebyla však zlá, jen osamělá a velmi chudá. Žila tam, jak se dalo, do vesnice zašla zřídka a podobně jako babička si tahala z lesů dřevo a sbírala lesní plody a byliny. My jsme k ní bydleli nejbližší, asi proto jsem se jí nebál, a babička jí občas vypomohla starým šatstvem či nějakým vajíčkem. Jak tato žena skončila, nevím. Šuškal se ale, že její muž byl režimem padesátých let vězněn a že proto nechce být lidem na očích.

Pozemek školy sousedil s dvorkem a starou zahradou u dědečkova domu. Nová zahrada, kterou dědeček přikoupil později po skončení války, sahala výše do polí. Na školní hřiště se dalo snadno prolézt plotem, a tak jsem se tam mohl již v předškolním věku denně setkávat s kamarády, kterými byli synové tehdejšího ředitele školy pana Drába, starší Honza a mladší Jirka. Na písčovišti, které bylo zároveň doskočištěm při tělesné výchově školáků, jsme si hráli s auty Drábových kluků a vytvářeli tam pro ně cesty, křižovatky, parkoviště a obracečky. Do doby, než se odstěhoval, patřil do této dětské skupinky i školníkův syn Pepík Lang. Na svažitém školním hřišti jsme se učili střílet gumovým míčem na branku. Dlaně při jeho vyražení nepříjemně stípaly, ale o koženém míči se ani nesnilo. V malém podzemním bunkru, krytém hlínou a drny, který v horním rohu školního pozemku zbyl po německých důstojnících, jsme si hráli na vojáky a v celém areálu školy na četníky a na zloděje či jen prostě na schovávanou. Ještě v předškolním věku v padesátých letech to bylo mé domácí prostředí. Školníkův syn Pepík Lang mne již jako malého chlapce seznámil i s vnitřními prostory školy včetně sklepů, kde byly šatny, kuchyně s jídelnou, sklad uhlí i další sklady a také dílny pro výuku pracovního vyučování i pro školníkovy údržbářské práce. Jen na školní věžičku jsem se nikdy nedostal.

Dodnes si pamatuji několik dětských rozpočítadel, z nichž některá nebyla právě slušná, ale o to více je děti s chutí odříkávaly. Některá bych i nyní snadno odříkal, neboť jsou hluboce vryta do paměti, ale citovat je v těchto vzpomínkách se příliš nesluší. V době, kdy jsem již chodil do první třídy základní školy, však ředitele Drába komunistický režim jako málo pohodlného přeložil do odlehlé vesnice Myslinky jižně od Kozolup, a tak jsem své první oblíbené kamarády ztratil. Stýskalo se mi po nich a kupodivu i po jejich velmi laskavé babičce, která se o oba hochy až přehnaně pečlivě starala. Mladšího Jirku doslova hýčkala jako v bavlnci. Později se odstěhovala i rodina Langova s Pepíkem, a to do jiného místa vesnice, bývalé

pastoušky, a do uvolněného bytu školníka se z malé vesničky Tlucné přistěhoval nový školní zaměstnanec pan Pašek s rodinou. Do jeho rodiny patřil i školníkův vnuk Vláda Dobrý s již tehdy do krásy rostoucí mladší sestrou Ivanou. Stal se mým novým kamarádem, a to i v letech mých pozdějších prázdninových pobytů u babičky.

Nový ředitel, pan Vratislav Rozum, měl syna Vráťu, který byl o řadu let starší a měl již jiné zájmy. Později v mládí utrpěl úraz a byl odkázaný na invalidní vozík. Starší dcera Rozumových Libuše vynikla v cyklistice. Nejlépe jsem pak znal mladší dcerku Alenku, která se mnou jeden rok patřila do spojené druhé a třetí třídy. S tou jsem trochu kamarádil, neboť bydlela nejblíže a také nás sblížovala osobnost její maminky, jež řídila školní družinu. To jsem již měl jiný okruh chlapeckých kamarádů, z horního konce vesnice. Nový ředitel Rozum mne měl také rád, snad proto, že moje maminka hrávala s jeho souborem po válce ochotnické divadlo a také ji znal ze Sokola, kde až do účasti na památném sletu po únorovém puči vedla dorostenky a krátce i ženy.

XI. všesokolský slet díky protestnímu průvodu Prahou výrazně nesnášeli a odsuzovali komunisté, jak jsem již naznačil dříve. Pozdější ředitel Rozum se sice jako komunista od Sokola odklonil, ale tělesná zdatnost mu zůstala, a tak vypomáhal při zdravotní rehabilitaci menších dětí, pro něž nebyl dostatek tělocvikářů. Byl

Chotíkovští ochotníci po představení Ze starých mlýnů v roce 1948. Maminka sedící uprostřed, pozdější ředitel školy Rozum zcela vpravo přestrojen k nepoznání.

(Osobní archiv autora)

jsem do této skupiny také zařazen pro vadné držení těla, které odhalil lékař při školní prohlídce dětí, a pamatuji se, že jsem se tím trochu trápil. Rozum se také zaslal o to, aby byla mezi dvěma zahradami na protější straně karlovarské silnice naproti dědečkovu domu zřízena ulička, která umožňovala žákům školy snadno projít k fotbalovému hřišti Sokola Chotíkov i do Franciprédu, kde všude byl větší prostor pro tělovýchovu než na svažitém školním hřišti. I já sám jsem ji hojně využíval.

Když mi bylo asi sedm let, byl jsem čirou náhodou na návštěvě u mladší spolužačky Rozumovic Alenky a v té době soudruh ředitel nečekaně přivedl domů spisovatele Jana Drdu, který toho dne pobýval jako kulturní stranický agitátor v Chotíkově. Neměl jsem samozřejmě tušení o ideovém zakotvení této tehdy vůdčí osobnosti socialistických spisovatelů, ale již jsem dobře znal jeho krásné *České pohádky*, které jsem obdržel dříve jako dárek dobrým žákům od patronátního závodu ZVIL Plzeň a tím jsem si soudruha spisovatele asi získal natolik, že byl ke mně velmi milý. Malý, černovlasý, kudrnatý s brejličkami, ke mně laskavý, připadal mi jak dědeček z pohádky. Musím říci, že když jsem si později přečetl Drdovo *Městečko na dlani*, viděl stejnojmenný film a také slavný film *Vyšší princip*, četl *Němou barikádu* a další povídky, trvalo mi velmi dlouho, než jsem pochopil, že Drda byl muž dvou tváří a uvědomělý, snad i prospěchářský exponent totalitní kultury.¹⁸ Koneckonců mnoho umělců padesátých let i let pozdějších, například doby normalizační, lze takto klasifikovat a část z nich nelze ani bez uvážení polehčujících okolností odsuzovat. Odsuzovat lze ovšem ty, kteří vědomě škodili svým kolegům anebo úmyslně svými knihami manipulovali myšlení dětí a mládeže. Někteří ale přece později prohlédli a stali se odpůrci totalitního režimu.

Soudruh ředitel Rozum mne po Drdově návštěvě v celé škole dával za vzor, jak prý jsem si s Janem Drdou rozuměl a jak prý mne tento známý národní umělec chválil. Jak vidět, vzpomínku to ve mně zanechalo. Až o trochu později jsem si uvědomil, že ne všichni žáci školy a jejich rodiče toto moje vyzdvihování museli vnímat pozitivně. Určitě to nevnímali dobře můj dědeček, který pod knírkem jen něco zabručel. Ale Drdovy *České pohádky* přesto se zájmem četl.

Nová chotíkovská škola byla postavena záhy po vzniku první republiky a byla otevřena v roce 1924. Nově budované české školy byly jedním ze symbolů vítězství živlu českého nad tím německým v boji, který obě národnosti sváděly několik desítek let od poslední čtvrtiny 19. století. Byla to na tehdejší dobu honosná stavba v dosti moderním stylu, obklopená v národním duchu lipami a já jsem tam chodil s úctou.

Respekt všech dětí, i těch mnohem starších, vzbuzovala naše paní učitelka Anna Běhová, vdova, která, pokud pamatuji, nikdy na veřejnosti ani ve škole neodlo-

¹⁸ Jan Drda byl v padesátých letech předsedou Svazu československých spisovatelů.

Nová chotíkovská škola, otevřená roku 1924.

Dnešní stav po 100 letech při pohledu od silnice ze severu. Verandou, původně dřevěnou a kdysi zelené barvy, se vstupovalo do bytu ředitele školy, místa autorova setkání s Janem Drdou. (Foto Zdeněk Levý)

žila černou barvu svého vdovského šatu. Učila nás psát starou osvědčenou metodou vratných kruhů a dlouho trvala na tom, abychom psali kovovým perem na dřevěné násadce a inkoustem z kalamářů zapuštěných do lavic. Občas, když nebyl dostatek modrého inkoustu, psali jsme i inkoustem zeleným. Později učitelka připustila u lepších žáků plnicí pero, ale nikdy, pokud se pamatuji, propisovací tužku. Když mne maminka poprvé po 1. září 1957 přivedla do třídy a posadila do lavice, měli jsme se na pokyn soudružky učitelky, jak ji bylo nařízeno oslovovat, představit. Všechny děti, i ty méně nadané, to učinily řádně, bez zaváhání, jen já jsem se hrdě prohlásil za Karla Burdu podle příjmení svého dědečka, neboť o svém otci Karlu Lavičkovi jsem nevěděl skoro nic a okolí mne nazývalo „Kájou Burdojc“. Maminka tento závažný nedostatek musela opravit, zarděla se před matkami ostatních prvňáčků a já jsem se strašně styděl. Připadal jsem si jako onen malý hošík černovlasý ve známé písničce, kterou jsem později slyšel z rádia. Ale již za pár minut po tomto *faux pas* jsem se z ničeho nic překvapivě zvedl a šel se dívat z okna. Snad jsem chtěl na sebe strhnout pozornost. Maminka mne opět se zahanbením odvedla do lavice a učitelka Běhavá se tvářila velmi přísně, ale, jak jsem se brzy přesvědčil, nezanevřela na mne. Snad se v těchto chvílích nakrátko projevilo, že jsem předtím nechodil do mateřské školky a neměl jsem proto ani základní návyky z předškolní výchovy. Pak jsme šli domů. Dostal jsem lehce vyčíněno a od té doby jsem byl vzorným žákem, abych ustaranou maminku potěšil a dělal jí radost. Snažil jsem se ve třídě nevyrušovat, dávat pozor a hlásit se vždy, když jsem znal odpověď. To od nás učitelka Běhavá od první třídy důsledně vyžadovala a to ve mně zůstalo až do zralého věku. A tuto poctivost část spolužáků nesnášela. Ve třídě byla díky nařízení soudružky učitelky každé ráno určována služba, která kontrolovala, zda má žák čisté ruce, kapesník, hadr určený k čištění lavice a vytěrák na pero. Jiná služba mazala tabuli, nejprve na mokro a následně na sucho. Za prohřešky byly aplikovány mírné tělesné a exemplární tresty: stání v lavici, stání v rohu třídy, stání a klečení na stupínku, někdy s předpaženými rukama, či vykázání za dveře, což ovšem snad ani nebyl trest. Ve vyšších třídách tehdy ještě někteří učitelé používali rákosku či pravítko k mírným

úderům, tahali za ucho či za „šísky“ a tu a tam uštedřili pohlavek. Vše s citem, nikoli tvrdě jako „za Rakouska“. Nebylo to v naprosté většině případů neukázněným dětem na škodu a v té době si žádní rodiče na podobné tresty nestěžovali. Nejsme samozřejmě zvířata, ale po miliony let vyšší živočichové užívají mírné tělesné tresty vůči svým mláďatům a je to u nich dobrá příprava do života. Nevím, zda mne za tuto kacířskou myšlenku současní pedagogové a psychologové pochválí. Nevnímali jsme tehdy tyto tresty jako nějak příliš ponižující, ale jako zasloužené.

Od paní učitelky Běhavé jsem se naučil hodně. Krásně jsem tehdy psal a dodnes mne mrzí, že se to hlavně na vysoké škole zvirtlo v nenapravitelný doktorský mazopis. Ještě více to mrzelo pečlivou maminku. Ve zralém věku při zápisu přednášek používám jen tiskací písmena, která jsem se naučil psát velmi rychle a která navíc při následném studiu poznámek svojí velikostí vyhovují slábnoucímu zraku. Také jsem se naučil mluvit nahlas a snažit se odpovídat přesně na položenou otázku. Čím dál více nesnáším úhybné žvanění kohokoli, zejména politiků.

Vyhrával jsem od první třídy recitační soutěže a miloval jsem Františka Hrubína. Musel jsem ve školní družině, kterou vedla ředitelova manželka, mírná a laskavá paní Rozumová, a kam jsem zašel jen tu a tam, když se mi zrovna chtělo, recitovat jiným dětem *Kuřátko a obilí* nebo *Palečka a jeho kamarády* či předčítat překrásnou veršovanou pohádku *O Květušce a její zahrádce*. Poněkud vadila moje trochu horší výslovnost hlásek R a Ř, které jsem se nikdy plně nezbavil, a nyní se občas projevuje při tělesné únavě. Ve srovnání s vynikajícím obětavým chotíkovským učitelem panem Miroslavem Kleisnerem, o němž se ještě později zmíním, však byl tento můj malý handicap doslova zanedbatelný. Záhy jsem začal navštěvovat obecní knihovnu, kterou řídila shodou okolností také naše paní učitelka Běhavá. Ta v budově bývalé německé školy, kde se knihovna tehdy v prvním patře nacházela, též bydlela. Museli jsme jí sice říkat soudružko, ale byla to prostě úctyhodná paní. Děti ve škole znovu a znovu pobízela, aby chodily do knihovny. Pamatuji si, že mne tam vždy vítala, chválila, že tam chodím velmi často, a radila mi při výběru knih, a tak si dodnes vzpomínám, že mi doporučila *Medvídku Pú*, *Žabákova dobrodružství*, ale i *Vasku Trubačova a jeho kamarády* nebo *Pohádky* Boženy Němcové pod názvem *Chytrost nejsou žádné čáry* a také *Pohádky tisíce a jedné noci*. Od konce první třídy jsem také začal číst verneovky, o které jsem se zčásti přetahoval s dědečkem, a měl jsem také rád knihy anglického autora Arthura Ransoma z edice *KOD – Knihy odvahy a dobrodružství*. Řadu knih mi postupně koupila maminka od pohádek až po knihy z edice *KOD*. Je mezi nimi řada klasických bestsellerů, například *Poslední Mohykán*, *Vzpoura na lodi Bounty*, *Pouští a pralesem* či *Vinnetou*. Cestopisná faktografická kniha *Čtyři kapitáni* ve mně již tehdy probudila touhu po mořích, zejména po jižním Pacifiku. Nemohl jsem tehdy tušit, že se naplní až za dalších 65 let.

První z mých verneovek byl dobrodružný a napínavý cestopis *Oceánem na kře ledové*, který mne přivedl k zeměpisu. Již při jeho čtení jsem poprvé poznal, jak Jules Verne do dobrodružného děje rád zařazuje komickou, často velmi naivní, avšak vždy dobromyslnou postavu. Snad nejznámějším příkladem je bratranec Benedikt z *Patnáctiletého kapitána* a jeho „světový objev Hexapoda Benedicti“. Mnoho znalostí, které jsem pak využíval ve školách, jsem nezískal z učebnic, nýbrž z verneovek. Babička mi, sotva jsem začal chodit do školy, koupila *Školní zeměpisný atlas světa* z roku 1957, v němž je ještě vidět tehdy se hroutící koloniální rozdělení světa, zejména Afriky, ale také již jeho ideologické dělení, především tehdejší rozdělení Evropy studenou válkou a dalšími politickými vztahy padesátých let. Například Titova Jugoslávie v tomto atlase na rozdíl od Rumunska nebo Maďarska není uvedena samostatně, ale jen jako součást málo přehledné mapy Balkánu. Stejně tak SRN není uvedena jako samostatný stát, nýbrž jen jako součást střední Evropy. Zato Sovětskému svazu byla v atlasu věnována přemrštěně velká část. Těmto disproporcím jsem pochopitelně v časném dětském věku ještě nerozuměl, ale množství znalostí, konfrontovaných s četbou verneovek, ve mně z tohoto útlého věku zůstalo dodnes, a dokonce jsem je využíval v pokročilém věku při vysokoškolském studiu historie. S radostí i hrdostí jsem si tehdy po boku babičky nesl atlas z prodejny Konzumu domů, často v něm doslova ležel, zkoušel rodinné příslušníky z názvů hlavních měst států a nacházel v něm stále nové a nové informace, které mne nutily k přemýšlení o světě a jeho uspořádání. Také jsem si v atlasu upřesňoval informace z Verneových a dalších románů.

Na nákupy v malém krámku Konzum uprostřed vesnice v zatáčce silnice na proti hostinci U Lebedů mám z útlého věku silnou vzpomínku na holandské slané máslo, prodávané na váhu přímo ze sudu. Když mi s ním babička namazala patku

V místě dnešní zahrady za silničním můstkem přes Chotíkovský potok stával starý hostinec U Lebedů a proti němu byla prodejna Konzumu. Vpravo v zatáčce statek „dolních“ Hudličků. (Foto Zdeněk Levý)

měkkého chleba, vnímal jsem nezapomenutelnou chuť, jakou již asi nikdy nepoznám. Pamatuji si samozřejmě všechny spolužáky z prvních tří tříd své školní docházky, i když jsem většinu z nich až do roku 2024 od svých devíti let již nikdy neviděl. Na fotografiích je možné dobře pozorovat, jak mnozí z nás chodili v padesátých letech do školy skromně oblečení. Paní učitelka vždy zdůrazňovala, že jí nevadí záplaty nebo staré boty, ale kladla důraz na požadavek čistoty oblečení

Fota z první a spojené druhé a třetí třídy. Květen 1958 a červen 1960.

(Osobní archiv autora)

a obuvi. V padesátých letech, v době socialistických pětiletok a stalinistické propagandy, ač se to tutlalo, byla chudoba v mnohých rodinách mnohem horší než před válkou.

Hvězdou třídy byla Hana Ptáčková, s níž mne paní učitelka Anna Běhavá spojila do recitační dvojice a vyhráli jsme spolu několik soutěží místního i okresního formátu. Nacvičené scénky jsme předváděli nejen ve škole, ale čas od času i v divadelním sále ve starém hostinci U Lebedů. Jeho budova již nestojí, ale jeho sál s jevištěm i vedlejší místnost hospody se mi vryly do paměti. Už také proto, že zde jemnému čichu dítěte neunikla typická pivní vůně podobných šenků. Místní rozhlas vyhla-

šoval, poté co zahrál několik řízných Kmochových pochodů, které interpretovala populární velká dechovka Viléma Kyrala, společně s jinými zprávami pro celou vesnici recitační i pěvecké úspěchy žákyň a žáků. Abychom šli s Hankou s dobrou, vystříhala nám paní učitelka na bílé košilky rudé hvězdičky, které měly nahradit tehdy ještě v Chotíkově nedostupné odznaky jisker pionýrské organizace.¹⁹ Když jsme však po postupu do krajského kola soutěže vystupovali na jevišti v budově plzeňské pedagogické fakulty ve Veleslavínově ulici, tak jsem vystoupení nenapravitelně pokazil a zmařil očekávaný postup do celostátního kola recitační soutěže. Přišpendlená hvězdička mi totiž spadla na zem a já namísto, abych si při recitačním výstupu všímal své partnerky Haničky a dodržoval velmi jednoduchou choreografii, všímal jsem si hlavně spadlé hvězdičky. To přísná porota plzeňských pedagogů neodpustila, a zda mi to odpustila Hanička, jsem se nikdy nedozvěděl. Šuškal se však také, že porota již předem rozhodla o postupu dcerušky herce Doležala, oblíbeného protagonisty Národního divadla. Pamatuji si, že recitovala báseň o chlupatém kaktusu a nijak mne neupoutala. To Hanička přednášela lépe.

Dodnes si pamatuji úvod scénky, kterou pro nás třídní učitelka sestavila. Hana, procházející se tanečním krokem, začínala zpěvem písničky, kterou jsme se učili ve škole: „Malučká sú, husy pasu, tancovala bych já, až sa třasu, tancovala bych já, až sa třasu. Třeba sú, já, malučenká...“ V tom jsem přicházel já, hlavu obvázanou plenou a s rukou na tváři jsem bolestínským hláskem přerušil zpěv dívenky verši: „Tobě se to, Věrko, píše, ale mně dnes podivně je. Od rána mi hlava třestí, jako bych ji vytáh z kleští. Bojím se, zda nezahynu, nemáš trochu aspirinu?“ Scénka pokračovala v duchu doporučování zdravého životního stylu a čerstvého vzduchu namísto léků. Po tanečku, který symbolizoval pohyb, jsem odhodil obvaz hlavy a byl jsem zdrav.

V hostinci U Lebedů jsme předváděli i kolektivní vystoupení s hudebními nástroji na téma písničky „Já jsem muzikant a přicházím k vám z české země...“ nebo na téma pohádky *Jak dědeček zasadil řepu*. Poté, co měly tyto kolektivní scénky u plného sálu, zaplněného převážně maminkami, babičkami a tetičkami velký úspěch, si obecnost vynutilo přidavek. Ujal se ho Honza Laštovka a zazpíval písničku *Pec nám spadla*. Sklidil veliký aplaus, neboť ačkoli zpíval trochu nakřáplým hlasem, předvedl velmi temperamentní projev. K našemu překvapení však následující den ve škole paní učitelka všechny chválila, jen Honzovi vytkla, že měl zpívat nějakou z písniček, kterou jsme se učili ve škole. Mně se to tehdy zdálo nespravedlivé a Honza, jemuž byl pohaněn největší veřejný úspěch jeho dosavadního

¹⁹ Není mi známo, že by se některý žák v Chotíkově (nebo nepřímě jeho rodiče) zdráhal vstoupit do Pionýra nebo mezi Jiskry, ale vyloučit to nemohu. Jinde ovšem takové situace nebyly výjimkou.

života, byl trochu smutný. Po více než 65 letech, když jsme se setkali, jsme na tuto drobnost vzpomněli.

Také jsem se učil hrát na housle u pana učitele Tobrmana. Měl jsem tříčtvrteční nástroj, který maminka levně opatřila kdesi v Plzni. Jelikož jsem však ze školy nebyl zvyklý se ani trochu učit a vše mi tam šlo snadno samo, nebyl jsem v houslích dobrým žákem. Tento nástroj, jak všichni víme, vyžaduje pravidelně a usilovně cvičit. Dodnes svého tehdejšího nedostatku píle občas lituji, zejména když v televizi sleduji koncerty symfonických orchestrů a těším se na detailní záběry hráčů na jednotlivé nástroje, o houslových virtuosech ani nemluvě. Dokonce jsem se jednou vymluvil z odpolední hodiny. Brzy to prasklo a dědeček mi velmi vyčinil. Když už se to přece jen začalo po přísné dědečkově domluvě lepšit, stěhovali jsme se s maminkou do Rokycan a tam jí bylo v lidové škole umění sděleno, že na výuku houslí je u mě po nedokonalých základech již pozdě. Neúspěch v houslích mne dodnes mrzí také proto, že otec housle okamžitě prodal svému spolupracovníkovi pro jeho syna. Když mne později rodiče nechali učit hře na křídlovku, dobře jsem si tento nezdar pamatoval, a přece jen dosáhl s klíčovým nástrojem dechové hudby jistých úspěchů.

Na chotíkovské školní počátky až na pár drobných nezdarů tedy vzpomínám jen v dobrém. K pozdějším prázdninovým chotíkovským zážitkům se svými tamními kamarády se ještě vrátím. Mými spolužáky byli od první třídy Jarda Ptáček, Franta Trsek, Vlasta Silovský, Pavel Hauer, Honza Laštovka a Vláda Semerád a z děvčat Hanička Ptáčková, Anička Pellerová a Maruška Müllerová, dvojčata Miluše a Drahuse Hudličkovy, Věra Michlová, Jarmila Janouškovcová, Maruška Dobrá a Jaruška Krejčířová. Postupně přibývali další, zejména když k nám byla ve třetí třídě připojena i třída druhá. Přibyl Vláda Dobrý, Vašek Valenta, Alenka Rozumová, velmi nadaná Maruška Trojanová, Věra Rašková, Vláda Chmelíř z Příšova a starší Maruška Pretlová, známá jako Mánička či Manča, nemocná a trochu proto tělesně i duševně opožděná ve vývoji. Byla to sestra staršího Karla, který mne v útlém dětském věku naučil hrát šachy. Její maminka se o ni velmi pečlivě starala, donášela jí do školy teplý čaj a svačiny. Bydleli jen asi 100 metrů od školy na druhé straně silnice. Paní učitelka ji posadila do jedné lavice se mnou, snad aby ode mne něco více pochytila. Několik o rok starších žáků tehdy do naší třetí třídy také propadlo, a tak již v této třídě neměla paní učitelka svoji práci nijak snadnou. Bylo nás dohromady 35.

Nezapomenu na okamžik, kdy se při hodině zcela spontánně uvolnila velká skleněná koule lustru a z výšky asi tří metrů spadla přímo na hlavu jednomu z repetentů Havlíkovi, který seděl blízko mne. Koule, která byla přibližně velikosti basketbalového míče, vyrobená z pevného bílého skla, se od Havlíkovy hlavy

odrazila, poskočila po lavici a spadla z ní na podlahu, kde zůstala ležet, kupodivu naprosto nepoškozená. Havlíkovi se rovněž vůbec nic nestalo, jen překvapeně zíral na k smrti vyděšenou paní učitelku a nechápal, co se stalo. Bílá koule lustru se chovala, jako by to byl velký míč. Když jsem se po více než 60 letech setkal s Vládou Chmelířem z Příšova, i on si na tuto nebezpečnou, ale přitom komickou příhodu spontánně vzpomněl.

Znal jsem i většinu dětí z vyšších tříd a ony znaly mne, neboť jsem byl ve škole jakousi nepřehlédnutelnou figurkou jak vzhledem „buřtíka“, tak i svými recitačními výstupy. Paní učitelka Běhavá vždy na konci školního roku organizovala školní výlety. Byly jednoduché, skromné, ale nelze na ně zapomenout. Po prvním roce školní docházky jsme pěšky navštívili kyjovský les a tam se věnovali různým hrám. Krásný pěší výlet jsme podnikli ve druhé třídě, kdy jsme po ránu došli k rybníku Hádek a pozorovali, jak se nad ním zvolna zdvíhá mlha. Tehdy se mi tento malý rybníček v ranním oparu uprostřed lesa ještě zdál být velký. Poté jsme pokračovali k Velkému boleveckému rybníku. Projeli jsme se po něm malou výletní lodí a předem objednaný autobus nás pak odvezl zpět do Chotíkova. Jak veliký se mi tehdy zdál být Velký bolevecký rybník! Po třetí třídě jsme navštívili zoologickou zahradu v Plzni, která se tehdy ještě rozkládala ve stísněném prostoru u řeky Radbuzy v Plzni Doudlevcích a zdaleka ji nelze srovnávat s nynější plzeňskou ZOO. Měli jsme možnost projet se tam za jednu korunu na hřbetu malého koníka. Tyto skromné výlety se starou paní učitelkou nelze srovnávat s dnešními výlety školních dětí, přesto však byly poučné a vryly se do paměti. Odpovídaly také skromným možnostem některých nemajetných chotíkovských rodin. Byl konec padesátých let. Paní učitelka ze staré dobré školy českých učitelů nejen velmi dbala na čistotu našeho oděvu, ale brzy nás také učila základním ručním pracím, zejména šití, a tak jsme si záhy uměli přišít knoflík nebo zvládnout techniku různých druhů stehů. Učili jsme se dokonce, jak čistit a leštit boty.

Po polovině padesátých let byly v polích nad příšovskou pískovnou vybudovány objekty malé vojenské posádky. Byli to spojaři, určení k rušení rozhlasového vysílání z „imperialistického“ Západu.²⁰ Jelikož v místech, kde se malý vojenský útvar usadil, nebyla v písčitém podloží voda, vojáci pro ni dojížděli s přívěsnou cisternou do školní studny. Časem tam po jejich pravidelných odběrech vody ubývalo, a tak museli dojíždět až do velkého statku v Plzni na Košutce. Ten je právě nyní demolován. Dědeček se tehdy obával, aby velký úbytek vody ve školní studni nepostihl i naši studnu. Naštěstí se tak v té době ještě díky její hloubce nestalo, až mnohem

²⁰ Padesátá léta byla, jak známo, obdobím studené války. Imperialistický charakter Západu nám byl již od útlého dětství vtoukán do hlav a vojáci lidové armády nám byli líčeni jako hrdinní ochránci vlasti. Je pravda, že jsme k nim jako malí kluci cítili obdiv.

později, když již dům i se studnou patřil tetě Boženě. Vody ubylo až po desítkách let po nešetrném hospodaření chotíkovského JZD a státního statku v okolních polích.

My kluci jsme však tehdy vojáky nekriticky obdivovali. Tu a tam jsme dostali odznáček, jindy nás svezli kus cesty na Tatře 805, která tahala přívěsnou cisternu na vodu za sebou. Vojenský útvar brzy převzal patronát nad chotíkovskou školou a na Vánoce 1957 byli vybraní nejmenší žáci pozváni do této malé posádky, aby se v televizi odpoledne podívali na pohádku. Televize byla tehdy v ČSR ještě něčím výjimečným, ale vojenští spojaři ji již měli. V posádkové klubovně byla malá televize zabudovaná do velikého rozhlasového přijímače. My, malé děti, jsme však jako u vytržení sledovali zblízka černobíle na oné malé obrazovce, rozměrů asi 25 × 25 centimetrů, tehdy nově natočenou pohádku Jana Drdy *Darbužán a Pandrhola*. To jsem ještě nemohl tušit, že brzy budu mít k dispozici mnohem lepší televizor.

Maminka se snažila zajistit mi lepší budoucnost, než nabízela relativní chotíkovská chudoba. I naivní malý hoch si všiml, že o ni jeví zájem mladí pánové. Jednoho poddůstojníka z místní vojenské posádky dokonce dědeček hnal zpod našeho okna násadou od lopaty. Nevím přesně proč. Maminka o něj ale stejně neměla zájem. Koncem padesátých let se v Plzni vážněji seznámila s panem Jaroslavem Novákem z Rokycan a schylovalo se ke svatbě. Já jsem byl rád, líbilo se mi, že pan Novák má auto. Zajímalo mne zprvu více než pan Novák sám. Byla to starší předválečná Aero 50 v provedení limuzína s velkými chromovanými reflektory. Tehdy, v době počínající éry spartaků a wartburgů, tento vůz moji dětští vrstevníci podceňovali, ale dnes by to byl velmi vysoce ceněný krásný veterán. Na rovině silnice u Nové Hospody snadno předjel spartaka a prvorepublikové čalounění sedadel bylo velmi pohodlné. Pan Novák obvykle přivezl z Plzně obložené chlebičky nebo až dosud pro mne nevídané zákusky z některé plzeňské cukrárny. Svatba na Silvestra 1959 však byla velmi skromná. Pamatuji jen výbornou svíčkovou z kuchyně babičky a první seznámení s nevlastními bratřenci Vénou a Jirkou Novákovými, kteří na svatbu do Chotíkova přijeli. K mému velkému zklamání se nový manželský pár

*Novomanželé Novákové se svými otci,
kteří byli současně svědky.*
(Foto archiv autora)

dohodl, že já ještě třetí třídu dokončím v Chotíkově a za maminkou se přestěhuji až o letních prázdninách před nástupem do třídy čtvrté. Stýskalo se mi po mamince, cítil jsem se ostrčený, ale důvody novomanželů byly vážné a racionální. Oba rodiče nastávajícího nevlastního otce byli velmi vážně nemocní, potřebovali péči a prostředí v rokycanském domě nebylo v té době pro malé dítě příliš vhodné. Brzy sice staří Novákovi krátce po sobě zemřeli, ani soužití s otcovým bratrem Láďou v jednom domě však zprvu nebylo pro matku snadné. Žil staromládeneckým, dosti nepořádným a neuspořádaným životem, což se mamince, která měla ráda v domě pořádek, vůbec nelíbilo. Chvilí však trvalo, než to nový otec uznal.

Rozhodnutí, že ještě půl roku zůstanu v Chotíkově u prarodičů, bylo tedy uvážlivé. Maminka s novým budoucím otcem mne i mé chotíkovské prarodiče často pravidelně navštěvovali, podporovali je a tu a tam mne nakrátko vzali s sebou i do Rokycan, abych získal představu, kde budu později žít. Nemocné rodiče budoucího otce jsem tam ještě krátce poznal. Snažili se na mne být hodní, ale i jako dítě jsem vnímal jejich zlé nemoci. Později jsem se přesvědčil, jak moc je oba měl můj nastávající druhý otec rád. O prázdninách po třetí třídě, v níž byl spojen druhý a třetí ročník dětí z Chotíkova a okolních menších vesnic, jsem se tedy přestěhoval do Rokycan. Ještě předtím, než skončila chotíkovská část mé školní docházky, stala se ve vsi tragédie, na kterou nelze zapomenout.

Na druhé straně silnice, o několik domů níže, hned nad „kanálem“, o němž již byla řeč, bydlela v malém domku rodina Jana Janouškovce. Prostřední dcera Jarmila se mnou ve škole docházela do stejné třídy. V učení představovala jen lepší průměr, ale byla hodná a kamarádká. Jednou ráno mne babička poslala s bandaskou do mlékárny pro mléko. Malý krámk, kde se prodávalo výhradně mléko, stál zhruba uprostřed vesnice naproti prvorepublikovému pomníku padlých. Do mlékařského krámk se stoupalo po několika schůdcích. Mléka byl tehdy na přelomu padesátých a šedesátých let nedostatek a ve frontě, tak typické pro socialistická léta, na ně při mém příchodu krátce po sedmé hodině ranní stálo již několik vesnických žen. Zařadil jsem se a hned jsem postřehl, že ženy si něco vzrušeně polohlasem vypravují, některé se slzami v očích, ale tak, abych to neslyšel. Stydl jsem se starších paní zeptat, co se děje. Mléko se tehdy prodávalo na žejdlíky, které prodávčka mléka nabírala z velikého hrnce, do něhož je přelávala z velkých cisternových nádob.²¹ Když mi tři žejdlíky, tedy necelé tři půllitry, nalila, zaplatil jsem a pospíchal přes polovinu vesnice domů. Nic netuše jsem minul domek rodiny Janouškovcových, odevzdal doma babičce mléko a šel, aniž bych cokoli tušil, do školy. Teprve tam jsem se od spolužáků dozvěděl, co strašného se v rodině naší spolužačky stalo.

²¹ Žejdlík je stará dutá míra, o něco málo méně než půl litru.

Otec Jan, o němž jsem se až za mnoho let dozvěděl, že svůj čin spáchal v důsledku syfilitického poškození mozku, zvaného odborně progresivní paralýza, zastřelil v časných ranních hodinách brokovnicí postupně svoji ženu, starší dceru Janu a kojence Blaženku, také svého oblíbeného loveckého psa, a dokonce i kočku. Staříčká vrahova tchýně se ukryla ve skříni a přežila. Mé spolužačce, tehdy devítileté Jarmilce, ustřelil šílenec velký kus tváře a část dolní čelisti. Plzeňští chirurgové obličej skoro zázračně rekonstruovali. Poté vrah ještě vystřelil oko vysloužilému policistovi panu Pellerovi, svému sousedovi, který se s nasazením života snažil zakročit, a dalšího zachránce školníka pana Paška, dědečka mého kamaráda Vládi Dobrého, který policistovi Pellerovi šel na pomoc, postřelil do nohy. Až poté se sám zastřelil. Jarmilku jsem již nikdy neviděl, vím ale, že se vrátila do chotíkovské školy a dokončila ji. Když jsem po letech studoval medicínu, v šestém ročníku studentům tuto tragédii připomněl při předmětu *Soudní lékařství* vyučující odborný asistent Josef Götz jako příklad zločinu při syfilitickém pominutí mysli. Nedlouho po této tragédii jsem se přestěhoval do Rokycan. Začala nová kapitola mého zajímavého dětství.

Právě v době před mým odchodem z Chotíkova začaly také zásadní změny krajiny v okolí mého rodiště podle sovětského vzoru. Do polí vjely silné pásové traktory, které je brázdily, pracovaly dokonce i za tmy pozdě do noci a rozoraly mnohé meze, symbolizující soukromé hospodaření. Obracely půdu do značné hloubky, odkud přitom vyoraly množství kamenů. Část z nich tvořily zkamenělé stromy, které se již dříve kolem Chotíkova hojně nacházely. Největší z nich jsou položeny před Západočeským muzeem v Plzni. Těmto krásným dekorativním kamenům jsme říkali „skalky“. Je navíc možné je napříč vybrousit do lesklých barevných ploch s náznaky letokruhů a v podstatě jde o polodrahokamy. Když jsem mnohem později cestoval napříč Spojenými státy, objevil jsem poblíž Bryce Canyonu obchůdek se skoro stejnými, avšak překrásně vybroušenými kameny. Když jsem majiteli obchůdku řekl, že jsem z vesnice, kde takových kamenů bývalo plno a že je mám na své zahrádce, nechtěl mi zprvu věřit. Posléze však vytáhl geologický atlas a vyzval mne, abych ukázal, kde jsem je sbíral. Náhle se mu rozjasnila tvář, jakmile pochopil, že jde o místo blízko Plzně, o němž již dříve dobře věděl. Hned mi doporučoval, abych si ze Švýcarska objednal lešticí stroj a kameny opracovával stejně, jako to dělá on sám. Že prý se stanu bohatcem. Na podobné podnikání jsem byl ale již příliš starý. Litoval jsem, že nemám dědice, který by takovou firmu mohl převzít.

Kameny jsem po polích a cestách kolem Chotíkova hledal po řadu dalších let až do doby vysokoškolských studií. Vozil jsem je do dědečkovy zahrady na dřevěném kolečku, kterému dědeček i lidé ve vesnici a okolí říkali „radvánec“. V chotíkovských rodinách bylo možné setkat se i s dalšími neobvyklými slovy z plzeňského

nářečí. Později již ale bylo velmi těžké kameny nalézt a dnes je to skoro nemožné. Místní lidé, vědomi si jejich nezvyklé krásy a posléze snad i ceny, si je rozebrali do svých zahrádek, kde je dodnes možné je vidět a nemálo z nich i obdivovat.

Hluboká a necitlivá orba zničila i několik mokřadů v okolí vesnice, zmizely postupně studánky a stružky, které byly sice nenápadné, ale napájely malé rybníčky v různých místech vesnice a v jejím okolí. Zmizela má oblíbená studánka v „bažině“ na mírném svahu, sklánějícím se od západního rohu školní zahrady až k požární nádrži na Freiteichu, v jejíž blízkosti bývalo na louce tohoto mírného svahu, kosené po staletí jen kosami sedláků, množství různých motýlů, brouků i ptáčků a kde jsem mohl pozorovat několik různých druhů žab, ještěrky, vodní vážky, šídla i vodoměrky.²² Mohl bych dále vyprávět, kolik podobných romantických a ekologicky cenných biotopů zmizelo, ale jen bych tím jitřil vzpomínky generací, které toto „rozorávání mezí“ zažily. Později zmizel i úvoz, který za zadní částí školního pozemku mířil mezi dvěma řadami trní ke křížku a dále k vlkššskému lesu. Tento úvoz byl z obou stran ohraničen trnitými větrolamy, kde se skrývali zajáci a různé polní ptactvo. Tam, kde byla stěna mělkého úvozu volná, rostl na travnatém svahu zvláštní druh divokých jahod, kterým babička i maminka říkaly „strunkáče“. Měly hořkosladkou chuť a mně velmi chutnaly. Dozrávaly později než běžné lesní jahody a v létě zaháněly žízeň.

Zcelený a meliorizační odvodněný lán mezi chotíkovskou školou a Freiteichem, do konce padesátých let bohatě osídlený mokřad. Níže nově dorostlé stromy obnoveného prameniště potůčku napájejícího Freiteich. (Foto Zdeněk Levý)

²² Náhodně jsem se na chotíkovském obecním úřadě dozvěděl, že dnes někteří noví chotíkovští občané nazývají nádrž a její okolí „Frauenteich“. V době mého dětství bylo však jednoznačně vžitě tradiční označení „Freiteich“, analogicky dodnes v Bavorsku užívanému označení „Freibad“ (volné koupání).

Vpravo od cesty vedoucí úvozem, kolem křížku a dále na severozápad až k cestě od Pily do Kůští vznikl po rozorání mezí rozsáhlý lán, který se směrem ke Kůští svažoval až k pohodnici. Pamatuji, jak na něm jedno odpoledne na podzim, když již bylo pole holé, uspořádala skupina místních myslivců a jejich pomocníků za použití sítí velký záťah a odchytávala zajíce. Vyplašení z již zmíněného trní jen vzácně honcům unikli. Byli údajně prodáváni do Francie. Komunistický režim sháněl valuty, jak jen to šlo a krátkozrace, bez ohledu na neblahé důsledky takových pochybných obchodů, nebral zřetel na budoucnost své země. V dětství, někdy do konce šedesátých let, byl snadno dostupný zajíc výbornou pochoutkou a v zimních měsících byl v obchodech k zakoupení. Dnes je velikou vzácností. Zajíce na smetaně, který předtím musel několik dní viset v kůži v chladu, aby maso změklo, dokázala maminka připravit mimořádně chutně a dokázala si poradit i se zajícem, kterého otec velmi vzácně na silnici srazil.

Nový domov, Rokycany

Po přestěhování do Rokycan jsem zvolna přivykl novému otci, začal jsem jej na přání maminky oslovovat „tati“ a poslouchat jej. Nelze však říci, že bych jej hned vroucně miloval a ani z jeho strany tomu nebylo zprvu jinak. Mým mužským vzorem byl v prvním desetiletí mého života a částečně i později chotíkovský dědeček a nějakou dobu to trvalo, než jsem pochopil, že nový otec je osobností zcela jiného typu. Dobře vím, že i dědečkovi se po mně stýskalo. Když se druhý otec někdy s matkou neshodli, vždy jsem stál při ní a až později jsem si uvědomil, že to někdy nebylo k novému otci spravedlivé. Blízký vztah, respekt a později láska k němu se rozvinuly až v počátcích dospělosti, kdy nás necitlivé postupy komunistického režimu sjednotily a sblížily.

Nový otec velmi rád vzpomínal na své rodiče a při jeho vzpomínání se občas ukázalo, že ani on neměl snadné dětství. Jeho otec, tedy můj nevlastní děd, kterého jsem viděl jen asi třikrát, pocházel z movitého selského rodu z bohaté vesnice Volduchy. Rád však v mládí pil, ztratil statek, lom v lese na hřebeni Plecháč mezi Volduchy a Březinou a posléze i svoji velkou pýchu, nejlepší koně. Došlo k tomu tak, že se ve voldušské hospodě v rozjařené náladě vsadil, že jeho silní koně vytrhnou i s kořeny vzrostlou lípu na voldušské návsi. Sázku vyhrál, ale někteří z těch, co ji prohráli, jej udali, dostali jej za zničení státního symbolu, za který byl strom považován, před prvorepublikový soud a on se tak dlouho zbytečně a s furiantskou hrdostí soudil, až značnou část majetku prosoudil. Jeho manželka, otcova maminka, byla prý mírné povahy, mnohem zodpovědnější než furiantský manžel a těžce trpěla mužovou nerozvážností, která dopadala na celou rodinu. Aby zachránila zbytek majetku, donutila manžela, aby rodina koupila malé hospodářství v Rokycanech, kam se pak Novákovi z Volduch přestěhovali. Hospodářství v dnešní Horákově ulici řídila pak otcova matka sama a muže nechala provozovat povoznictví. Jelikož miloval koně, dařilo se mu v této činnosti lépe a situace rodiny se stabilizovala. Z vyprávění maminky vím, že můj nevlastní otec měl pět sourozenců, tři z nich však záhy po narození zemřeli a otci zůstali jen dva starší bratři.

Zatímco dva otcovi bratři se vyučili řemeslům, nejmladší Jaroslav, zvaný Sláva, můj pozdější nevlastní otec, musel ze všech nejvíce pomáhat v hospodářství a po-

voznictví. Bylo tak značně zanedbáno jeho vzdělání a já jsem to na něm po celý život pozoroval. Hudební vzdělání mu však rodiče dopřáli. Hrál ve velké dechové hudbě rokycanského regenschoriho a kapelníka Figury na althornu, nástroj dnes již nepoužívaný. Měl však dobré srdce a nejednou při řešení svízelných životních situací probleskla jeho přirozená společenská inteligence. Hodně se při svém zaměstnání pohyboval mezi lidmi a škola života v mnohém nahradila to, co bylo zanedbáno při školním vzdělání. Byl nebojácný, na rozdíl ode mne se uměl dobře prát. Nebál se přitom i silnějších soupeřů a v dospělém věku měl až do své smrti velikou sílu. Překypoval ohromnou pracovitostí. V tomto směru jsem se jej snažil napodobovat, ale po fyzické stránce jsem jej nikdy nedostihl. Avšak pracovitost, píle a vytrvalost mi jím byly posléze vštípeny, až někdy tvrdě vnuceny, a to včetně vytrvalosti v duševní činnosti. Otec Sláva rád vzpomínal na telátko, které mu olizovalo vlasy, a proto prý, jak sám tvrdil, je měl kudrnaté; a hlavně vzpomínal na své koně Hildu a Lucku, které miloval. Se svým otcem jezdíval Sláva jako dorůstající chlapec občas tahat dřevo do hlubokých brdských lesů až na brdskou část Carvánky u Jinců, kde slovenští dřevorubci na konci první republiky dokončovali průseky pro výstavbu cest a ploch Vojenského újezdu Brdy. O prázdninách vždy s otcem jezdil na mnoho týdnů až na Tachovsko ke Třem Sekerám, kde lesáci žili pod stany, vařili si v kotli na ohni a stahováním dřeva na tamní německé pily vydělali nemalé peníze.

Několikrát jsem slyšel otcovo vyprávění o tom, že když se z Českého lesa na Tachovsko po jedné z úspěšných výprav za výdělkem vraceli domů, děd vystoupil z vozu v Plzni, aby se posílil pivem, a koně sami dovezli Slávka až domů do Ro-

Slávek Novák jako mladý muzikant s althornou. (Osobní archiv autora)

Jaroslav Novák v mládí s koněm Hildou. V pozadí budovy bývalého hospodářství rodiny Novákovy. (Osobní archiv autora)

*Bývalý Městský pivovar, později i dnes
prádelna. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava
Horáka v Rokycanech)*

*Žampírky před znárodněním.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka
v Rokycanech)*

kycan. On cestou na Kyšickém vršku únavou usnul, a když koně, věřící již na kilometry daleko svoji stáj, přijeli bez kočího domů, maminka se obávala nejhoršího. Rozespalý Slávek ji však uklidnil a rozjařený bezstarostný manžel dorazil domů posledním večerním vlakem, o nějakou část výdělku však lehčí. To již byli koně v domovské maštali, ošetření a Slávou napojení i nakrmení.

Ve svých 14 letech se můj pozdější druhý otec začal učit kovářem. Snil, že bude kovat koně, ale fyzicky dřinu jako dítě ještě nevydržel, a tak jej po nějakém čase dali do učení do městského pivovaru, kde se za války vyučil sladovníkem.²³ Tam se také naučil pít pivo, ale pil je vždy s mírou. Jeho starší bratr Václav, vyučený u Bati ve Zlíně a ve filiálce v Sezimově Ústí, byl jako mladík pověstného postiženého ročníku 21 nasazen na práci do Říše, přesněji do Rakouska, a vrátil se po válce ve zbědovaném stavu. Tato zkušenost ho po návratu z nuceného nasazení přivedla mezi komunisty, kde vydržel až do roku 1990.

Po válce, ještě před vojnou, si otec zařídil v Rokycanech povoznickou firmu a pracoval pro město a železárny, zvané značně zkomoleně podle jejich nechvalně proslulého dobrodružného majitele francouzského původu Jeana de Piritze ze 17. století „Žampírky“.²⁴

²³ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 151 – bývalý Městský pivovar v Rokycanech, dnes prádelna.

²⁴ CIRONIS, Petros, *Historie města Rokycan, 1. díl*, Rokycany 1993, s. 87–91.

Se svými milovanými koni Luckou a Hildou navozil otec dlažební žulové kostky na stavby několika hlavních rokycanských ulic, zejména na dlouhou a širokou Plzeňskou třídu, za socialismu přejmenovanou na ulici Míru.²⁵ Dodnes visí na půdě našeho domu ozdobné postroje, které pyšný otec svým milovaným koním pořídil a vzácně je jimi i svátečně vystrojil.

Otec se proti vůli rodičů na konci čtyřicátých let oženil a zanedlouho i rozvedl. Zanechal bývalé ženě syna, jemuž platil výživné. Bylo jen o něco málo, konkrétně pouze o 20 Kčs, vyšší, než jaké jsem dostával já. Dnešní matky samoživitelky by se divily, jak bývala tehdy výživná směšně nízká a jak málo tehdejší režim podporoval ženy v jejich nezáviděníhodném postavení. Snad i tato okolnost přispívala k nižší rozvodovosti a větší ochotě rozvedených žen se znovu provdat. Propaganda komunistického režimu o tomto nuzném výživném samozřejmě mlčela. Navíc se ještě tehdy i za komunistického režimu na matky samoživitelky pohlíželo spatra.

Od pohledu jsem otcova syna, s nímž jsem samozřejmě nebyl pokrevně příbuzný a který se svojí matkou bydlel ve Volduchách, znal, ale posléze mi zmizel z očí. Byl o dva roky starší než já. Zlá vzpomínka na neuvážené a nezdařené manželství pronásledovala otce celý život a chtěl mne od něj za každou cenu uchránit. Bude o tom ještě nejedna zmínka, zejména v kapitole o nezapomenutelné Lence, mé veliké lásce. O svém synovi se otec domníval, že nemusí být jeho otcem, ale formálně a úředně tuto citlivou záležitost nikdy nezpochybnil. Já jsem mezi nimi však jistou podobu viděl. Byl jsem tedy ze strany obou rodičů jakýmsi nepravým jedináčkem. Oba rodiče se snažili mít dalšího potomka, ale nezdařilo se jim to. Otec prý v dospělosti na vojně prodělal příušnice a doprovodný komplikující zánět varlat jej učinil neplodným. Vojnu absolvoval otec jako řidič v Pošumaví. Zařazení do PTP jako syn „kulaka“ unikl vzhledem k tomu, že se jeho starší bratr po návratu z totálního nasazení stal členem KSČ a za bratra se přimluvil. Pro službu u pohraniční stráže však byl i tak nespolehlivý, a tak jen vozil proviant a prádlo.

Otec jako voják. (Osobní archiv autora)

²⁵ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 7 – dláždění v Plzeňské ulici.

Dům v Horákově ulici č. p. 81/II. Pohled zezadu v šedesátých letech. Vlevo v přízemí okno mého studentského pokoje. Pozemek je oddělen plotem od pozemku bývalého Novákových hospodářství. (Osobní archiv autora)

Dům v Horákově ulici, snímek zepředu ze šedesátých let. (Osobní archiv autora)

hledem počátku šedesátých let bylo možné považovat domek za velmi slušný. Rodiče snili o tom, že se zde po dostavbě podkroví na obytné patro jednou ubytuje moje budoucí rodina a že si tam budou užívat vnoučata.

V prostorné koupelně v přízemí tehdy ještě stála hnědá válcovitá lázeňská kamna, která teprve později, když byl do města přiveden zemní plyn a brzy rozveden do jednotlivých domů, nahradil plynový průtokový ohřívač, všeobecně známý pod názvem karma. Přesto však byla tato koupelna v mých očích v porovnání s chotí-

V padesátých letech po návratu z vojenské služby svojí nesmírnou pílí a s velkou dřinou otec postavil na pozemku vedle bývalého hospodářství svých rodičů dům, který se trochu podobal dědečkovu domu v Chotíkově. Dokončil jej ve druhé polovině padesátých let, ještě předtím, než se seznámil s mojí matkou. Byl na první velký výsledek své dřiny velmi hrdý, aniž ovšem tehdy tušil, co jej ještě čeká. Dům v Horákově ulici, v místě, kde dnes stojí žlutý panelák, byl ovšem novější a samozřejmě i modernější než dědečkův v Chotíkově.²⁶ Dům byl celý podsklepený, s vodovodem a odpadem do přepadové jímky, posléze napojeným na veřejnou kanalizaci, záhy se zavedeným plynem a s podkrovím, připraveným pro přístavbu dalších místností. Ve sklepu byla dílna, kotelna, sklad uhlí, prádelna a další užitkové místnosti. Pod dodatečně přistavěnou terasou, na kterou se vycházelo z velké haly a z níž bylo možné sestoupit po schodišti do zahrady, byl chladný sklípek na ovoce, přístupný ze sklepní haly. Měřeno po-

²⁶ Tamtéž, s. 152–154 – různé části Horákovy, dříve Čejkovy ulice.

kovskými neckami a plechovou vanou velikou vymožeností. Oceňovala to zejména maminka, ale v podstatě každý člen rodiny si pochvaloval nemalé výhody této místnosti, která byla velmi často využívána. Otec přicházel ze zaměstnání umouňný od uhelného prachu a nejednou i propocení po parných dnech a každodenně si koupel v teplé vodě s velkou oblibou užíval. Brzy přibyla i malá chladnička a televize Athos s v té době relativně velkou obrazovkou, byť ještě jen černobílou. Pamatuji pokusy vytvořit jakýsi falešný barevný obraz přikládáním barevné fólie přímo na sklo obrazovky. Jinou televizní specialitou byl takzvaný „monoskop“, geometrický kombinovaný obrazec, pro laika nesrozumitelný, který se na obrazovce objevoval vždy, když se nevysílal žádný program, a podle něhož se ladila kvalita obrazu. Mými oblíbenými pořady byly tehdy sportovní přenosy.

Do tohoto domu tedy přivedl na konci roku 1959 nový otec moji maminku a o půl roku později i mne. Mezitím zemřeli jeho rodiče, na které otec po zbytek života vzpomínal jen v dobrém, ačkoli ani jeho dětství nebylo lehké a byl by mohl svému otci leccos vyčítat.

Padesátá léta

Snad zde, na tomto místě vyprávění, je vhodná příležitost ohlédnout se za prvním časovým úsekem mého raného dětství, za padesátými léty, která jsem plně strávil v rodném Chotíkově, a jen málo a spíše jen nepřímo se mne dotklo vše z tohoto tragického desetiletí naší země. Je to pohled dítěte, který byl dlouho zamlžován přímo tehdejším režimem a později Novotného stalinismem první poloviny let šedesátých. Ani krátké pražské jaro, natož pak doba normalizace let sedmdesátých nedovolily pohled plně objektivní, je-li vůbec možný. Až demokratické období po listopadu 1989 a zejména pak studium moderních dějin mi dovolily seznámit se alespoň do jisté míry s objektivní pravdou o tomto otřesném období našich moderních dějin. Ani zkušený dědeček, když s úlevou přivítal smrt Stalina a Gottwalda, nevěděl zdaleka vše o tragických letech, kdy se malému chlapečkovi teprve do paměti vrývaly první životní zážitky. Na Antonína Zápotockého se skoro nepamatuji, ale matně si uvědomuji, aniž bych znal podrobnosti, že se krátce po jeho nástupu do funkce prezidenta odehrály jako první ve východním bloku plzeňské protestní bouře proti měnové reformě, kterou tento dělnický prezident do posledních chvil před svými národy tajil, a dokonce ještě v jejím předvečeru možnost měnové reformy, při níž lidé ztratili většinu svých úspor, pokrytecky popíral. Koneckonců se do těchto protestů zapojil i můj pokrevní otec, o čemž jsem se však dozvěděl mnohem později. Jedno z nejvýznamnějších poučení z těchto let je konstatování, že komunistům nelze věřit skoro nic.

Prvního tajemníka KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného mám na konci padesátých let spojeného s aférou komunistického kariéristy Rudolfa Baráka. „Vševědoucí“ rádio tehdy samozřejmě stálo na straně Antonína Novotného a ani zkušený dědeček nevěděl, na čí stranu se postavit. Retrospektivně posouzeno, bylo to rozhodování mezi Skyllou a Charybdou. Spolu se jménem Novotného bylo tradičně ve zprávách uváděno jméno Viliama Širokého, slovenského předsedy česko-slovenské vlády, dlouholetého předsedy Komunistické strany Slovenska, který politicky padl až v roce 1963 při počátcích vyšetřování zločinů padesátých let. Nesl za mnohé z nich jako dlouholetý předseda KSS značný díl zodpovědnosti. Koneckonců za jeho vlády byl vězněn i Gustáv Husák a jen o vlasek unikl trestu smrti.

O Heliodoru Píkovi, Stanislavu Brojovi, Miladě Horákové, dalších monstrprocesech, o sovětských poradcích a významných „osobnostech“ československé StB, o kardinálu Josefovi Beranovi, o umučeném knězi Josefovi Toufarovi a pronásledování církví a o mnoha dalších obětech jsem tehdy neměl ani tušení a nejsem si jist, zda je měli i ti dospělí kolem mne, doma i ve škole, které jsem vnímal dětskýma očima jako neotřesitelné autority.²⁷

Již někdy od roku 1956, tedy od svých pěti let, jsem slyšel skoro denně z rozhlasu jména Chruščov, Bulganin, Vorošilov, Molotov, Kádár, Gomulka, Čou En-laj, Castro, Eisenhower, Dulles, de Gaulle, Adenauer, Násir, Néhrú, Sukarno a rychle přibývala další. Samozřejmě, že malé dítě znovu a znovu slyšelo o nepřátelích na Západě a přátelích v socialistickém táboře. Západ se stával synonymem něčeho špatného, nepřátelského.

Připadalo mi samozřejmé, že jsem chodil do školy v staromódních teplácích s gumou u kotníků, že jsem měl jen levný gumový míč a málo levných hraček, že babička i maminka šetřily, kde se dalo, a že pomeranč byl kvůli své nedostupnosti v obchodech velikou vzácností i v majetnějších rodinách. S dětskou naivitou jsem vnímal zprávy o prvním Sputniku a nadšeně poslouchal jeho pípání, přenášené rádiem z Vesmíru, litoval Lajku a další psy odsouzené k uhynutí na oběžné dráze na konci padesátých let, stejně tak jsem v roce 1960 vnímal i oslavy nové ústavy a nového názvu státu. Vstupovali jsme do éry „rozvinutého socialismu“ a blížícího se komunismu, kdy prý každý bude dostávat vše podle svých potřeb a který byl údajně již tehdy na dosah. Dnes trochu vyčítavě vzpomínám, že mi maminka a prarodiče neřekli o padesátých letech již tehdy trochu více. Byl bych si to jistě udržel v paměti. Byl jsem však vždy až příliš upřímný, co na srdci, to na jazyku a přílišná důvěřivost malého chlapce vzbuzovala u maminky i u prarodičů určitě obavy. Měli své životní zkušenosti, a tak se řídili známým příslovím „mluviti stříbro, mlčeti zlato“. Chodilo to tak v mnoha českých rodinách a přečkalo to po mnoho desetiletích dodnes.

Ještě v padesátých letech chodilo nemálo mých spolužáků do kostela, a pamatuji dokonce ještě docházení pana faráře v jeho nezvyklém úboru do chotíkovské školy, kde učil katechismus. Měl už ale jen několik žáků a brzy toto vyučování přestalo úplně. Nevím však, zda pokračovalo někde potají. Já jsem byl sice vychováván ateisticky, ale přesto mne církevní obřady v chotíkovském kostele lákaly. Byl jsem prostě zvědavý. Když mne tam však babička přece jen jednou zavedla a dědeček se to dozvěděl, neobešlo se to bez křiku. Jeho rod byl ateistický nejméně od poloviny

²⁷ Právě v den úpravy těchto stránek, 10. října 2024, došlo k rehabilitaci umučeného kněze Josefa Tofara, 75 let od Číhošťského zázraku a 74 let od jeho umučení příslušníky StB. Právo se zpozdílo o desítky let za historickou pravdou o tomto zločinu komunistické StB, zločinné organizace, jejíž zločiny nejsou ani dnes plně popsány, natož potrestány.

18. století a dědeček přede mnou nejednou babičkou vyprávěnou biblickou děpravu zpochybňoval a ironizoval, což zase nelibě nesla babička, která alespoň v dětství a mládí vyrostla v katolickém prostředí, byť asi v prostředí co do víry jen vlažném. Zejména se babička zlobila, když dědeček s tajemným úsměvem zpochybňoval panenství Panny Marie, Matky Boží. Babička, snad více než maminka, při mé výchově dosáhla alespoň toho, že se snažím nikdy se nerouhat a nevyvracet věřícím jejich víru. Jen výjimečně hrubě zakleji.

Jak jsem již ve svém vyprávění z vlastní zkušenosti zmínil, v padesátých letech začal rádo by socialistický režim páchat nevratné nebo jen těžko napravitelné škody v krajině. Viděl jsem je na vlastní oči v okolí Chotíkova, ale o tom, co se děje v Podkrušnohoří a v jiných částech republiky, jsem neměl tušení. I vcelku uvážliví učitelé se nám snažili ukládat změny kolem nás do hlav jako pozitivní výdobytky socialismu a naivní útlá dětská duše těmto školním autoritám podléhala. Psal jsem již o setkání s Janem Drdou, ale nikdo mi nevysvětlil, co se děje ve Svazu československých spisovatelů a proč jsou nám, malým dětem, tolik doporučovány sovětské knihy pro děti, ale s nimi i ty české od Marie Majerové, Václava Řezáce, Bohumila Říhy i jiných protagonistů mezi umělci poplatnými komunistickému režimu. Přesto mi i z těchto knih utkvěla v paměti jména a scény. Manipulace s dětskou myslí začínala již záhy a byla nepochybně snazší než přesvědčování zkušených dospělých. Trilogie o Neznámkovi, hrdinská dětská trilogie o Vaskovi Trubačovovi a jeho kamarádech, *Daleko od Moskvy* a několik málo dalších děl socialistické literatury pro děti a mládež tak prošlo mýma rukama. V tomto směru byla ale maminka velmi rozumná, a tak jsem nemusel číst *Timura a jeho partu*, *Čuka a Geka*, stěžejní knihu pro mládež *Jak se kalila ocel*, příběh Zoji Kosmoděmjanské a další sovětské knihy pro komsomolskou mládež a dostával jsem jako dárky knížky z edice *Knihy odvahy a dobrodružství*. Jen *Příběh opravdového člověka* jsme povinně četli již v páté třídě a jako děti vnímali tuto knihu pozitivně.

Ještě dosti dobře pamatuji z konce padesátých let stále více senilní a směšná nedělní rozhlasová vystoupení ministra Zdeňka Nejedlého, která byla vysílána po nedělní pohádce pro děti a také Novotného „zemědělství“ bez háčku nad prvním „e“ v tomto i v příbuzných slovech.

Již nevím, zda to bylo už koncem padesátých let nebo až na začátku let šedesátých, kdy jsme často z rozhlasu slyšali v jedné populární písničce svěžího rytmu znít „...a v roce šedesátém šestém, až bude dávno všude mír...“ Pro malé dítě to bylo ještě strašně daleko, a proto bylo ochotno tomuto nesmyslu o míru v komunismu věřit. Naopak studená válka nepolevovala a bylo jí plně zpravodajství. Tečkou za padesátými léty bylo v mém životě přestěhování do Rokycan, z vesnice do města, kde jsem na projevy zvrácené ideologie narážel skoro na každém kroku.

Socialistický režim padesátých let si samozřejmě dával velmi záležet na tom, aby jej svět vnímal jako strůjce ráje na zemi. Na propagandu nelitoval prostředků. Jedním z nejznámějších příkladů tohoto tvrzení byla československá účast na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu. Československá expozice tam slavila řadu úspěchů. O jejich pozadí se však vědělo jen málo. Z větší části šlo o Potěmkinovu vesnici, ovšem ne ve všem. Laterna magika, Atomium nebo česká kuchyně měly samozřejmě světovou úroveň. Úspěchy Československa byly ale doma zveličovány a většina lidí byla nadsazené propagandě ochotna věřit. Víím, že když o tři roky později maminka nechala vymalovat obývací pokoj, objednala si u malíře pana Oppa, aby jí na stropu udělal „Brusel“. Pomáhal jsem mu přidržovat šňůru, s jejíž pomocí si na stropu připravoval jednotlivé nepravidelné obrazce. Pak se mne zeptal, jaká barva by se mi na stropu líbila. Když maminka souhlasila, že to má být zelená a oranžová, malíř toto mé rozhodnutí pochválil, a tak jsme řadu let měli na stropu Brusel. Na tehdejší dobu tato stropní pokojová malba skutečně působila moderně a při dennodenním pohledu na ni, jako by nám do podvědomí sugerovala, jak moderně a v jakém moderním světě žijeme. Maminka dokonce této iluzi podlehla natolik, že se malbou chlubila i sousedkám a známým a ti si strop chodili prohlížet. A malíři panu Oppovi pak poblázněné dámy div neutrhly ruce.

V závěru této části si neodpustím uvést fotografie dvou symbolů nechvalně proslulých padesátých let, Klementa Gottwalda a Zdeňka Nejedlého.

Přál bych si, aby v duchu nápísu hodnotícího osobnost Zdeňka Nejedlého, jehož rané historické práce jsou cenné, ale jeho pozdější působení bylo škodlivé, byly i v této knize posuzovány všechny osoby, o nichž si dovolím vyjádřit se záporně nebo nejednoznačně.

*Gottwald a Nejedlý
při komunistickém puči
25. února 1948.*

*Nejedlý jako duševně chátrající stařec
při jednom ze svých památných
směšných rozhlasových projevů.*

Dětství v Rokycanech

A tak jsem od léta 1960 začal žít v novém rodinném prostředí v novém domě nového otce i v novém školním a městském prostředí v Rokycanech. Adaptoval jsem se rychle. Po několika málo letech se z domu odstěhoval otcův bratr Láďa a tím vznikl větší prostor a více klidu pro naši rodinu, včetně mě osobně. Měl jsem pak svůj vlastní pokoj, což byl tehdy v běžných rodinách mých spolužáků na počátku šedesátých let většinou nevídaný luxus. V tomto pokoji jsem dokončil základní školu, vystudoval střední i svoji první vysokou školu, medicínu. Rád na tento pokoj vzpomínám a opouštělo se mi jej již jako mladému lékaři těžce. Otec posléze vybudoval v domě ústřední topení s masivním černým litinovým kotlem na pevná paliva ve sklepě. O palivo jsme neměli nouzi, neboť po vynuceném ukončení „buržoazní“ povoznické živnosti začal otec ve druhé polovině padesátých let po návratu z tříleté vojny pracovat jako řidič Uhelných skladů Rokycany. Od vyšších školních tříd jsem musel stále větší část uhlí vždy složit do sklepa sám, abych se prý seznámil

*Hostinec Na Železné. Stav na počátku šedesátých let 20. století i s možným přístupem do výčepu přes dvůr.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

s otcovou dřinou. To mne zpočátku vůbec netěšilo, a dokonce se mi někteří vrstevníci z naší ulice posmívali, když viděli, jak se s uhlím lopotím a jak těžkou práci jen pomalu zvládám. Otec však nepovolil, jen mi někdy chvilku pomohl, když velká fůra uhlí či briket činila až šedesát metrů.

Po celý školní věk až po devátou třídu jsem chodil otci se džbánem pro pivo do starého známého historického hostince Na Železné.²⁸ Tato starobylá hospoda v budově z druhé poloviny 16. století byla a dosud je po modernizaci vyhlášena ať už odedávna pivem, nebo v posledních letech i kuchyní. Ně-

²⁸ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 161.

kdy jsem tehdy prošel dvorem hospody, který dnes již neexistuje a v jehož místě je jen úzká ulička mezi hostincem a vedlejší budovou, jindy jsem prošel do výčepu sálem, kde již tenkrát sedávali štamgasti.²⁹ Za výčepním pultem stával tehdy po léta starý holohlavý hostinský Peroutka. Čtyři půllitry desítky Gambrinus stávaly v době mého dětství 4,80 Kčs, půllitr točené plzeňské dvanáctky stál korunu osmdesát. Já jsem dostával od rodičů zelenou papírovou pětikorunu a hráli jsme se starým Peroutkou nepsanou hru. On se mne vždy snažil ošidit o několik haléřů a já, dobrý počtář, jsem o tom dobře věděl, ale nikdy jsem neprotestoval. Tehdy byly vedle papírových korun, tříkorun, pěti- a desetikorun a vyšších bankovek v oběhu i jedno-, tří-, pěti-, deseti-, dvacetipěti- a padesátihaléře. Některé z hodnot těchto mincí byly v Československu zavedeny podle sovětského kopějkového vzoru, například tříhaléř, tříkoruna, pětadvacetník a pětadvacetikoruna. Až do těchto podrobností sahal nohsledský přístup československých komunistů vůči „zemi, kde zítra znamená včera“. Soudruzi většinou vůbec netušili, že se neopíčí po socialistickém, nýbrž po zaostalém carském peněžním systému 19. století.

Jednou, právě když otcův známý zedník pan František Planeta upravoval můj budoucí pokoj po nevlastním strýci Láďovi, nesl jsem pro otce a zedníka opět ve džbánu pivo, ale před žlutou budovou již tehdy zrušeného hostince Šumava jsem po jakési ovocné slupce uklouzl a upadl.³⁰ Naštěstí tak šikovně, že džbán i s větší částí piva zůstal celý. Jen loket jsem si na tvrdém chodníku trochu odřel. Šel jsem s obavami domů, ale vše vzbudilo mezi chlapy

Opravený interiér výčepu, kde za pultem kdysi stával starý hostinský Peroutka.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Bývalý hostinec Na Šumavě.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

²⁹ Tamtéž, s. 23 – sál hostince Na Železné.

³⁰ Tamtéž, s. 156–158 – bývalý hostinec Šumava.

*Výše zmíněné rokycanské hostince. Na Plevně,
Hradčanech a Rychtě. (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

jsme prošli i Strání a hřbitovem a vraceli se domů, byl už trochu unaven. Bylo mu již 70 let.

veselí, a byl jsem dokonce pochválen, že jsem při pádu zachránil džbán i většinu piva. Když byla Železná v pondělí uzavřena, chodil jsem pro pivo do hostinců Na Plevně, Na Hradčanech nebo vzácně až na Rychtu na Malém náměstí, tehdy nazývaném Fučíkovo. Otec vyprávěl, že za první republiky bylo v malých šestitisícových Rokycanech asi 40 hospod, z nichž řadu i já sám pamatuji, některé ještě funkční, jiné již uzavřené. Také pamatuji v centru kromě stále ještě fungujícího hotelu Český dvůr a blízké restaurace Lidový dům na Velkém náměstí, dnešním náměstí T. G. Masaryka i další hotely v jeho blízkosti, tedy hotely Morava a Černý kůň a již tehdy uzavřenou Libuši naproti nádraží. Nevím jak, ale otec mezi různými pivy stejné značky Gambrinus vždy rozpoznal pivo z Plevna a příliš si nepřál, abych tam pro ně chodil. Snad tam nedbale čistili trubky. Když už byla vzpomenuť řada rokycanských hostinců a hotelů, vzpomenu ještě, že v budově rokycanské sokolovny byla tehdy restaurace umístěna z boku a vcházelo se do ní po zídce ohraničeném oboustranném schodišti. Při chystané rekonstrukci Sokolovny se předpokládá návrat k původnímu umístění restaurace i k přístupu bočním schodištěm do ní [pozn. autora]. Jednou jsme se tam zastavili s dědečkem, když jsem jej celé dopoledne prováděl Rokycany, a poté co

*Hotel Český dvůr, hotel Morava, Černý kůň a již tehdy uzavřený hotel U Libuše.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

Vedle nového domu později otec vystavěl garáž, malý mělký bazén a terasu, pod níž byl sklípek na ovoce propojený s hlavními sklepy; uvnitř domu se modernizovala koupelna, oddělilo se jako samostatná místnost WC a také vznikla podle přání maminky dosti prostorná spíž. Na zahradě otec pořídil matce skleník, postavil kolnu pro králíky a nářadí, kde později stál i můj malý motocykl, a ohradil zeleninové záhony hezkou zdobnou zídou, na které bylo možné pohodlně sedět. V blízkosti dokonce vystavěl ozdobnou psí boudu. Vše později přišlo nazmar. Na zahradě byla velmi úrodná půda a dobře se tam

*Sokolovna, boční pohled s restaurací
z roku 1963. (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

dařilo zelenině, neboť tam prý kdysi bývalo zahradnictví. To ocenila maminka, která byla výbornou pěstitelkou zeleniny, zejména okurek. Jejich prodejem si přivydělávala a také jich vždy mnoho sklenic naložila. Mezi záhony a domem vzniklo malé prostranství, kde jsme s rodiči hrávali badminton. Po mnoha porážkách jsem s přibývajícím věkem začal vítězit, což se líbí každému klukovi. Když badmintonový košíček vylétl až na střechu a spadl do okapu, byl jsem s překvapivou hbitostí schoopen vyšplhat tam po okapovém svodu a košíček vrátit do hry. Ačkoli jsem byl tehdy ještě dost neohrabaný a na gymnastiku doslova nešikovný, šplhání po stromech i po okapu jsem z chotíkovských dědečkových zahrad a vysokých stromů ve vedlejší školní zahradě zvládal velmi dobře. Při tělocviku jsem při cvičeních na žebříkách, tyčích i na laně patřil k těm lepším. Na poměry šedesátých let se nám žilo dobře a v době, kdy matka mohla pracovat, k relativní spokojenosti skromných obyčejných lidí zdánlivě nescházelo mnoho. Až na problematický společenský vývoj.

Velkou část naší čtvrti mezi Horákovou a Pivovarskou ulicí vyplňovala rozsáhlá Foltova zahrada, uprostřed níž stál patrový zděný architektonicky cenný altán.³¹ Veliká Foltova zahrada se rozprostírala od Foltova domu na Pražské ulici podél ulice Pivovarská, sousedila s pozemky prvních čtyř domků v Horákově ulici a končila až za bývalým hospodářstvím rodiny Novákovy. Byla obehnaná zdí z šedobílých cihel. Dnes na její ploše stojí panelové domy.

Poté, co otec zbořil starou stodolu bývalého hospodářství, jehož plocha a sousedící

*Altán ve Foltově zahradě.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava
Horáka v Rokycanech)*

*Foltův dům v Pražské ulici, za kterým se
rozprostírala veliká zahrada. (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

³¹ Tamtéž, s. 164.

chátrající budovy patřily strýci Láďovi, vznikl velký prostor, který matka zčásti využila k založení dalších záhonů a na jehož větším zbytku jsme s otcem trénovali fotbal, když jsme si na onu šedobílou zeď namalovali branku příslušných rozměrů podle fotbalových pravidel. Barevné břevno bylo až na horním okraji zdi, takže nebylo divu, že ji míč nejednou přeletěl anebo jej brankář vyrazil do oné velké zahrady. Mým úkolem pak bylo přelézt zeď, nalézt míč a vrátit jej na travnatý plácek. Namalované břevno branky na horní hraně zdi však také zároveň nutilo střelce, aby se snažil branku nepřestřelit. Sám jsem se divil, jak rychle jsem zvládl překonávání této vysoké zdi. Využíval jsem k tomu blok naskládaných cihel, které zbyly po demolici stodoly. Kopal jsem převážně pravou nohou, ale když jsem velmi svátečně nečekaně v běhu vystřelil levačkou, byl jsem nejednou překvapen, jak tato sváteční střela zaskočila brankáře. Tyto nečekané střely, vypálené obvykle, když mi nevyšel v běhu krok, mi po letech připomněla památná střela Karola Dobiaše ve finále mistrovství Evropy v Bělehradě roku 1976. Byla to jediná střela levou nohou v celé jeho kariéře a právě z ní padl tak nesmírně důležitý gól.

První týdny mého nového života v prostředí malého okresního města spočívaly v postupné orientaci v okolí domu i v celém městě a v nových kontaktech s dětmi z blízkého okolí. Nebylo jich málo a dodnes si je všechny pamatuji, i když je většinou život zavál neznámo kam. Mnozí z nich již nežijí. Trochu nás vychovávala ulice, ale nikoli v onom obvykle hanlivém slovním významu. Scházeli jsme se na trávníku pod vysokými topoly Horákovy ulice, hráli tam v létě fotbal či vybíjenou, stavěli v Padráském potoce hráze a průplavy a budovali tak trasy pro plavby na neckách. Několikrát se stalo, že na naše stavby v korytu řeky láteřil lidový malíř pan Milan Homolka, neboť mu voda kvůli našim hrázím zaplavila trávník v korytu řeky pod jeho chaloupkou

*Padráský potok, místo klukovských her.
Mezi topoly před druhým domem v pozadí
byl plácek pro míčové hry.*

*Úsek Padráského potoka od železničního
viaduktu po hlavní silniční most. Místo
našich plaveb a vodních staveb. Po stranách
topolových stromořadí vpravo Horáková
a vlevo Čapkova ulice. (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

*Domek lidového malíře Milana Homolky.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava
Horáka v Rokycanech)*

*Tři domky na začátku Horákovy ulice,
nejvíce ohrožované rozvodněným Padrťským
potokem. Později oprávněně z bezpečnostních
důvodů demolované. (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

mek těsně u řeky patřil rodině Kynclově a třetí byl bývalým pekařstvím pana Macůcha. Členům uličního výboru KSČ se potichu přezdívalo uličníci.

Nyní nese řeka Klabava, dříve po staletí nazývaná Klabavka, svůj název od soutoku s Berounkou pod Chrástem u Plzně až do centra Brd, kde v hlubokých lesích jako mnoho malých potůčků pramení, napájí oba Padrťské rybníky, pak z dolního vytéká a v blízkosti zámku Tři Trubky se spojuje s Třítrubeckým potokem. Pokud byl dostatek vody, pluli jsme v létě na velkých neckách od železničního viaduktu až skoro po most u lázní, kudy tehdy vedla hlavní silnice z Plzně směrem na Prahu.³³ Hlavní silnice z Plzně do Prahy vedla v té době dále a protínala křižovatku

na opačném břehu v Čapkově ulici.³² Musím upřesnit, že název „řeka“ odpovídá úřednímu názvu až od pozdější doby. V době mého dětství vznikala řeka, oficiálně tehdy nazývaná Klabavka, až asi o kilometr níže po proudu od míst našich dětských her soutokem Padrťského a Boreckého potoka a kolem naší ulice tedy tekł potok Padrťský, kterému jsme však přesto všichni, staří i mladí, říkali „řeka“. Dokázal se i tehdy tak rozvodnit, že vzbuzoval strach, sahál až k hradbičce přední zahrádky našeho domu a pravidelně zaplavoval tři domky v přední části Horákovy ulice, které přiléhaly bezprostředně k rozvodněnému toku.

V prvním z nejnižší položených domků, nedaleko silničního mostu, bydlel můj spolužák Zdeněk Varvařovský, jehož otec, jak bude ještě zmíněno, výrazně ovlivnil osud naší rodiny. Na rohu je patrná skříňka uličního výboru KSČ, který necitlivě rozhodoval o pozdějších nutných i zbytečných demolcích soukromých domů včetně cenných staveb. Druhý do-

³² Tamtéž, s. 155.

³³ Tamtéž, s. 157–158.

*Soutok Padrtického a Boreckého potoka a řeka Klabavka o něco níže pod Strání.
Přes Borecký potok vedl můstek na takzvaný ostrůvek. – Řeka Klabavka pod Strání.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

u hostince Na Železné.³⁴ Pamatuji se, jak jsme se jako kluci na rohu této křižovatky u provozovny holičství a kadeřnictví posmívali kolonám zklamaných nizozemských fanoušků, kteří projížděli kolem po porážce Ajaxu Amsterdam od tehdy silné a slavné Dukly Praha. Jejich vozy a autobusy musely na rohu zpomalit a ostře odbočovat vpravo, kudy vedla tehdy jednosměrná ulice směrem na Plzeň, a to byla chvilka, kdy jsme si je jako mladí fanoušci vychutnávali. Fandil jsem od konce padesátých let Spartaku ZVIL Plzeň, jak se tehdy jmenovala dřívější i dnešní Viktorie Plzeň, přechodně též Škoda Plzeň. Klub během desítek let nejednou sestoupil do druhé ligy a jeho největších úspěchů jsem se ke své velké radosti dočkal až v současnosti, po mnoha desítkách let. Přesto z klubu vzešlo několik skvělých nezapomenutelných hráčů, na které tu a tam s kamarády vzpomeneme. Plzeňský stadion měl již tehdy moderní dvoupatrovou tribunu, která je jeho součástí dodnes. Byl obehnán atletickou dráhou. Pamatuji, jak na ní před jedním z důležitých utkání závodil olympijský vítěz v překážkovém běhu na tři kilometry, belgický policista

Architektonicky cenný most v Písecké ulici. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Křižovatka u Železné. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

³⁴ Tamtéž, s. 164.

Jedna z 30tisícových návštěv na stadionu ve Štruncových sadech. V brance Spartaku Plzeň František Čaloun. (Z fondu Syndikátu novinářů Plzeňského kraje poskytl Zdeněk Levý)

Gaston Roelants. Později získal i bronzovou medaili v maratonu a byl u nás, i díky svému plnovousu, velmi populární. Do ochozů stadionu ve Štruncových sadech se tehdy vtěsňalo přes 30 tisíc diváků. Když hrál Spartak Plzeň o postup do první ligy proti Dynamu Praha, jak se tehdy vynuceně nazývala pražská Slavia, stál jsem za dolní brankou, jak se tradičně označuje branka na straně řeky Mže, a celý zápas jsem dosti špatně přes dospělé diváky stojící přede mnou sledoval. Až několik minut před koncem utkání, kdy již někteří s remízou nespokojení

diváci odcházeli a otevřel se mi lepší výhled, unikl po pravém křídle tehdy 19letý dlouhonohý rychlík Standa Štrunc, vnikl do pokutového území a přízemní střelou k přední tyči rozhodl o postupu Plzně. Pak tento můj oblíbenec hrával léta v Dukle Praha, krátce i v reprezentačním týmu, než jej z národního mužstva vytlačil legendární slávista František Veselý, a vrátil se do Plzně až na stará fotbalová kolena. Dlouho čekal na svůj 100. prvoligový gól, ale nakonec mu byl vstup do klubu kanonýrů dopřán. Nebyl mu však dopřán dlouhý život, stejně jako jeho konkurentovi v národním mužstvu Františku Veselému. Standu Štrunce, tak jako Františka Plasse, Františka Čalouna, Jiřího Lopatu nebo i Jiřího Sloupa řadím k nejlepším fotbalistům, kteří kdy za Plzeň hráli, samozřejmě vedle osobností mistrovské Viktorie moderní doby v čele s originálním Pavlem Horváthem. O fotbalu bych mohl vyprávět velmi mnoho, odříkávat přitom sestavy i popisovat styl jednotlivých domácích i zahraničních hvězd. Velký dojem ve mně zanechaly rozhlasové přenosy z mistrovství světa v Chile v roce 1962 a ještě nyní, po mnoha desítkách let, znovu a znovu neopomenu shlédnout archivní záznam finálového zápasu s Josefem Masopustem, Andrejem Kvašňákem, nešťastně chybujícím, ale jinak skvělým brankářem Viliamem Schrojsem i brazilskými hvězdami Garrinchou, Didim či oběma Santosy, Djalmou a Niltonem, ovšem bez Pelého, který byl zraněn a nahradil jej skvěle Amarildo, jehož sláva však brzy, na rozdíl od Pelého, pohasla. Dodnes dokáži vyjmenovat kompletní sestavy obou chilských finalistů.

Na dvorku u jednoho kamaráda z Pivovarské ulice jsme v době tohoto bezstarostného a skromného dětství hráli stolní tenis a také jsme závodili v jízdě na kole a v běhu kolem zadní trojúhelníkovité části naší nevelké čtvrti. Při tomto dětském

sportování pomalu narůstala moje fyzická kondice, měnila se dětská postava a klesala nadváha. V cyklistice mezi námi vynikal Vráta Štajner, o dva roky mladší hoch, který byl při našich bicyklových závodech neporazitelný. Pořádali jsme i běžecké individuální i štafetové závody kolem této části naší čtvrti ulicí Wünschovou, Pivovarskou a pak po přeponě pravoúhlého trojúhelníku zpět ulicí Horákovou k cíli. Délka trasy činila asi 600 metrů. Když jsme se unavili, hrávali jsme pod největším topolem na nábreží karty nebo trénovali rovnováhu na betonových zábradlích, postavených kolem „řeky“. Obvyklé území našich her končilo nad železničním viaduktem, kde již začínaly Aleje. V zimě byl hlavním sportem hokej na suchu s tenisovým míčkem. Naše povykování pod okny rozčilovalo v zimě i v létě zejména starší paní Selementovou, která na nás občas z okna láteřila a vykážala nás o kus ulice dál. Tam však již terén mezi topoly nebyl pro naše hry tolik příznivý. Maminka tuto jinak hodnou paní, která měla kořeny v Příšově, a odtud se proto s maminkou trochu znaly, občas pozvala na sledování televize, zejména krasobruslení. Byla to doba Karola Divína, sourozenců Evy a Pavla Romanových, nezapomenutelného Donalda Jacksona, „Šouke“ Dijkstrové, kterou jsem k pobavení maminky nazýval podle naší mohutné králičí samice Ramlou, Kiliusové s Bäumlere, sourozenců Jelínkových, kteří reprezentovali Kanadu, či sovětských mistrů baletu na ledě Bělousovové s Protopopovem. Mohl bych jmenovat i bezpočet dalších jmen různých sportovců té doby. Sledoval jsem přenosy krasobruslení s oběma ženami, pamatuji si jméno rozhodčího Josefa Dědiče a hlavně komentáře Karla Mikysky, v nichž barvitě pro diváky černobílé televize líčil obleky sportovců a zejména šaty krasobruslařek, poseté, jak rád zdůrazňoval, zdobnými flitry. Elegantní Karol Divín byl neporazitelný v takzvaných povinných cvicích, které byly z moderního krasobruslení již dávno vyřazeny, ale náskok získaný jejich mistrovským provedením skoro nikdy neudržel, neboť jej vleklé zranění kotníku omezovalo při skocích. Tak také ztratil olympijské vítězství na hrách ve Squaw Valley v roce 1960, které měl tehdy na dosah ruky.

Pohled od železničního viaduktu do Alejí k lávce přes Padrtský potok u bývalého hostince Pod Starou hutí, lidově Pod Kajdou. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Dosáhl na ně až o 12 let později jeho vynikající, ale v osobním životě nešťastný nástupce Ondrej Nepela.³⁵

Samozřejmě že chlapce ale mnohem více přitahoval televizní hokej. Ještě dnes jsem schopen odříkat kompletní sestavu z mistrovství světa ve Švýcarsku v roce 1961, kdy naši porazili Sovětský svaz 6:4 a získali stříbro. Z rozhlasu pamatuji, jak jsme v roce 1959 porazili v Praze na Štvanici, ještě na otevřeném stadionu, Kanadu 5:3. Mými oblíbenými hráči byli v šedesátých letech nejprve plzeňský Stanislav Sventek a později Jaroslav Jiřík z Rudé hvězdy Brno, tehdy přezdívané a dnes oficiálně nazývané Kometa. Ten si dobře rozuměl s bouřlivým, ale přesto fanoušky oblíbeným Slovákem Jozefem Golonkou. Sám jsem se však hokej na ledě nikdy pořádně nenaučil. Mám slabé kotníky a velmi špatně jsem bruslil. To nemohl pochopit náš tělocvikař Josef Buřič. Od útlého dětství jsem spíše tíhl k fotbalu. Vrcholem tohoto dětského zájmu bylo pro mne tehdy samozřejmě již zmíněné mistrovství světa v Chile a naši zlatí stříbrní hoši. K hokeji se vrátím až v roce 1969.

Televizní sport mne velmi přitahoval již od olympiády v Římě a díval jsem se na mnoho různých přenosů, až mne maminka kritizovala a od televize odháněla. Pamatuji, jak československá výprava nastupovala v Římě za zvuků pochodu „Išla Marina do Hodonína za ňu šohajek s holbičkou vína...“ Sledoval jsem každý rok vánoční turnaje ve stolním tenise se Staňkem, Mikem, Lužovou i mladšími Kunzem či Voštovou, zimní motokrosy s Vlastimilem Válkem, tenis s Javorským a Štrobem – při jejichž zápasech jsem se sám naučil tenisová pravidla – i různé atletické závody s plejádou jmen v různých disciplínách. Atletiku od těch dob pečlivě sleduji a pamatuji z ní mnoho ať na domácím, či světovém poli. Jen gymnastika mne nebavila, snad proto, že jsem v ní sám ve škole sklízel jen samé neúspěchy. Přesto si pamatuji i gymnasty a gymnastky šedesátých let, kdy nejen slavné ženy, ale tehdy ještě i českoslovenští muži dosahovali světových úspěchů. Pamatuji, jak k zisku titulu mistra světa v přeskoku stačila Přemyslu Krbcovi extrémně vysoká a dlouhá letka, ani jediný přemet. Kde ty časy jsou? Zcela úmyslně uvádím alespoň některá jména šedesátých let, která dnešním mladým generacím již často nic neříkají, ale mohl bych jmenovat i spoustu jmen z mnoha sportů z dob pozdějších. Ve světě tehdy v gymnastice dominovali japonští muži, například Ono nebo Endó, a mezi ženami, dokud je nezačala porážet Věra Čáslavská, sovětské reprezentantky Latyninová nebo Astachovová. Mnoho jmen různých slavných sportovců je dnes již zapomenuto pod příkrovem historie, ale já bych mnohá další i nyní dokázal vydobýt z paměti.

³⁵ Nepela musel za komunistického režimu tajit svoji sexuální orientaci, byl proto nucen opustit vlast a brzy zemřel.

Škola Za Radnicí a Hudba mladých

Na podzim roku 1960 jsem nastoupil do čtvrté třídy staré rokycanské školy Za Radnicí.³⁶ Tehdy ještě neexistovala nejnovější škola na Jižním předměstí, dětí bylo hodně, tři školy ve městě kapacitně nestačily, a tak jsme chodili do školy na směny. Pro malé děti nebyla dvousměnná škola, končící ob týden až večer a v zimních měsících až za tmy, žádnou slastí. Třídní učitel František Hoblík z Volduch byl očima některých dětí přísný, ale spravedlivý a hodně v nelehkých podmínkách naučil. Jen jednou mi ukřivdil, když jsem mezi husitské velitele vědomě s jistotou pramenící z předchozí četby Vilímkových *Obrázkových dějin* zařadil i Bohuslava ze Švamberka. Nemilosrdně jeho jméno škrtl a snížil mi známku z úkolu. Mé odvolávání se na Vilímkovy dějiny nebylo nic platné.³⁷ Inu, učitel učil podle osnov schválených ještě Zdeňkem Nejedlým. Dobře si pamatuji, jak nás jednoho jarního dne týž učitel Hoblík vyvedl na Osecký vrch a posadil na mez, odkud se otevírá široký pohled na sever, východ i západ. Vyjmenoval nám všechny názvy kopců, viditelné vesnice a další zajímavá místa a hned další den jsme v hodině kreslení měli za úkol vytvořit jakousi panoramatickou mapu. Se svými zkušenostmi z již zmíněného školního

*Základní škola v Rokycanech Za Radnicí.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava
Horáka v Rokycanech)*

³⁶ HRACHOVA, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 31, 88, 91.

³⁷ VILÍMEK, Josef Richard, *Obrázkové dějiny národa českého*, Praha 1913, s. 92.

*Bývalá hájovna pod Vršíčkem.
Jde o nenápadnou budovu vlevo. (Ze sbírek
Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

*Zbývající dvě rokycanské základní školy:
V ulici Míru bývalá měšťanka z 19. století
a v Parku pionýrů bývalá Masarykova dívčí
škola. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava
Horáka v Rokycanech)*

zeměpisného atlasu to pro mne byla hračka, jen zalesněný hřeben Plecháč jsem nadneseně označil jako pohoří, což učitel s úsměvem opravil.

Vedlejší třídu učila mírnější, ale pedagogicky méně zdatná soudružka učitelka Marie Mikolandová, manželka hajného z Litohlav z hájovny pod Vršíčkem. S některými jejími žáky jsme se později sešli na druhém stupni školy, s jinými až na střední škole, poté co několik let strávili v nové škole na Jižním předměstí. Škola Za Radnicí byla z tehdejších tří rokycanských škol nejstarší, nejmenší a lze bez nadsázky říci, že i nejubožejší. Záchody byly málo hygienické, po starém způsobu vybudované jako suché a na tělocvik jsme museli docházet do budovy střední školy nebo do sokolovny. Tímto přechodem mezi budovami se nám hodiny tělesné výchovy krátily. Pamatuji, jak některé naše maminky musely jednoho pozdního zimního odpoledne přijít do třídy a vydrhnout podlahu i lavice svými silami a prostředky. Nosil jsem jim tehdy vodu a vyléval špinavou z kbelíků do záchodu. Odcházel jsem tehdy až za tmy. Ale děti tyto nedostatky vnímají méně ostře, a navíc v nás byla cíleně pěstována socialistická solidarita a nadšení. Mnohem více nás mrzelo, že po ukončení páté třídy nastala „škatulata, hejbejte se“, děti i učitelé byli po otevření nové velké moderní školy na Jižním předměstí přerozděleni a vytvářely se nové dětské kolektivy.

Zachyceno je 36 přítomných z celkových 41 žáků V. B. třídy učitele Františka Hoblíka, kterou otevření nové školy na Jižním předměstí rozdělilo. Autor v zadní řadě druhý zprava. (Osobní archiv autora)

Kolektiv ze čtvrté a páté třídy si velmi dobře pamatují. Abych to prokázal, ale příliš nezatežoval čtenáře, napíšu jen jejich příjmení v abecedním pořadí. Bendík, Bícová, Biskup, Gahér, Havlová, Hejl, Hochmalová, Honzík, Hubinská, Janoušková, Kosnarová, Kuncová, Lavička (autor K. Novák), Matějka, Matušková, Mitáčková, Němcová, Nový (Jaromír), Pechová, Petrášová, Redlich, Runt, Skýbová, Studecká, Svoboda, Syslová, Šašek, Šindler, Štefan, Štiková, Švejdová, Tříska, Třísková, Tytl, Urban, Varvařovský, Vild, Vodáková, Volková, Zátka, Zvoníková. Tedy celkem 41 jmen dětí! Na snímku chybějí Hubinská, Pechová, sourozenci Třískovi a Zátka. Jedenačtyřicet dětí v jedné třídě a podobný počet ve třídě A ukazuje, proč tehdy Rokycany nutně potřebovaly novou školu. Jména nemám zapsaná, vylovil jsem je všechna z paměti a umím si jejich tehdejší vzhled dobře představit. Jejich dnešní podobou si však již nejsem jist.

Do šesté třídy se mnou z naší V. B. přešli jedině Zdeněk Varvařovský, Jiří Bendík, Tonda Gahér a Josef Honzík, který však hned v šesté třídě propadl a opustil nás. Zbývajících tři spolužáci bydleli blízko mne. V mém případě se do šesté třídy sešel již čtvrtý dětský kolektiv. Rozdíl mezi vesnickou školou v Chotíkově a městskou v Rokycanech byl značný. Městské děti byly v mnohém protřelejší, zvyklé na městské prostředí i na dosavadní způsob výuky, který se od Chotíkova lišil. Rokycany sice byly a jsou i nyní nepříliš živým maloměstem, ale v porovnání s tehdejší vsí Chotíkovem byly skutečným městem s tradičním maloměstským prostředím. Po psaní perem s násadkou a inkoustem z kalamáře nebylo ani památky, sběr léčivých

bylin, tak příznačný pro paní učitelku Běhavou, se ve škole nepěstoval a jiné návyky zavedené paní učitelkou zde v očích spolužáků vzbuzovaly úsměv, smích, až posměch. Děti, byť jsou to kamarádi, dovedou být pěkně zlé. Učitel Hoblík se mne přitom musel několikrát před posměváčky zastat. Namísto léčivých rostlin se sbíraly kaštiny a žaludy. Tyto dětské brigádnické akce zavedla pro třídy nižšího stupně školy učitelka Mikolandová, podnícena svým manželem, lithlavským hajným. Při sběru tohoto krmiva pro lesní zvěř jsme s maminkou rychle prozkoumali celou Rokycanskou stráž, dnešní Husovy sady. Stály tam tehdy ještě všechny tři dřevěné altány, ten zadní již ve velmi zchátralém stavu, nedlouho před svým zánikem. Další dva vydržely ještě desítky let. Les tehdy ještě vypadal dobře, včetně alejí, založených osvěcenými měšťany v 19. století. Sokolská bouda dosud stála a byla v dobrém stavu. Také bývalá pískovna pod amatérským letištěm, prameniště potůčku, tekoucího dolů strmou roklí, byla ještě dobře přístupná a jezdili jsme do ní se Zdeňkem Varvařovským z naší ulice na kolech. Nedaleko pod blízkým hřbitovem byl višňový sad, kde v těch letech pravidelně tábořili na počátku jara pod dohledem přísného otce pod stany mladší hoši Čechurovi z naší ulice, Pepík a Jára, aby hlídali úrodu višní. Jejich otec získal nejednu cenu na výstavách králíků a slepic a úkolem početné rodiny bylo opatřovat seno a další krmení.

V potůčku, protékajícím strží, ve které se tehdy ještě nezřídka nacházeli trilobiti, bylo v těch dobách nepoměrně více vody než dnes a původní lávka přes strž, vedoucí ze Stráně k cestě kolem hřbitova, byla umístěna na jiném místě, níže než později a dnes překlenuje již často vyschlou strž. Klenula se tehdy nad strží dosti vysoko a spojovala kamenné pilíře, stojící při okrajích rokle. Střední část Stráně již tehdy nesla název Husovy sady. Houby tam skoro nerostly, nanejvýš nějaká „prašivka“, přesto pro mne bylo zajímavé i trochu dobrodružné prozkoumat spleť tamních cest a cestiček, pocházejících ještě z 19. století. Maminka mi pomohla nejen splnit, ba i bohatě překročit požadavek školy na sběr žaludů.

Samotné rozdíly mezi oběma školami jsem rychle překlenul a již po několika týdnech, aniž bych se byl doma učil, jsem měl opět výborný prospěch. Stačilo dávat pozor na kvalitní Hoblíkův výklad. Asi nejlepší mezi žákyněmi naší třídy byla tehdy Vendula Vodáková, dcera akademického malíře, který byl režimem ceněn za své socialisticky realistické obrazy, zejména obrazy ejpovických hrudkoven, jejichž kritiku si neodpustím později. V jeho očích byl temný kouř z pěti komínů symbolickým výrazem úspěchů socialistického hospodářství. Později, v normalizační době po vpádu „vojsk přátel“, se stal Václav Vodák na několik let velmi obávaným ředitelem rokycanského gymnázia a přispěl k vyhnání několika našich výborných profesorů ze školy. O tom později. Vendulu mohl ovšem přísný učitel Hoblík chválit zcela po právu.

S jiným spolužákem z páté třídy, Tondou Zátkou, který z domova vypůjčoval pevný vozík, jsme postupně z bývalého zrušeného hospodářství otcovy rodiny odváželi do sběrný staré železo. Sběrna byla umístěna v prostoru, kde je dnes v sousedství autobusového nádraží umístěn sběrný dvůr. Železa nebylo ze starých zemědělských strojů málo. Jejich těžké základy jsme ovšem odvézt nezvládali, o to se postaral otec poté, co jsme odvezli lehčí součásti, které jsme byli schopni uvolnit. O zisk jsme se spravedlivě dělili. S pokusy „baby“ Š., která se nás, kluky, snažila šidit, jsme se snadno vyrovnali. Když jsme tuto mazanou výkupčí šrotu usvědčili z početných chyb, které vycházely vždy jen v její prospěch, musela se nám, školním klukům, omluvit. Tím jsme se pak samozřejmě hrdě chlubili. Za stvrzenky, odevzdávané ve škole, jsme byli učitelem chváleni a asi byl vyššími místy chválen i on. Socialistické národní hospodářství tehdy zoufale potřebovalo ocel a hloupý pokus s ejpovickými hrudkovny, inspirovaný rádobý zázračnou sovětskou technologií, se přímo před zraky obyvatel Rokycan a jejich okolí s ostudou zhroutil.

Tehdy první a druhý stupeň školy organizačně podléhal 11leté střední škole v Rokycanech s hlavním sídlem v tradiční budově gymnázia. Ředitelem byl významný komunistický exponent mezi pedagogy, soudruh Josef Mojžíš, vzděláním učitel, kvalifikovaný pouze pro nižší stupeň školy, původně řídící učitel z malotřídky v nedaleké vesničce severně od Rokycan. Zažil jsem jej jako učitele ještě později, když jsem se stal studentem SVVŠ.

Třídní učitel František Hoblík organizoval ve čtvrté a páté třídě spoření, na něž jsme si skoro všichni ukládali malé částky. Dostával jsem od maminky a babičky nějakou tu „kačku“ a poctivě spořil, takže na konci roku jsem měl naspořeno nejvíce ze všech, zčásti ovšem díky prodeji železa. Skoro vše jsem si uložil s pomocí matky na dětskou vkladní knížku, a tak jsem

Hlavní budova 11leté střední školy v šedesátých letech. (Osobní archiv autora)

Její dnešní vzhled, kdy je střední odbornou školou. (Foto Karel Beneda)

pokračoval dále. Myslím, že z těchto časů dětství a raného mládí ve mně zůstala šetrnost a umění hospodařit s penězi, jež mi umožňují trávit zralý věk v dostatku a občas i někomu pomoci.

O prázdninách po čtvrté třídě mě rodiče poslali do pionýrského tábora. Vůbec se mi tam nechťelo. Kromě nemocnice jsem nikdy nebyl delší dobu pryč z domova. Třítýdenní pobyt v táboře se mi navíc již předem zdál být nesnesitelně dlouhý. Autobus s vlekem nás vezl z Plzně od nádraží ČSD, kde tehdy byly autobusové zastávky, přes Chotíkov, kde jsem div ne s pláčem minul svůj rodný dům a v duchu zdravil babičku s dědečkem, a pak přes Karlovy Vary a Ostrov nad Ohří až do Klášterce nad Ohří, kde z údolí Ohře odbočil do hor a po překonání krušnohorského hřebene a projetí napůl opuštěnou pohraniční vískou Rusovou zastavil na náměstí v Přísečnici. Dnes je pod obcí přehrada, tehdy to bylo zanedbané a stále ještě vyliďněné pohraničí. Liduprázdné náměstí s omšelými a opuštěnými budovami.

Namísto romantického tábora se stany v lesích nás nahnali do velké oprýskané budovy na náměstí a tam nás ubytovali ve velkých pokojích podle jednotlivých chlapeckých a dívčích oddílů. Bylo nás v místnosti osm a v celém oddílu devíti- až jedenáctiletých kluků asi 20. Někteří jména vrstevníků si dodnes pamatuji: Jirka Pfau, jehož jméno nám bylo tehdy záhadné (znamená v němčině páv), Václav Zahradník, Ladislav Šedivý, Bešta, Březina, Karlík... Hlavní náplní tábora byly vycházky do okolí. Dodnes si pamatuji výlety do vesnic Rusové, Kovářské, Kryštofových Hamrů nebo na vrch Měděnec, odkud jsem si přinesl zajímavý stříbrný plochý nerost. Vedoucí oddílu studentka Kristina Karasová, pohledná sympatická černovláška, které tehdy nebylo ani 18 let, si mne oblíbila, neboť jsem uměl recitovat a zpívat, a vždy na vycházce nařídila, abych začal nějakou pochodovou píseň. Byli to: „Pionýři, pionýři, malované děti...“, „Černý muž pod bičem otrokáře...“, „Chodím po Broadwayi...“, „Na tu svatů Katerinu...“ nebo „Okolo Hradce...“

Jednou se však náš oddíl dostal s oblíbenou vedoucí do nečekaně ostrého sporu. Druhou táborovou neděli měli přijet na návštěvu rodiče a my jsme se předtím měli vykoupat ve sprchách. Kristina si však spolu se svojí o něco starší kamarádkou Gorou Korousovou, o níž bychom dnes asi řekli, že je sexbomba, a kolem níž se nápadně točil hlavní vedoucí tábora, usmyslela, že my chlapci budeme ve sprchách zcela nazí a ony, slečny, nás budou kontrolovat v plavkách. Bouřili jsme se a protestovali, že to není správné. Byli jsme sice ještě holátka, ale mužné sebevědomí se v nás již ozývalo. Navíc se nám posmívali starší chlapci z tábora, kteří měli mužské vedoucí oddílů. Nakonec Jirka Pfau, který byl z nás nejstarší a nejvyšší, řekl: „Tak já jim povím, aby se svlékly taky.“ Spoléhalí jsme sice jen asi tak napůl na jeho odvážná slova, nastoupili nahatí do nepříliš vábných společných sprch a čekali, až soudružky

vedoucí přijdou. Když vzápětí v plavkách přicházely, instinktivně jsme se shlukli jako stádečko bránící se šelmám do kouta a čekali, až Jirka začne. On však trochu zaraženě, již bez předchozího chvástání, ale přece značně rozhodně Kristě řekl: „My tu ale, soudružko, budeme sami.“ Ona konečně pochopila, co je to chlapecký stud, a shovívavě odpověděla: „No tak dobře.“ A tak jsme alespoň v něčem vyhráli.

V neděli přijeli rodiče a celé dopoledne jsme s nimi sbírali v krušnohorském příhraničním lese houby. Nasbírali jsme velké množství suchohřibů hnědých, kterým většina dětí říkala „podhříbky“. Hned další den udělaly kuchařky houbovou omáčku, ale jinou, než dělávala babička. Byla na smetaně, s knedlíky, a dokonce s hovězím masem. Mně osobně chutnala výtečně, ale nad babiččinu nebylo.

Na závěr táborového pobytu byly vzorně se chovající děti odměňovány knihami. Já mám dodnes doma s věnováním knihu Farleyho Mowata *Stopy ve sněhu* o nebezpečném dobrodružství a přátelství bílého a indiánského chlapce v severní kanadské pustině, do něhož zasáhnou i Eskymáci. Četl jsem ji několikrát a vzpomněl si na ni po 60 letech i během svých historických studií při četbě známého díla Samuela Huntingtona *Střet civilizací*.³⁸ Ke konci táborového pobytu jsem si zranil malíček u pravé nohy. Přestože se toto nakopnutí občas ozve ještě dnes a tehdy bylo velmi bolestivé, konec třítydenního táborového turnusu se již blížil a očekávání cesty domů bolest mírnilo. Cesta tentokrát ubíhala rychleji, neboť autobus jel přes Žatec a Kralovice přímějí do Plzně, kde již čekali rodiče. Po absolvování tohoto tábora jsem další odloučení od rodičů snášel stále lépe a lépe a posléze jsem se na různé vícedenní výlety, táboření a brigády již těšil.

Do vzpomínek na první školní léta v Rokycanech na počátku šedesátých let patří i vzpomínky na tehdejší vzhled města. Procházel jsem tehdy těmito místy denně. Typické nemoderní maloměsto se začalo rychle měnit bouráním mnoha starých objektů a výstavbou bytových jednotek. Již v padesátých letech vznikla sídliště Na Pražské a U Václava. Pak zmizela řada stodol a dalších objektů kolem ulice Josefa Knihy (dříve Stodolní) a vyrostly zde panelové domy. Jak nás později na SVVŠ učil profesor Karel Jindřich, pod stodolami dnešních skladů firmy Šabata by se měly nacházet nejstarší zbytky biskupského dvorce ve „Villa Rokycany“, o kterém

*Stodoly v ulici Josefa Knihy
proti 11leté střední škole (Ze sbírek Muzea
Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

³⁸ HUNTINGTON, Samuel, *Střet civilizací*, Praha 2001.

Pohled do východní části ulice Josefa Knihy. V pozadí dosud stojící stodoly, skladiště firmy Šabata. Nevzhledné stodoly vlevo nahradily panelové domy. Vpravo budova současné části Muzea Dr. Bohuslava Horáka. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Takzvané Dolní příkopy, v pozadí Městské lázně.

Budovy na pravém břehu Mlýnské strouhy proti Dolním příkopům.

Část Mlýnské strouhy pod městskými hradbami.

(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Mlýnská strouha před Zápotočného tiskárnou.

³⁹ HOLAS, Karel, *Kosmova kronika česká*, Praha 2012, s. 181.

mátkám zpusťla a místy dělala ostudu. Tehdejší režim nenašel jiné řešení k zachování tohoto cenného technického díla předků než jeho zničení. Zbytky nepořádku v těchto místech, například ruina Zápotočného tiskárny a část jejího okolí, přetrvávají v těchto místech dodnes. O osudu nejceněnějších památek pojednám ještě později.

Dva roky ve čtvrté a páté třídě školy Za Radnicí utekly jako voda a postoupili jsme na druhý stupeň devítileté školy. Za třídní učitelku nám přísný, trochu nafoukaný a málo oblíbený ředitel již osamostatněné devítileté školy, komunista Josef Koníček, určil mladou soudružku učitelku Ivanu Hrubou. Byli jsme její první takto svěřenou třídou, předtím měla na starosti jen pionýrskou skupinu školy. Vedla nás čtyři roky, byla na nás hodná, kamarádká, snad dokonce tu a tam i trochu pyšná a myslím, že nás měla ráda. Dbala však na to, abychom byli vzornou pionýrskou třídou. Kdo byl dobrý žák, musel být i pionýrským funkcionářem.

Nikdo z nás žáků ani rodičů neprotestoval, a tak mne to neminulo. Na rozdíl od padesátých let se v letech šedesátých pojímala účast v pionýrské organizaci ČSM již spíše jako formalita, někdy i jako nutné zlo, s kterým ale lze snadno žít. Tento formalistický přístup v nás měl vychovávat zdravé podhoubí komunistického režimu, ale paradoxně nás již od dětství učil principům úspěšné přetvářky. Třídní učitelka Hrubá nás učila ruštinu, jeden rok i zpěv, děvčata tělocvik a vypomáhala při pracovní výchově na políčkách a v dílnách. Práci v dílnách jsme s ní měli nejraději, neboť většinou spočívala v utajeném promítání v té době nových filmů o Vinnetouovi a Old Shatterhandovi. Když to prasklo, Hrubá vysvětlila řediteli Koníčkovi, že nás vychovává k čestnosti a odvaze, pěstuje v nás smysl pro spravedlnost a přesvědčila ho také odkazem na tehdy nezvyklou krásnou filmovou hudbu. Na to Koníček slyšel.

Poslední a největší mlýn na strouze, později STS.

Jedna z jircháren na břehu bývalé Mlýnské strouhy. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

*Nově sestavená šestá třída ZDŠ Za Radnicí s učitelkou Ivanou Hrubou.
Autor v prostřední řadě třetí zleva. (Osobní archiv autora)*

V Pionýru jsme byli úplně všichni, neuvědomovali jsme si ale dostatečně ideovou náplň této organizace ani křivdu, která se stala skautské organizaci Junák. Jelikož jsem byl nejlepším žákem, zařadila mne učitelka do nejvyšší pionýrské funkce ve škole. Nechápal jsem ale příliš dobře její náplň, a tak, až na občasné nošení pionýrských krojů a šátků při různých výročích a schůzích, se nic nedělo. Pro chlapce bylo ovšem přitažlivé být členy fanfárové skupiny trubačů pionýrské organizace. Škola poskytla trubky, bubínek a každá třídní i školní skupina měla samozřejmě svůj rudý prapor. Já jsem mezi trubače jako předseda školní organizace zprvu zařazen nebyl. Spolužák Jiří Bendík jednoho dne přinesl do školy značně zdeformovanou fanfárovou trubku. Tvrdil, že ji při domácí chlapecké hře poškodili jeho dva mladší sourozenci. Dalo se tomu při trošce představivosti a znalosti Bendíkových sourozenců docela věřit. Jelikož nepoužitelný nástroj nechtěli šetrní Jirkovi rodiče zaplatit, dostal Bendáš, jak jsme mu říkali, za úkol jej nechat opravit. Učitelka Hrubá a později i ředitel školy Koníček naléhali na nešťastného Bendíka, aby už konečně sdělil, kdy bude trubka opravena. On ale po celý rok vytrvale opakoval: „Tatínek ji má v práci,“ až se této odpovědi začali spolužáci postupně smát. Otec Jiřího pracoval jako úředník v továrně na kompoty a konzervy Marila, a tak jsme spolužáka záhy škádli a provokovali tím, že tam asi pan Bendík „troubí svačiny“. Trvalo více než rok, než Jirka opravenou trumpetu přinesl. Ze sestavy trubačů však byl navždy nenávratně vyřazen.

V té době mne po skončení šesté třídy dali rodiče učit hře na dechový nástroj. Učitelem a kapelníkem Hudby mladých, která působila pod patronací podniku Železorudné doly a hrudkovny Ejpovice, byl pan Josef Martiník starší. Pocházel z Hranic na Moravě a to se projevovalo na jeho „kratke vyslovnosti“ slabik.⁴⁰ Když mne maminka přivedla, podíval se Martiník na mne a pravil: „Ten bude hrat baskřidlovku.“ Dost dobře jsem tehdy netušil, jak důležitou a krásnou úlohu má tento „tenor“ v dechovém orchestru, a tak jsem si vynutil, že se budu učit hře na křídlovku. Kapelník svolil. Martiník dokázal naučit mnoho chlapců hře na celou řadu dechových nástrojů, a to až do určité úrovně, dostatečné pro hru ve velkém dechovém orchestru naší věkové kategorie. Jeho slabinou byly klarinety, u nichž mu ve výuce musel vypomáhat jeho syn Josef. Tomu jsme říkali „mladej“, na rozdíl od „starýho“.

Výuka probíhala v takzvané hudební síni ve staré budově, která je od hlavního rokycanského kostela Panny Marie Sněžné oddělena brankou a schůdky, pronikajícími dolů k tehdejší Mlýnské strouze městskými hradbami.⁴¹

Učitel hudby Josef Martiník starší nás učil po skupinách navzájem si podobných nástrojů. Naši skupinu tvořily zprvu křídlovky, B trubky a Es trubky. Později, když jsme zvládali stupnice a základní cvičení starší Stolzovy školy, přešli jsme na modernější školu Kolářovu a Es trumpety byly odděleny. Po pouhém půl roce již kapelník dokázal sestavit orchestr ze všech žáků

*Budova staré triviální školy, v jejímž prvním patře byla takzvaná hudební síň. Mezi budovou a kostelem je průchod a schody pod městské hradby.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

U otevřeného okna stával v době našeho nacvičování kapelník Martiník a pokušoval. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

⁴⁰ Pamětní deska byla Josefu Martiníkovi odhalena v roce 2022 na rokycanském náměstí na průčelí domu, v jehož prvním patře bývala hudební síň.

⁴¹ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 111.

Pohled zezadu zdola. V horním patře byly sklady větších nástrojů, uniforem a not, vlevo v arkýři záchody. Schody v průchodu městskými hradbami byly jednou z možností příchodu k hudební síni. (Ze sbírek Muzea

Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

průvodu a pod tribunou před radnicí hráli státní hymny, československou a sovětskou.

Ukázka pompézních oslav Prvního máje na rokycanském náměstí na přelomu padesátých a šedesátých let. (Ze sbírek Muzea

Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

prvního ročníku. Bylo nás asi 25. Na konci dubna jsme dostali tmavomodré obnošené uniformy a čepice lodičky po našich starších předchůdcích. Ti již byli vystrojeni novými slušivými šedivými stejnokroji se zelenými lampasy, epoletami, ozdobnými lyrami a slušivou brigádyrkou, které zaplatily ŽDH. Posadili nás na valník tažený ozdobeným traktorem a na Prvního máje jsme projeli náměstím za zvuků pochodu *Šly panenky silnicí* a jediné polky, kteréžto skladby jsme již zvládli, nikoli ovšem bez chyb. O něco málo starší kamarádi již pochodovali za zvuků složitějších pochodů v prvomájovém

Snažil jsem se co nejrychleji vyrovnat svým starším vzorům Pavlu Křížkovi a Richardu Burešovi, kteří byli již

Povinná účast dětí.

Heslo poučné pro současnost. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

zdatnými „křídlováky“. Kapelník mne brzy povýšil na vedoucího skupiny křídlovek a B trubek mezi mladší skupinou. Na podzimním koncertu v sále kulturního domu Na Střelnici jsme o přestávce hlavního programu starších kolegů zahráli tři skladby, z nichž mi utkvěla v paměti polka *Fialinka v máji*. To jsem byl ale již současně povýšen i do orchestru starších chlapců, kde jsem byl zpočátku posledním hráčem první křídlovky. Obdržel jsem slavnostní uniformu, na kterou jsem byl tehdy pyšný. Koncert našeho orchestru byl hojně navštíven, sál Střelnice byl skoro plný a na repertoáru byly jak známé skladby pro dechovku a jejich populární autoři Kmoch, Poncar, Vacek, a další, včetně Martiníkovy polky *Pod rokycanskou strání*, tak takzvaný „vyšší populár“, například Václav Vačkář, Jacques Offenbach či Julius Fučík. Nejvíce jsme si cenili výtahu ze Smetanovy *Libuše*, v němž v kratičkém sólu pro křídlovku vynikl čistotou tónu Pavel Křížek. Tomu jsem se toužil vyrovnat.

Když ke konci mé povinné školní docházky odešel Pavel Křížek na vojnu a Richard Bureš na studia, k jistému překvapení všech mne kapelník předřadil před několik starších a zkušenějších hráčů Knotka, Svobodu a Šnajdra a posadil mne na místo prvního hráče křídlovky. Pokud jsme hráli za pochodu, zaujal jsem pozici v první řadě zcela vlevo na předním rohu tělesa orchestru. To byly ve velkém orchestru významné pozice a přinesly mi i určitý respekt ostatních jeho členů. I o několik let starší hoši mne již kupodivu respektovali. Za vynikajícího člena orchestru, asi vůbec nejlepšího muzikanta mezi námi,

Řečnická tribuna. Předseda MNV Václav Titl. Portrét V. I. Lenina zakrývá pamětní desku Mistra Jana z Rokycan. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Pionýrstí trubači z jiné školy. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Koncert mladých muzikantů při oslavách MDŽ na rokycanské radnici. Autor u otevřených dveří. (Osobní archiv autora)

Koncert před rokycanskou radnicí. V bílých košilích hráči první křídlovky Pavel Křížek a Richard Bureš, autor pod oknem. (Osobní archiv autora)

František Lukeš, hráč na bas B, vynikající muzikant. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

považuji Františka Lukeše, hráče na bas B, který později vedl velký dechový orchestr Železáren Hrádek a bohužel předčasně zemřel.

Na léta působení v orchestru Hudby mladých nejen já, ale mnozí další kamarádi rádi vzpomínáme. Ačkoli kapelník Martiník neměl skoro žádné hlubší teoretické hudební vzdělání, jen jakési kursy a dirigentské zkoušky, měl pro hudbu velký cit a dokázal z mladých pubertálních a místy neukázně-

ných chlapců vyždímat dobré výkony. Vzpomínal, jak hrával křídlovku v slavném předválečném orchestru Karla Vacka. V našem orchestru se ovšem skrývalo i několik méně nadaných chlapců. Byli tam, jak se říká, do počtu, aby kapelník ukázal jejich společensky dobře postaveným tatíčkům, že v nich přece jen něco je. Inu, v okresním městě měli tehdy i malí komunističtí bossové svoji váhu, a když už někdo seděl „na okrese“, byt v zastrčené kanceláři, s jeho synkem se obvykle hned všude zacházelo jinak. Když tito protekční hošanci nic nepokazili, bylo to v pořádku, jakmile se však upískli nebo něco zvrzali, kapelník je bez ohledu na tatíčky nemilosrdně slovně a někdy i fyzicky trestal. Nedbal na stranické knížky některých jejich vlivných otců. Někteří si jeho svérázné citáty, pronášené nenapodobitelnou „ostravštinou“, dobře pamatujeme. Když někdo dobře nepečoval o svůj nástroj, plísnil jej osobitými hláškami. Památný je jeho výrok: „Do...ndo! Maš

tu stříkačku po gumičkách, po špagatkách posvazanu.“ Památná scéna nastala, když se tentýž drzý Zdeněk D. nelichotivě vyjádřil o svém vlastním otci slovy, řečenými kapelníkovi před celým orchestrem do očí: „Táta je vůl, vole.“ Starý kapelník divoce skočil, rozrazil dřevěné notové pulty hráčů na tenory a barytony v první řadě, vrhl se mezi Es trumpetky, kde seděl D., vytrhl z ruky paličku v blízkosti stojícímu hráči velkého bubnu Jiřímu Kratochvílovi a chtěl jí drzouna D. udeřit do hlavy. Naštěstí silná rána zavadila o pevný dřevěný notový stojan, svezla se jen na rameno krčícího se D., poté, aniž vypadla kapelníkovi z ruky, v ní získala novou energii, odskočila na mosazný plášť velkého bubnu, kde dokonce zanechala malou prohlubeň v plechovém plášti nástroje, a teprve pak, již letíc vzduchem, skončila na hlavě Veverky z Klabavy, kulaťoučkého malého hošíka, hráče malého bubínku. Byl to málo schopný, ale celkem hodný a kamarádský synek úředníka okresního národního výboru. Po úderu do hlavy mu zůstaly paličky malého bubnu trčet v rukou a on jen, trochu leknutím ochromen, jako zkamenělý vyjeveně civěl před sebe na kapelníka, neuvědomuje si pořádně, co se to vlastně děje. Po chvilce ohromujícího ticha a úžasu propukl celý orchestr v hlasitý smích, jen kapelník zůstal ještě chvilku rozčilený.

Martiníkova pamětní deska je dnes zásluhou několika bývalých členů Hudby mladých, zejména její stupenské větve, umístěna na průčelí historického domu hudební síně. Je docela zdařilá, jen je otázkou, zda by si stejně, nebo i více než Josef Martiník nezasloužili podobnou pamětní desku jiní rokycanští pedagogové, kteří učili mnohem více generací místních dětí, nejednou i vysoce kvalitně a zanechali v nich stopy nejen hudební.

Na konci každého školního roku této svérázné hudební školy, která fungovala autonomně mimo oficiální ZUŠ, jsme skládali zkoušky. Přijížděl k nim jako respektovaný examinátor profesor pražské konzervatoře Jaroslav Šimsa, vedoucí známé skupiny pozounérů z Prahy, Martiníkův známý a současně dobrý přítel Františka Martiníka, kapelníkova syna, který hrával na klarinet v orchestru Národního divadla a působil později na pražské konzervatoři. Byli jsme zkoušeni z životopisů

Za pochodu k náměstí 5. května dne 5. května 1969. U památníku obětí druhé světové války jsme tradičně hrávali hymny a Pochod padlých revolucionářů.

Jako začátečníci jsme pochodováni v tvaru nacvičovali na atletické dráze fotbalového stadionu. (Osobní archiv autora)

a skladeb českých skladatelů a dirigentů, pak jsme museli zahrát některá cvičení z prvního dílu Kolářovy školy a na závěr něco z repertoáru naší dechovky. Mě se Šimsa při prvních částech zkoušky vyptával, jaké záliby měl Antonín Dvořák. Když jsem odpověděl, že holuby a mašinky, byl spokojen. Pak mne vyzval, abych se otočil směrem od jeho uší a zahrál *Kolíne, Kolíne*. Mínil tím, abych zahrál jen zpěvné „trio“. Já jsem jej však překvapil, když jsem Kmochův pochod zahrál z paměti bezchybně celý, jak náš kapelník svým svérázným názvoslovím říkal „svrchu“. Šimsa mne nepřerušil, byl spokojen a Martiník se pyšně usmíval, poklepával si do taktu rukou na desku vedle stojícího klavíru a spokojeně pokyvoval hlavou. K hudbě se ještě vrátím, ale nyní znovu do školy!

Hodnotit všechny učitelky a učitele ze školy Za Radnicí, ač si je dobře pamatuji, nemá smysl. Vynikající nade všemi byla zejména učitelka Marie Zvoníková, češtinářka, která nás mateřský jazyk učila s láskou a velmi dobře. Z jejích základů gramatiky jsem těžil i na střední škole. O něco horší to bylo s výtvarnou výchovou. Občas se mi obrázek povedl, ale jindy to byla akvarelová mazanice. Zvoníková však naštěstí ocenila jen mé lepší výkresy, a tak jsem s odřenými zády i v tomto předmětu uhájil jedničku. Když bylo dovoleno volné téma, nejraději jsem, ovlivněn dobrodružnou četbou i bujnou fantazií, kreslil hrady a oceánské historické lodě.

Zástupce ředitele školy František Hyndrák nás v posledních třídách učil hudební výchovu. Povýšil pouhý předmět „zpěv“ své předchůdkyně Hrubé na zasvěcený výklad o složení symfonického orchestru, o funkci jednotlivých nástrojů, zařazoval úryvky z děl významných skladatelů z gramofonových desek, neopominul ani Jaroslava Ježka, jazz nebo tehdy nový muzikál *Kdyby tisíc klarinetů* a učil nás dokonce vedle písniček z Osvobozeného divadla zpívat i muzikálový pochod Suchého a Šlitra o malé Babetě, která šla do světa. Jednou mne vyzval, abych přinesl svoji křídlovku a něco na ni zahrál. Zahrál jsem nazpaměť Kmochův pochod *Muziky, muziky* a on zálibně udával rytmus brnkáním na housle. Jeho pizzicato ovšem někteří vtipálci ve třídě zesměšňovali, neuvědomující si příliš rozdíl mezi houslemi a kytarou. Bylo to totiž již v době slávy Beatles, s nimiž se brnkající Hyndrák samozřejmě nemohl srovnávat.

Učitelé a další nadšenci z města a okresu v té době, navazující na tradice svých předchůdců, dokonce sestavili symfonický orchestr a pořádali koncerty, zejména výchovná vystoupení pro školy. Tato amatérská činnost učitelů měla v Rokycanech dlouholetou tradici. Byli jsme velmi překvapeni, když na povinném koncertu, které toto těleso uspořádalo pro žáky rokycanských ZDŠ v sále sokolovny, hrál Hyndrák první housle, zatímco ředitel školy, přehnaně přísný a nafoukaný Koníček, jen housle třetí. Ani tato zdánlivá drobnost neunikla dětské škodolibosti různých vtipálků. Dnes bych ovšem i Koníčkovu snahu a výkon ocenil. Již dobře vím, že ka-

Předchůdci symfonického orchestru učitelů doby autorova dětství, hudebníci ze čtyřicátých let. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

ždý hlas v orchestru má svůj význam a i dobří muzikanti se někdy musí pro druhé nebo třetí hlasy obětovat. Rovněž nezůstalo utajeno, že tento autoritativní ředitel si často v restauraci Na Střelnici přihne plzeňské dvanáctky a pak se ztěžka plouží podél starého hřbitova ulicí Míru, dříve i dnes Plzeňskou až skoro k tehdejší benzinové pumpě, kde bydlél.

Řediteli Koníčkovi však nutno přičíst ke cti, že velmi úspěšně připravoval převážně dívčí skupinu sborového zpěvu. Také jsem tam docházel, ale poté, co jsem začal po dokončení šesté třídy mutovat, mne Koníček ze souboru po právu vyřadil. Zažil jsem však jako zpěvák sboru ještě velký Koníčkův úspěch, když jsme vystupovali na úvod slavnostního zahájení festivalu filmů pro děti v místním kině a vystoupení našeho sboru bylo jak dětmi, tak zejména rodiči velmi oceněno a chváleno. Koníček pak chodil pyšně jako páv a všem pěvkyním i několika zpěvákům, pokud ovšem již předtím neměli jedničku, zlepšil známku z češtiny, kterou nás tehdy v šesté třídě učil. V hudební výchově měli všichni tito zpěváci jedničku samozřejmě zaručenou automaticky. Nutno poznamenat, že Koníček vyučoval češtinu nepřilíš dobře a že jeho nástupkyně Marie Zvoníková měla po něm až do deváté třídy co napravovat. Koníčkův

Bývalý špitál u starého hřbitova u křižovatky u Střelnice. Vpravo pokračuje západní část ulice Míru. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

předmět sborový zpěv se objevil vedle hudební výchovy samostatně na vysvědčení. Vedlejším efektem této ředitelovy málo očekávané blahosklonnosti byla skutečnost, že se jedničkami z tohoto předmětu zlepšil o něco málo prospěchový průměr několika tříd.

Díky svým výkonům ve hře na křídlovku jsem byl nakonec zařazen i do trubačské pionýrské sestavy školy a stal jsem se okamžitě jejím vůdčím duchem. Vycvičen z Martiníkova orchestru, dokázal jsem vždy v návaznosti na bubeníka zahájit v pravý čas fanfáru, což se až dosud kamarádům nejednou nedařilo. Dobrým bubeníkem byl fyzicky zdatný Zdeněk Vohlídka, který však po skončení sedmé třídy emigroval s rodiči do Německa a již jsme o něm nikdy neslyšeli. Inu, jako mnozí z nás se projevil jako neotřesitelně uvědomělý pionýr. Trubačská pionýrská skupina byla využívána, či spíše zneužívána při různých schůzích komunistické strany, Národní fronty, ROH či místních průmyslových závodů a pochvaly za to sklízeli zejména ředitel školy Koníček a naše třídní učitelka Hrubá, vedoucí skupiny Pionýra na škole. Trubači se rádi „ulili“ ze školy, neboť schůze těchto organizací často probíhaly v pracovní době.

Učitel tělocviku, biologie a zeměpisu Josef Buřič se až do osmé třídy nemohl smířit s mojí směšnou neohrabaností při gymnastice, kterou on naopak miloval a v porovnání s jinými sporty až neúměrně prosazoval. V gymnastice jsem asi připomínal neobratného Mazánka z filmu *Cesta do hlubin studákovy duše*, ale s tím rozdílem, že já jsem nebyl šprtem, nebifloval jsem a to mi zůstalo až do počátků studia na vysoké škole. Když Buřič později viděl, že mne nejen baví míčové hry, zejména fotbal, ale že v nich dokonce převyšuji většinu spolužáků včetně výborných gymnastů, změnil stanovisko. Vyrůstal jsem z buřtíka v hbitého přemýšlivého špílmachra. Hendikepem pro mne byla ale také po několik let skutečnost, že jsme byli při hodinách tělesné výchovy spojeni s o rok staršími chlapci, kteří byli jak fyzicky vyspělejší, tak bylo navíc několik z nich opravdu nadaných právě na gymnastiku, nejvíce pak Pavel Bejvl. Byly ale mezi nimi také výjimky. Například o mnoho let později respektovaný předseda Krajského soudu v Plzni Míla Kantořík z Volduch často při kotoulu vpřed zůstal zapřičen, stojí na hlavě, a dále mu bylo k dokončení kotrmelece nutné pomoci. Já jsem se zase nikdy vlastními silami nevyšvihl na polovysokou hrazdu. Naopak v ostatních předmětech, biologii i zeměpisu, jsem u Buřiče vynikal, a tak, ačkoli mne v tělocvičně nejednou doslova trápil, nakonec vždy přimhouřil oko. Vzpomínal jsem na něj rád a vím, že si v osobním životě také vytrpěl své. Vyprávělo si o tom celé město. Setkal jsem se s ním asi o 40 let později, když se při zasedání Krajského zastupitelstva Plzeňského kraje hlasovalo o jeho zařazení mezi soudce z lidu Krajského soudu v Plzni, a zdůraznil jsem tam při jeho představování, aby mu nebyla upírána vědecká hodnota, které již v demokratických

poměrech dosáhl. I on, syn z maloburžoazní rodiny, to neměl za minulého režimu vždy lehké.

Rádi jsme měli i staršího učitele Josefa Hejdu, který nás učil fyziku a pracovní výchovu. Prošel jako člen Sokola vyhlašovacím táborem v Osvětimi, vrátil se zdecimovaný, ale zotavil se a byl od té doby sice tvrdý, ale velmi spravedlivý. Podepsala se na něm i osobní diskriminace komunistickým režimem, který ho sesadil z funkce ředitele školy. Hejda s námi chodil na vycházky do okolí města, což se nám líbilo. Poté, co jsme ukončili sedmou třídu,⁴² však byl přeřazen na novou školu na Jižním předměstí. Také jeho vrstevníka, učitele dějepisu a zeměpisu Jaroslava Kyncla, jsme si značně oblíbili.

Jaroslav Kyncl se s námi jako pedagogický dozor na žádost třídní učitelky Hrubé zúčastnil i našeho posledního školního výletu, při němž jsme po Labi pluli z Děčína a pak vystoupili až na pevnost Königstein v NDR se zastávkou na zpáteční cestě v lázeňském městečku Bad Schandau. S učitelkou Hrubou nám dokonce při noclehu pod stany v Děčíně povolili společně navštívit mládeži nepřístupný film. Vůbec celý tento školní výlet je nezapomenutelný, s mnoha drobnými veselými příhodami.

Učitel Kyncl, pyšný na svého synovce, londýnského rozhlasového zpravodaje konce šedesátých let Karla Kyncla, si vždy brzy ráno na zadní stranu otočné tabule krasopisně psal přípravu na hodinu dějepisu. To, co tam napsal, jsme si, když počátkem hodiny učitel obrátil tabuli, rychle opsali a tento základ jsme také museli umět. Tím Kyncl získával čas na různá vyprávění, zejména z antické historie a středověku, ale také z období první československé republiky, z něhož rád vyprávěl o romantických školních výletech osobním vlakem až na vzdálenou překrásnou Podkarpatskou Rus, kde „bývaly za babku řízky přes celý talíř“. Známy *infant terrible* naší třídy Petr Straka mu však jednou jeho krasopisnou přípravu z tabule zlomyslně smazal. Když Kyncl otočil tabuli, byl zklamaný a smutný. Poté, co se pod tlakem třídy Straka sám ke své klukovině přiznal, stihl ho nemilosrdný trest učitelů Hejdy a Kyncla. Dnes by takový trest byl přinejmenším vyšetřován policií, ale my jsme jej považovali za spravedlivě přiměřený, a navíc byl kázeňsky nezkratný Petr po této exekuci půl roku ukázněný jako beránek. S dalšími spolužáky jsme tehdy s údivem až hrůzou poslouchali, jak za silnou látkovou plentou, uzavírající schody na půdu staré školní budovy, hlasitě dopadají na problematického žáka tupě dunící údery obou našich oblíbených učitelů.

Ještě před touto Strakovou rošťárnou jiná skupina spolužáků v Kyclově přípravě přepsala měkká i na tvrdá a naopak. Obešlo se to jen s mírnějším trestem, neboť přípravu bylo možné použít. Strakovo úplné smazání však odpuštěno nebylo.

⁴² NOVÁK, Karel, *Oprátky spravedlnosti, nebo pomsty?*, Praha 2022, s 162.

Vždy 27. dubna, kdy měl Jaroslav Kyncl jmeniny, děvčata jeho již zmíněnou přípravu na zadní straně tabule opatřila barevným rámečkem, který rychle namaľovala barevnými křídami a který se hemžil obrázky květů a ornamentů. Na stole vždy stála lahev vína a já jsem musel při vstupu do třídy troubit nějakou fanfáru. Obvykle to byly úvodní takty pochodu *Mužně vpřed*.

Dobu snad dokreslí Kynclovo vyprávění, při němž nám líčil, jak jednou při setkání dějepisářů s inspektory a vybranými veřejnými funkcionáři bylo od učitelů požadováno, aby se na všech školách učilo, že prý „Žižka byl bojový komunista“. Tato interpretace se samozřejmě opírala o Nejedlého vyfantazírovaný pohled na husitství a na české dějiny vůbec. Kyncl údajně tehdy, jak nám sám tvrdil, namítl: „Prosím vás, neblázněte, vždyť to byl zeman!“ Od té doby prý byl v nemilosti. Toto Kynclovo vyprávění, které poněkud připomíná malbu Jana Žižky se samopalem z filmu *Černí baroni*, do jisté míry charakterizuje školství padesátých a počátku šedesátých let, kdy duch Zdeňka Nejedlého ještě stále kráčel dál. Připomenu jen, že Nejedlý dokonce označil komunisty za dovršitele Masarykova díla.

Nezapomenutelný byl náš třídní školní výlet na Berounku. Konal se po ukončení sedmé třídy. Z Hřešihlav, kam jsme dojeli po přestupu v Radnicích linkovým autobusem, jsme si nesli stany a další tábornické potřeby do údolí Berounky pod vsí Třímány. Děvčata cestou autobusem do Radnic složila písničku na melodii slavného semaforského hitu „Měla vlasy samou loknu, já, je, je, je...“. Jen připomenu úryvek vtipného textu našich dívek: „Vyjelo nás kolem dvacký, dostali jsme čtyry facky, dostali jsme čtyry facky... já, je, je, je...“ Na kytaru je doprovázel Míra Giňa, jeden z našich cikánských spolužáků, starší bratr o desítky let později známého romského aktivisty Andreje Gini.

V údolí Berounky je dodnes krásná příroda, ale tehdy byla ještě skoro panenská jako v románech Oty Pavla. Rychle jsme si uzpůsobili potůček, tekoucí tehdy zalesněnou strmou strání dolů k řece, pro potřeby tábora. Nejvýše se odebírala pitná voda a níže, za malou hrází, se shromažďovala voda k mytí. Byly vymezeny i rajóny a vytvořeny jámy k další hygieně a tělesným potřebám. Dnes tam již potůček neteče, vyschl v důsledku zemědělských prací na polích a lukách nad strání. Děvčata se pod dozorem učitelky snažila vařit na ohništi a hoši, kteří tehdy ještě touto činností pohrdali, hráli na čerstvě posekané louce nad řekou fotbal. Louku prý pro nás na objednávku posekalo nedaleké JZD. Dívčí kuchařské výsledky jsme sice ochutnali, ale raději se pak spolehli na své konzervy. Nocoval jsem ve stanu s Tondou Gahérem, kterého jsem znal již z nižších tříd a který bydlel blízko nás, hned za Padrťským potokem naproti domku lidového malíře Homolky, později však na Malém náměstí v prvním patře nad hostincem Na Rychtě.⁴³ Ten jsem již

⁴³ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 38.

dříve zmínil v souvislosti s donášením piva otci. Tonda měl slovenské rodiče, dlouhodobě nemocného otce a několik dalších vesměs starších sourozenců, a tak jeho rodina žila v dosti nuzných poměrech. Ve škole zaostával, a ačkoli nám bylo tohoto tichého a mírného chlapce líto a často jsme mu napovídali, nakonec po sedmé třídě propadl. Do lavice pak ke mně posadili Viléma Klementa, svérázného samorosta z vesnice Borku, která je nyní čtvrtí Rokycan.⁴⁴

V noci jsme v táboře u Berounky drželi stráž. První noc kdosi obcházel tábor tak dlouho, až ostražitá třídní učitelka odhalila Petra Straku, který měl účast na školním výletu za trest zakázanou, ale na vlastní pěst za námi přijel a neměl kde spát. Byl vzat na milost a mohl zůstat. Když jsme další dopoledne zkoumali s Tondou Gahérem a Vilémem Klementem les ve stráni nad tábořem, přistihli jsme Petra na malém paloučku v náruči jedné z polooblečených cikánských spolužaček. Podezírali jsme ji dříve, že má s muži již své zkušenosti, ale snad to byla jen chlapecká fantazie. Udrželi jsme po této vzrušující podívané naše odhalení v tajnosti a možná, že jsme někteří Petrovi i záviděli jeho zkušenost.⁴⁵

Týž den po obědě učinila třídní učitelka to, co by si dnes určitě nemohla dovolit. Přebrodila s celou třídou na dolní hranici široké dolní říční laguny, tam, kde Berounka vytéká z laguny do bystřejšího proudu, mělký tok řeky a dovedla nás pak po levém břehu proti proudu Berounky na zříceninu hradu Krašova.

Při přechodu řeky v úseku brodu při levém břehu, kde byl proud silnější, vzala voda nejmenšího spolužáka Jiřího Trachtu a několik metrů jej nesla. Křičel: „Chyťte měččč, pomóóóc...“,

Zřícenina hradu Krašova. Současný stav.
(Spolek pro ochranu přírodní rezervace
a hradu Krašova, foto O. Máčel)

Mělčina laguny Berounky, kterou jsme jako děti přebrodili. Vpravo louka, kde jsme tábořili, vlevo silnější proud řeky.
(Foto Zdeněk Levý)

⁴⁴ Tamtéž, s. 169–175.

⁴⁵ Nazývám ve svých pamětech Romy Cikány, jak to bylo obvyklé v době, na kterou vzpomínám. Současný úřední název Romové tehdy ještě nebyl běžně používán a nenazývali tak sami sebe ani moji spolužáci. Bude ještě diskutováno níže.

Pohled na obě laguny řeky, kdysi přístaviště vorů z hradu Krašov. (Foto Zdeněk Levý)

se pokusil pomáhat Spolku pro záchranu hradu Krašova. Ještě se o tom zmíním v závěrečném dílu knihy.

S lítostí jsme se s táborem u řeky po třech dnech loučili. Při zpáteční cestě z výletu během přestávky v Radnicích, kde jsme na náměstí čekali na autobusový spoj, nepozorovaně zmizel Tonda Gahér. Nikdo si toho nepovšimnul. Nastoupili jsme do autobusu a odjeli domů bez Tondy. Teprve v Rokycanech na náměstí jsme po vystoupení z autobusu zjistili, že kamarád chybí. Učitelka poslala mne a Viléma Klementa, abychom odnesli Tondovy věci domů na Rychtu a nechala v Radnicích po Tondovi pátrat. Když jsme přišli do bytu rodiny Gahérové na Malém náměstí, seděl Tondův nemocný otec se svou paní ve velká kuchyni. Pozdravili jsme a řekli, že neseme Tondovy věci. Nezapomenu, jak oba rodiče naráz zděšeně slovensky vykřikli: „A kde je Tonda?!“ Vysvětlili jsme vyděšeným rodičům, že se Tonda ztratil v Radnicích, že se mu určitě nic nestalo a že učitelka po něm pátrá. Pak jsme odešli. Já jsem přišel domů a začal jíst sulc, který maminka připravila z prasečích nožiček podle starého babiččina receptu, a nadšeně jí přitom barvitě vyprávěl o krásném výletu. Při vyprávění o přebrodění Berounky nevěřicně kroutila hlavou. V tom však přiběhla vyděšená Tondova maminka a začala mne ustaraně vyslýchat, jak je možné, že jsme Tonda nechali v Radnicích samotného, a v rozčilení začala křičet a vyhrožovat: „Já si to s tou učitelkou vyřídím.“ Náhle se ve dveřích nesměle objevil Tonda v domněnání, že mám jeho věci. Tvářil se jako nevinátko. Paní Gahérová mu okamžitě dala pohlavek, ale pak jej láskyplně přivinula do náruče a hladila jej se slovy: „Kam jsi šel, co jsi tam dělal?“ A Tonda zcela nevinně a bezelstně odvětil: „Šel jsem si koupit třešně a autobus ujel.“ Moje maminka, aby situaci uklidnila, dala Tondovi také talíř sulcu a paní Gahérové doporučila, aby učitelku nechala být, že můžeme být rádi, že se výlet vydařil a že jsou všichni nazpět doma zdraví a spokojeni. Potom mne poslala, abych našel zneklidněnou třídní učitelku a ozná-

což se také dvojici vyšších a silnějších spolužáků Frantovi Vackovi a Jiřímu Hejskovi snadno podařilo. Byla to ovšem spíše spolužákova legrace, než že by se na onom místě mohlo něco vážnějšího opravdu přihodit. Od té doby jsem v tomto místě sám nebo s přáteli přebrodil řeku mnohokrát, jednou i za tmy, vrací se z dlouhého pěšího výletu. Hrad Krašov a pohled z něj na tato místa zůstal mojí nezapomenutelnou vzpomínkou a v budoucnu jsem

mil jí, že Tonda je šťastně doma. Učitelku jsem našel ve škole, když ukládala do skladu stany, a viděl jsem, jak se jí po mé zprávě ulevilo.

Po nástupu do šesté třídy se tedy samozřejmě vytvářel nový dětský kolektiv. Vedle několika známých anebo alespoň povědomých tváří se objevila většina zcela nových spolužáků. Několik z nich bydlelo v nově postavených panelových domech ve středu města kolem ulice Josefa Knihy a měli to odtud do školy, co by kamenem dohodil. Část patřila k rodinám přistěhovavších se důstojníků dvojích rokycanských kasáren. Z nich se však některé děti opět brzy odstěhovaly po služebním přeložení jejich otců, například vynikající žákyně Maruška Geršová, Slavoj Kapitán i dcera železničáře Maruška Fučíková, vesměs výborné žákyně a žák. Další velkou skupinu spolužáků tvořili Cikáni. V šesté třídě jich bylo šest, pak jich ale ubývalo, neboť většina z nich byla starších a do naší třídy propadli, takže školu ukončovali po šesté, sedmé či osmé třídě. Byli to postupně Andrej Miko, Eva Dudová, Věra Giňová, Květa Tomášová a Miroslav Giňa. Poloviční Cikán Jan Jankovec ale překvapivě požádal, aby mohl dokončit devátou třídu s námi a měl tak naději na přijetí do lepšího učeného oboru. Bylo mu to umožněno a byl pak dáván ostatním, nejen Cikánům, za příklad. Nutno uznat, že v deváté třídě si tento dobrovolník počínal velmi dobře a na posledním vysvědčení měl jen několik trojek. Musím říci, že některá starší cikánská děvčata byla fyzicky značně vyspělá, měla volnější mravy a leccos se o nich povídalo. Ve škole se to však neprojevovalo, dívky byly docela ukázněné, ale jejich známkami byly obvykle čtyřky nebo vzácně trojky. Vůbec soužití s cikánskými spolužáky bylo dobré a nebyly to žádné „nepřízrůsobilé děti“. Označení Cikán či Cikánka jim nevadilo a nepovažovali je za ponižující, na rozdíl od pozdějších let a jiných lokalit. Cikán bylo slovo vžitě v českém jazyce nejméně od 15. století, od příchodu kočovného národa z Východořímské říše do střední Evropy a používali je jak klasikové naší literatury, tak český i slovenský folklór a další hudební a jiné umělecké žánry.⁴⁶ Název národa pochází v mnohých jazycích evropských národů z řeckého slova *atsinganoi* a původně měl kladný význam. Byli tak označováni cikánští hvězdopurci a ti se ve středověku těšili oblibě a úctě.

Cikáni, kteří byli mými spolužáky, patřili mezi průměrné až špatné žáky, vynikali ale ve zpěvu, a poněvadž byli většinou starší než my, byli i dočasně fyzicky zdatnější. Lze si toho povšimnout na výše uvedené fotografii ze šesté třídy základní školy Za Radnicí. Navíc byli Cikáni a Cikánky přirozeně pohybově nadaní, zejména děvčata na tanec. Andrej Miko, který byl starší o několik let, byl později po vyrovnání věku malý a jeho fyzická převaha zcela zmizela. Již od šesté třídy, kdy jsme jej poznali, kouřil. O něco mladší Cikán Milan Tomáš s námi na nábřeží pod topoly hrával kopanou a s ním někdy ještě mladší Jirka Zajac. Tomáš později praco-

⁴⁶ Poprvé jsou Cikáni zaznamenáni v Českém království v roce 1416.

val dlouhou dobu u městské policie a byl dáván za příklad správného začlenění této komunity do společnosti. Nezabíval se však přezdívky „Čangaj“, o níž nevím, kde se vlastně vzala. Když zestárl, stejně jako mnoho jiných Cikánů extrémně ztloustl.

Mezi cikánskými dětmi však bylo i několik horších individuí. Jeden z nich s přezdívkou Dunča, pravým příjmením Ferko, se mne snažil terorizovat a vydírat ze mě malé peněžní částky. Číhal na mne, když jsem se vracel ze školy, obvykle v oblasti bývalých lázní. Většinou jsem mu unikl, ale asi třikrát jsem se z obavy z mučení, kterým byl Dunča pověstný, vykoupil malou částkou. Naštěstí byl tento výjimečný exemplář, který dělal svému etniku ostudu, přeložen do nové školy na Jižním předměstí, neboť tam s rodiči bydlel v takzvané Vagónce.⁴⁷

Cikáni byli komunistickým režimem přesídleni do Rokycan z východního Slovenska v padesátých letech pod záminkou řešení problému této dlouhodobě státem zanedbané komunity a také kvůli nedostatku levné nekvalifikované pracovní síly při zakládání ejpovických hrudkoven. V Rokycanech se většina z nich usadila

Domy v takzvané cikánské čtvrti a jejich bourání. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

⁴⁷ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*. Hostivice 2016, s. 63 – zbytek bývalé chudinské čtvrti Vagónka, která stála na pokraji bývalé cihelny. To později zaujala škola na Jižním předměstí.

v takzvané cikánské čtvrti, při ulici směrem dolů od hotelu Černý kůň k tehdejší STS v místech, kde je dnes budova České pojišťovny.⁴⁸ Bylo to jakési malé ghetto, do něhož se ovšem Cikáni sami dobrovolně uzavírali.⁴⁹

Chodit tudy po setmění se příliš nedoporučovalo, avšak spíše z pověřivosti než z možného nebezpečí. Jiné cikánské rodiny obývaly někdejší pověstmi opředený proslulý hotel U Bílého lva na Malém náměstí. Objekt je zobrazen na straně 107.⁵⁰ Další Cikáni obývali rozlehlý dům nad budovou secesních lázní a další zastaralý dlouhý činžák hnědé barvy, příčně postavený ve dvoře za bývalým hostincem Na Plevně v Růžičkově ulici.⁵¹ V Růžičkově ulici bydlela i rodina naší spolužačky Květy Tomášové a jejího mladšího bratra, již zmíněného pozdějšího policisty Milana Tomáše. Jejich otec byl řidič a můj otec se s ním dobře znal. Bratrancem těchto sourozenců byl další náš spolužák, již zmíněný Miroslav Giňa, který bydlel právě U Bílého lva, dokud nebyl tento památeční bývalý hotel zbořen. Zůstala po něm jen neslušná písnička „V Rokycanech u lva...“ Z Mírova mladšího bratra Andreje o desítky let později vyrostl známý přední romský aktivista, proslulý svojí angažovaností v romské sociální problematice v Ústí nad Labem. Samotný Míra hrál dobře na kytaru a pěkně zpíval, což ocenila i učitelka Hrubá a po skončení sedmé třídy jej na rozdíl od Tondy Gahéra nenechala propadnout. Míra byl později velmi pracovitý, příčinlivý, postavil si v rokycanské vilové čtvrti Pod Čilinou dům a lze jej dávat za příklad všem, kteří se na Cikány dívají neobjektivně. Nejednou se potkáme a prohodíme pár přátelských slov. Není v Rokycanech sám. Jiní Cikáni, jak již bylo zmíněno, bydleli ve Vagónce, což byla

Dům na počátku Pražské ulice nad budovou bývalých lázní, obývaný Cikány. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

⁴⁸ Strojní a traktorové stanice podle sovětského vzoru soustřeďovaly a opravovaly zemědělskou techniku, kterou v okrese využívala JZD a státní statky. V Rokycanech byla umístěna v největším z řady bývalých mlýnů a v jeho přilehlých budovách.

⁴⁹ HRACHOVÁ, Hana, *Rokycany známé i neznámé*, Hostivice 2016, s. 104–105 – ghetto zvané „cikánská čtvrť“ obklopovalo tehdejší ulice Havlíčkovu a Gottliebovu.

⁵⁰ Tamtéž, s. 34, 40–41.

⁵¹ Tamtéž, s. 45–46 – domy v tehdejší Pražské ulici. K jistému negativnímu pohledu na Cikány přispíval i odpudivý vzhled domů, v jakém je po desetiletí ponechával tehdejší socialistický režim.

čtvrt sestavená z vyřazených vagonů na místě bývalé cihelny na jihu města, kde ovšem vedle nich bydleli i další spoluobčané. Tato chudá čtvrt později ustoupila výstavbě panelových domů, v nichž získali byty i Cikáni a vůbec je neničili tak, jako v nechvalně proslulých severočeských sídlištích Chánově či Janově.

Postupně byla všechna tato výše popsaná a vyobrazená nedůstojná obydlí Cikánů zlikvidována a jejich obyvatelé rozptýleni do různých částí Rokycan, většinou do budov vzniklých novou výstavbou ve městě. Nutno uznat, že až na výjimky se Cikáni celkem šli s ostatním obyvatelstvem města a zásadní problémy, tak typické pro severní Čechy, zde nevznikly. Později z jejich muzikálně nadané komunity vzešla i světoznámá zpěvačka Věra Bílá a její skupina Kale.⁵² Jako děti jsme si ovšem všímali, že učitelé jsou k Cikánům shovívavější než k nám a snaží se jim více pomáhat, školním dětským jazykem otevřeně řečeno prostě nadřžovat. Pokud by se někdo domníval, že označení národnosti Cikán je hanlivé, doporučuji mu, aby si zjistil, z jakého slova je vlastně odvozeno, z jakého jazyka pochází, co původně znamená a jak čestnou pozici kdysi ve společnosti při svém vzniku ve Východořímské říši toto slovo představovalo. Ani Cikáni to sami většinou dobře nevědí, a proto nám dnes vnucují označení Romové, které je českému jazyku a našim domácím tradicím cizí, a dokonce ani neodpovídá původnímu označení svérázného národa v jeho domovské Indii. Neuvědomují si asi, že vnucovat někomu slova z cizího jazyka není přirozené a může to zbytečně vzbuzovat nejruznější negativní emoce.

Koncem padesátých let byl komunistickou vládou přijat zákon, který obecně zakázal kočování. Týkal se ale konkrétně jen Cikánů, neboť jiní kočovníci v republice nežili. Ještě z Chotíkova z padesátých let 20. století jako malý chlapec pamatuji, jak Cikáni se svými koníky, asi huculského plemene, a s nevzhlednými vozíky, krytými začouzenými plachtami, projížděli vesnicí po silnici směrem na Karlovy Vary. Báľ jsem se jich, zejména když mne babička varovala, že mne prý ukradnou. Zamykala před nimi dvorek domu, neboť starší Cikánky kradly slepice a skrývaly je do několika vrstev svých umouněných sukní. Maminka mi ukázala, kde obvykle v lese tábořili. Bylo to místo v příšovském lese při odbočce z hlavní silnice do Nevřeně a po Cikánech tam zůstávala udupaná sláma a vyhaslé ohniště. Toto místo jsem pak měl navždy spojeno s představou děje Vackova tanga *Cikánko ty krásná*, v němž se zpívá o tajemném lese, ohni tábora a tesklivém hlasu houslí. Hrávali jsme toto slavné tango pod Martiníkovou taktovkou v Hudbě mladých a nepochybně by nikdo v jeho názvu a textu nehledal ani sebemenší náznak rasové či kulturní diskriminace Cikánů. Naopak, je v něm skryta romantika a snění. Pokud se zpívá

⁵² Slovo *kale* či *cale* označuje v jazyku Cikánů význam černý, což by bylo možné považovat za mnohem více hanlivé, dokonce až rasistické než označení Cikán.

o jen zdánlivě upřímných očích krásné Cikánky, je zřejmé, že do podobných očí se lze zahledět u některých děvčat všech národů.

Po průjezdech kočující skupiny Cikánů vesnicí mne matka samozřejmě do lesa bez dozoru nepouštěla, dokud nebylo známo, že kočovníci odjeli dále směrem na Karlovy Vary. Nepamatuji však, že by tito kočující Cikáni v Chotíkově, s výjimkou drobných krádeží, napáchali nějaké větší škody nebo někomu ublížili, natož pak dětem. Jejich láska k dětem je pověstná.

V této odbočce vyprávění zpět do rodného Chotíkova se vedle vzpomínek na Cikány patří přidat i vzpomínky na dráteníky ze Slovenska, zejména z Kysúc a Oravy, kteří ještě v padesátých letech chodili po českém venkově opravovat keramické hrnce, provádět jiné drobné domácí opravy, prodávat pasti na myši, ornamenty a podobné zboží. Jednou jsem sledoval dráteníka při opravě prasklého kameninového hrnce a s obdivem uznal, že je velmi šikovný. Také však pamatuji, jak známý chotíkovský nezbeda a filuta František D. mladší, zvaný celou vesnicí Bobík, volal zdálky na mladého dráteníka: „Hej!“ Dráteník se hlasitě ptal: „Čo chceš?“ Bobík provokoval: „Deset deka sekanyho drátu vcelku.“ Naštvaný a ponížený drotár si jen ulevil: „Burani vesnický.“ Pronásledovat ale Bobíka nemohl, neboť vzdálenost mezi oběma byla poměrně velká a musel by odložit a nechat bez dozoru drát, který nosil přes rameno, a nůši s nástroji, svůj nejspíše veškerý majetek. Bobík se prý časem za své drzé chování a rošťácké kousky dostal až do polepšovny, ale později mi zmizel z očí. Až v roce 2024 jsem se dozvěděl zprávu o jeho úmrtí.

V Rokycanech byli uměle usazení Cikáni, původem z východního Slovenska, zařazení zejména na nekvalifikované práce při stavbě ejpovických hrudkoven a při modernizaci města výstavbou sídlišť pro zaměstnance této nově vzniklé továrny. Když se totiž v důsledku studené války a nedostatku železné rudy ze Švédska nedostávalo socialistickému hospodářství železa, kdosi z ideově infikovaných národohospodářů vymyslel, že by bylo vhodné využít sovětskou technologii hrudkování. Touto metodou bylo možné vyrobit železo i z málo kvalitní rudy, která se ještě po vytěžení kvalitního nerostu v předchozích staletích vyskytovala v okolí vesnic Klabavy a Ejpovic, kde již po staletí od středověku kvetla až do 20. století železářská tradice, ze které kdysi zbohatlo i samotné město Rokycany.⁵³ Proslychalo se, že na počátku padesátých let došlo k podvodům při průzkumných vrtech, takže v ložisku bylo hlášeno mnohem více rudy v lepší kvalitě, než se pak skutečně ukázalo. Pozdější vyšetřování podvodu však bylo komunistickým režimem zameteno pod stůl. Proto také byla zvolena otevřená těžba namísto poněkud vhodnějšího podzemního dolování.

Obrovský entuziastický projekt znamenal vedle přesídlení Cikánů také převedení koryta řeky Klabavky tunelem pod přilehlým vrchem, vybudování retenční

⁵³ CIRONIS, Petros, *Historie města Rokycan, 1. díl*, Rokycany 1993.

Pohled na ŽDH. V popředí ves Ejovice, vlevo vzadu Dýšina. Do lesů vpravo navážela přes údolí lanovka černý odpad a vytvářela tam mrtvou horu.

Zničená niva řeky Klabavky hlubokým rudným dolem níže vsi Klabava.

(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

nádrže Klabava a samozřejmě vybudování velké továrny s řadou vysokých komínů na zelené louce mezi vesnicemi Ejovice a Dýšina.⁵⁴

Rotační pece hrudkoven však zdaleka nevyprodukovaly tolik železa, kolik se neprozřetelně, věříc v sovětské báčorky, přepokládalo. Černý hrubě pískovitý odpad vytvořil kuželovitou horu v lese za původním údolím Klabavky, kam byl dopravován přes toto údolí průmyslovými lanovkami; těžební jáma nekvalitní rudy krevele znamenala obrovskou propadlinu v místě původního koryta řeky a hlavně, což bylo pro okolí to nejhorší, komíny hrudkoven neustále po několik let chrlily špinavý černý dým a zamořovaly široké okolí nezdravým prachem.

⁵⁴ Řeka Klabavka, nazývaná tak odedávna, vznikající soutokem Padrtského a Boreckého potoka v Rokycanech, byla teprve nedávno přejmenována na Klabavu a nese tento novější název až do své pramenné oblasti v Brdech.

*Slavnostní otevření hrudkoven.
Shromáždění před továrnou.*

*Při otevření továrny vyhrávala před-
chůdkyně rokycanské Hudby mladých,
zřízená v Dyšíně.*

Slavnostní zahájení výroby u rotační pece.

Detail rotační pece.

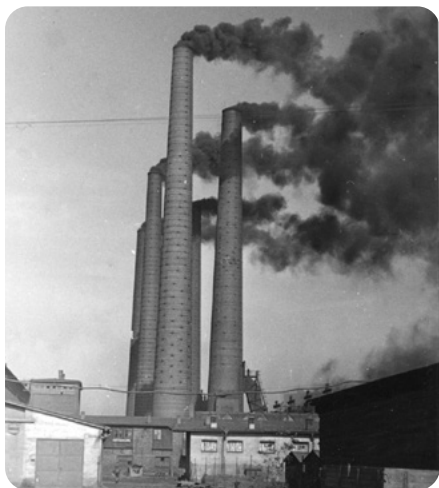

*Navážení rudy sovětskými automobily
z dolu v Klabavě do továrny.*

Série rotačních hrudkovacích pecí.

(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka
v Rokycanech)

Bezohledné znečišťování širokého okolí dýmem z továrny. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Boření komínů ŽDH. Vychladlé komíny naposledy zadýmaly. (Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

Lesy v okolí továrny šedly a hospodyně nejen v Rokycanech, ale všude ve směru vanoucího větru se bály pověsit prádlo na vzduch, aby brzy nebylo zaprášené. Tak to trvalo několik let, až se konečně zjistila obrovská ztrátovost tohoto neefektivního podnikání. Národní podnik byl přejmenován z Železorudných dolů a hrudkoven (ŽDH) na Rudné a nerudné doly (RND), výroba železa hrudkováním byla zastavena a podnik posléze restrukturalizován. Trvalo velmi dlouho, než byla hora černé odpadové strusky využita jako pomocný stavební ma-

teriál, než byla propast zaplavena a z ní vytvořeno jezero vhodné pro rekreaci, než se okolní lesy a krajina zvolna vzpamatovaly a než byl přiznán hrubý omyl hloupého politického vedení padesátých let. Hloupost měl překrýt příkrov historie. Symbol továrny, pětice vysokých komínů, hyzdil krajinu mnohem déle, až byl i ten v době normalizace zbourán, aby nepřipomínal selhání socialistického systému. Akademický malíř Václav Vodák ztratil oblíbený motiv svých socialisticky realistických obrazů. Dobře a systému poplatný malíř Vodák však netvořil v Rokycanech sám. V nově vy-
stavěném sídlišti U Václava vznikla na prostranství mezi novými bytovými jednotkami v blízkosti malého nákupního centra objemná socha sedící ženy, podle jejíhož korpulentního vzhledu se tomuto místu dlouho ironicky říkalo „U prdelatý

báby“. Jak se ale později dočteme, všemocná strana akademického malíře Vodáka záhy v době normalizace postavila jinak, kde své ideové přesvědčení prosadil důrazněji než svými obrazy. Ty koneckonců tehdejší realitě odpovídaly. Je ovšem také pravdou, že naše Hudba mladých ztratila po roce 1967 otevřenou dlaň štědrě orchestr sponzorující, byť z hrubě prodělečného socialistického podniku ŽDH. To vše patří do vzpomínek mých školních let, a kdybych se k tomuto tématu nedostal od nepřirozeného přesídlení stovek Cikánů do Rokycan, určitě bych na ně narazil na jiném místě pamětí.

Zajímavou dvojici tvořili v základní škole Za Radnicí i sourozenci Alois a Jana Trískovi. Pocházeli z rodiny světských kolotočářů a do Rokycan se vždy vraceli po sezóně. Jejich maringotky byly od podzimu do jara zaparkovány ve dvoře mezi objektem Bílého lva a starými stodolami na okraji Malého náměstí. Tyto kamenné stodoly se v průběhu staletí přimkly k bývalým městským hradbám, které se staly jednou z jejich zdí. Do školy díky kočovnému povolání svých rodičů s námi Trískovi chodili vždy jen v zimních měsících, než zase s rodiči vyrazili na výdělečné světské akce. Pamatoval jsem si sourozence již z Chotíkova, kdy byli do naší třídy též přechodně zařazeni v období, kdy se ve vesnici zdržovali při příležitosti chotíkovské pouti. Bylo to hned po začátku školního roku v září. Samozřejmě, že taková přerušovaná a nesystematická školní docházka se projevila na jejich znalostech, ale lepší něco než nic. Je zajímavé, že socialistický systém takové vzdělávání školních dětí trpěl, stejně jako trpěl podnikání jejich rodičů a příbuzných. Zajistit spokojenost obyvatelstva venkova, byť jen primitivní pouťovou zábavou, se komunistům hodilo. Jejich podnikání mělo s církevní ideovou náplní poutí jen

Projev socialistického vkusu na sídlišti v Rokycanech U Václava. (Foto autor)

Hotel Bílý lev. Vpravo prostory a dům, kde trávili zimní období „světští“.

(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)

málo co společného. Inu, starořímské rčení „chléb a hry“ funguje stále, za každého režimu. V sedmé třídě se mne učitelka Hrubá pokusila spojit s Janou Třískovou do pěveckého dua v domněnání, že se dočká dobrého muzikálního výkonu. Ač jsme byli individuálně oba dobří zpěváci, dopadlo to katastrofálně, a navíc jsem se stal objektem různých vtípků svých škodolibých pubertálních kamarádů na téma, jak prý nám to s tou Třískovou ladí. Pravda je, že tato temperamentní černošská již také začínala růst do krásy, byť poněkud exotické, a to kamarády pochopitelně nenechalo na pokoji.

Mistrem vtípů byl ve třídě Franta Vacek, bez kterého se neobešla žádná legrace ani rošťárna. Uměl to nejednou zařídit tak, že následky nedopadly na něj, nýbrž na jeho nejbližší okolí, například na jiného z kamarádů Jirku Hejska ze Svojkovic. Franta žije již dlouho v americkém Coloradu, a když přijede na sraz spolužáků, je vážný a zodpovědný. Asi jej změnilo tvrdé kapitalistické prostředí amerického Západu. Pečlivě po léta dojížděl za velmi starým tatínkem, který dožíval v Rokycanech a až nedávno ve velmi vysokém věku zemřel.

Autentickou, a přitom poněkud komickou osobní vzpomínku mám na Nikitu Sergejeviče Chruščova, významného, byť nepochybně tragikomického sovětského státníka. Jak známo, při své památné návštěvě USA na konci padesátých let se vzrůstem malíčký Nikita Sergejevič shlédl v pěstování vysoké kukuřice a prosazoval pak tuto plodinu ve všech zemích tehdejšího socialistického tábora. V Československu údajně dosáhlo jednoho z nejlepších výsledků při jejím pěstování JZD Bušovice na Rokycansku. Tehdy se sice mnohé hospodářské výsledky falšovaly, což jsem již zmínil v souvislosti s výsledky vrtů u Klabavy, ale Chruščov informací československých soudruhů zemědělců uvěřil a rozhodl se tomuto JZD da-

*Nikita Sergejevič Chruščov v otevřené Čajce.
Za ním sedí Antonín Novotný. (Ze sbírek
Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

rovat krávu, která měla dojit 20 litrů mléka denně. Někteří lidé tomuto tvrzení tehdy věřili, nikdy však 20 litrů mléka, mimochodem tehdy nedostatkového, tato skoro posvátná kráva za den nenadojila. Chruščov se však, veden komunistickými našeptávači, rozhodl posvětit nevídaný dar osobní návštěvou zemědělského družstva.⁵⁵ Na rokycanském velkém náměstí byl shromážděn dav občanů a my, dětsky zvědaví pionýři, jsme stáli na chodníku podél hlavní silnice v krojích s pestro-

⁵⁵ Dnes, po více než 60 letech, ovšem některé vyšlechtěné dojnice tohoto výkonu dosahují.

barevnými mávátky. Otevřený vůz značky Čajka s Chruščovem, sledován kolonou vozů ochranky a dalších papalášů, přijížděl zvolna od Prahy skrze Malé náměstí, které se tehdy nazývalo náměstím Fučíkovým, a kolem radnice mířil po velkém náměstí, které se tehdy nazývalo náměstím Rudé armády, do ulice Míru.

Náhle, asi v místě průjezdu Lidového domu, kde stáli pionýři z naší školy, otevřený automobil s Chruščovem a Novotným, stojícím po jeho boku, zastavil. Stál jsem jen asi tři metry od obou státníků. Usmívající se a mávající maličký Nikita Sergejevič, který měřil jen něco přes 150 cm, ukázal na naši spolužačku Marušku F., oblečenou jako většina dětí do pionýrského kroje a pokynul ochrance, aby mu ji podala do vozu. Když se tak stalo, Nikita překvapenou a trochu vyděšenou Marušku políbil podle zvyku sovětských státníků na obě tváře a ochranka ji trochu vyvedenou z míry vrátila na její původní místo na chodníku. Naštěstí pro děvče to nebyl vášnivý polibek na ústa, jakými později častoval sprátené komunistické státníky Chruščovův nástupce Leonid Iljič Brežněv. Tím celá zastávka ve slavnostně vyzdobených Rokycanech skončila a oba komunističtí státníci pokračovali do Bušovic ocenit výsledky JZD a darovat soudruhům zázračnou krávu. Nemusím

*Vítání Nikity Sergejeviče a proslov u kravína v Bušovicích.
(Ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*

dopodrobna rozvádět, jak si třídní vtipáلكové až do doby, kdy se Maruška s rodiči odstěhovala z Rokycan, ze spolužačky nejednou utahovali. Obvyklá otázka zněla, zda si již dívka začala mýt tváře. Těžko říci, zda toto škádlení Marušku mrzelo, nebo zda naopak byla na toto neobvyklé vyznamenání pyšná. Snad ji v tomto věku počínající puberty láskování chlapců i bavilo.

Druhý stupeň devítileté školy znamenal počátek dospívání, pubertální léta a vše, co k tomu patřilo. Pozvolna jsem si začal všimnout, jak některá děvčata rostou do krásy. Někteří hoši se kolem nich začínali točit, zejména chlapci z vyšších tříd nebo i z okolí jejich bydliště. Někdy jsem se trochu naivně divil, jak některé naše spolužačky velmi vstřícně přijímaly jejich pokusy o láskování, nezřídka již zřetelně

Osmá třída ZDŠ Za Radnicí v roce 1965. Autor v zadní řadě první zprava.
(Osobní archiv autora)

Devátá třída, červen 1966. Autor sedící třetí zleva. (Osobní archiv autora)

eroticky laděné. Já jsem byl v tomto směru dost stydlivý a nesmělý, doslova zaostalý a jakýkoli projev zájmu o některou ze spolužaček nebo dívek z nižší třídy jsem se styděl projevit z obavy z posměchu spolužáků. V tomto věku děvčata přirozeně vyspívala rychleji než stejně staří hoši. Snažil jsem se alespoň pracovat na tom, abych za ostatními nezaostával v tělocviku a nevyhýbal jsem se různým chlapeckým akcím, které, jak se pubertální hoši domnívají, by mohly děvčatům imponovat. Ono